

Міністерство освіти і науки України
ВСП «Ковельський промислово – економічний фаховий коледж
Луцького національного технічного університету»

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА
КОНСЕКТ ЛЕКЦІЙ
для здобувачів освітньо – професійного ступеня
фаховий молодший бакалавр усіх спеціальностей
денної форми навчання

м.Ковель, 2023

УДК

Г 92

Затверджено до видання методичною радою ВСП «КПЕФК ЛНТУ»
протокол № ____ від « ____ » _____ 2023 року.

Голова методичної ради ВСП «КПЕФК Луцького НТУ» _____
Ігор Ілюшик

Розглянуто і схвалено на засіданні циклової методичної комісії з гуманітарних та соціально – економічних дисциплін ВСП «Ковельський промислово – економічний фаховий коледж ЛНТУ»,
протокол № ____ від « ____ » _____ 2023 року

Голова циклової методичної комісії викладачів гуманітарних та соціально – економічних дисциплін _____ Ніна Байчук

Електронна копія друкованого видання передана до книжкового фонду бібліотеки ВСП «Ковельський промислово – економічний фаховий коледж ЛНТУ»

Завідувачка бібліотеки _____ Неля Телючик

Укладач: _____ Петро Коваль, викладач – методист ВСП «КПЕФК ЛНТУ»

Рецензент: _____ Ольга Потапчук, кандидат філологічних наук,
викладач ВСП «КПЕФК ЛНТУ»

Відповідальний за випуск: _____ Леся Прокопчук, методист ВСП «КПЕФК ЛНТУ»

Громадянська освіта {Текст}: Конспек лекцій для здобувачів
Г 76 освітньо - кваліфікаційного рівня фаховий молодший бакалавр усіх спеціальностей денної форми навчання/уклад. Петро Коваль.
- Ковель, ВСП «КПЕФК ЛНТУ», 2023р.- 92с.

Видання містить короткий текст лекцій, завдання до тем перелік рекомендованої літератури. Призначене для здобувачів освітньо – професійного ступеня фаховий молодший бакалавр усіх спеціальностей денної форми навчання.

© П. Коваль, 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ1.Особистість і її ідентичність.	
Тема1. Особистість та ідентичність.....	5
Тема 2. Соціалізація особистості.....	8
Тема3.Самореалізація людини.	13
Розділ 11 Права і свободи людини.	
Тема1. Людська гідність і права людини.....	16
Тема2.Еволюція прав людини.....	18
Тема3.Людина і держава.....	21
Тема4.Права дитини.....	22
Тема5.Механізми захисту прав людини.....	25
Розділ111 Людина в соціокультурному процесі.	
Тема1. Соціокультурна багатоманітність.....	27
Тема2.Ефективна комунікація.....	32
Тема3.Стереотипи й упередження.....	33
Тема4.Дискримінація. Конфлікти.....	35
Розділ1V.Демократичне суспільство та його цінності.	
Тема1.Демократична держава.....	42
Тема2. Політичні партії та громадянські організації.....	45
Тема 3. Громадянське суспільство	46
Тема4. Громада.....	49
Тема5. Громадянська участь у житті суспільства.....	52
РозділV.Світ інформації та мас-медіа.	
Тема1.Комунікація,інформація ,медіа.....	54
Тема2.Медіа і демократія,свобода,етика і відповідальність.....	57
Тема3.Маніпулятивний вплив медіа.....	60
Тема4. Критичне сприйняття та протидія маніпуляціям мас-медіа..	63
Тема5.Інтернет.....	65
РозділV1Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного договору.	
Тема1.Соціальні цілі економіки.....	66
Тема2.Сталий розвиток.....	68
Тема3.Ринкова економіка.....	68
Тема4. Економіка домогосподарства.....	71
Тема5. Підприємництво.....	74
Тема6. Ринок праці.....	76
Тема7. Лобіювання інтересів і корупція.....	78
РозділV11.Україна,Європа,світ.	
Тема1.Інтеграція і глобалізація.....	81
Тема2.Міжнародні відносини і міжнародне право.....	83
Тема3. Україна- член європейського та світового співтовариства.	86
Рекомендована література	89

Вступ.

Курс «Громадянська освіта» має суспільствознавчий характер. Вивчення його зумовлюється змістом тих завдань, які ставить суспільство перед людиною – готувати молоду людину до життя в суспільстві. Людина бажає піднятися над повсякденністю, глянути на світ і на себе як би з боку, вона замислюється про сенс свого життя, визначає шляхи свого саморозвитку. В цьому і полягає особливість людини як розумної істоти, яка завжди повинна виходити за межі біологічного існування, підтверджуючи своє ім'я людини. Завдяки світогляду людина самовизначає своє ідеальне "Я", що є необхідною передумовою її самореалізації та самовдосконалення. Для цього відбувається знайомство з курсом «Громадянська освіта», щоб розкрити межі знань стосовно оточуючого світу, своєї країни, свого міста, свого дому, всього світу.

Курс допомагає збагнути природу суспільства і держави, розкрити можливості і передумови для реалізації своїх прагнень та інтересів.

Знання, як отримають студенти частково взяті з різних дисциплін суспільствознавчого характеру: політології, соціології, правознавства, етики, філософії.

Мета курсу: формування в молодих громадян України поваги до прав людини, здатності реалізовувати свої права і свободи, повага до прав і свобод громадян інших держав, діяти до власних переконань і цінностей на принципах плюралізму і демократії.

Завдання курсу - набуття студентами узагальнених знань про процеси і явища суспільного життя, про філософські, культурні, політико – правові та соціально – економічні основи демократичного суспільства. Вивчення курсу сприяє соціалізації молоді, включення її в суспільне життя, а також виховує правову відповідальність, толерантність, ініціативність, громадянську активність, національну самосвідомість.

Даний курс покликаний не тільки дати певні знання щодо різних явищ суспільного життя людини, але допомогти молодому поколінню виробити власний світогляд, навчитися орієнтуватися в навколишньому світі, щоб бути спроможними змінити його на краще. Суспільство - це не абстрактне поняття, воно складається з нас, його громадян, з людей, які вступають один з одним в певні відношення. Тому реалізація ідеалу суспільного життя також залежить від кожного з нас. Виробляти в собі активну громадянську позицію, не залишатися байдужими до тих чи інших негативних соціальних явищ, правових, економічних, морально-етичних та інших порушень у суспільному житті - завдання сучасного громадянина. Не так давно Україна набула незалежність, почала будувати власну державу, але її майбутнє може стати ілюзорним, хитким якщо прийняти цю естафету буде нікому. Ми дуже сподіваємося, що цей курс допоможе вам самовизначитися як громадянам України, зробити свій власний внесок у справу її розквіту та благополуччя. Любов до власної країни починається з любові до свого краю.

Розділ 1. Особистість та її ідентичність.

Тема 1. Особистість та ідентичність

План.

1. Сутність людини. Індивід, індивідуальність, особа та особистість.
2. Громадянин, громадянство, громадянськість.
3. Поняття ідентичності. Види ідентичності.
4. Громадянська ідентичність. Самоідентифікація.
5. Особиста гідність. Совість.

1. Сутність людини. Індивід, особа та особистість.

В усі часи людство хвилювало питання про сутність людини: що робить людину людиною? Якою є її природа? Що відрізняє її від тварин? Протягом всієї історії в науці обговорювали проблему людини, однак *досі не існує вичерпного наукового тлумачення сутності людини.*

В історії філософської думки сутність людини пов'язувалася з тою чи іншою ознакою людини:

- грецький філософ Аристотель вважав, що людина – політична істота;
- французький математик Р. Декарт – «людина мисляча істота»;
- шведський природознавець Карл Лінней – «людина розумна» (homo sapiens);
- французький філософ Карл Гальвецій вважав, що людина визначається знаряддями праці, які вона створює;
- Карл Маркс вважав, що людина – сукупність суспільних відносин.

Безліч визначень поняття «людина» розкривають її різнобічність, проте людина залишається складнішою, не підпадаючи під ці визначання.

Щоб розкрити різнобічність поняття людини, можна скористатися такими поняттями як індивід та особистість.

Індивід – (в перекладі – неподільний) біологічна істота, кожний окремо існуючий організм, представник людського роду. Індивід як живий організм визначається як частина природи, яка підпорядковується біохімічним, біофізичним, фізіологічним закономірностям.

З моменту народження людина наділена біологічними потребами, які є життєвою необхідністю: їжа, сон, статеве життя. Біологічне залишається в людини назавжди. Ріст, вага, вік, колір волосся, очей. Індивідом людина народжується, а особистістю стає в процесі виховання суспільством. До біологічного відносимо нервову систему, пряму ходу, мозок, психічна форма відображення.

Формування людини здійснюється через спадковість і середовище. До соціального в людині відносять: свідомість, праця, спілкування, воля, мислення, мова, цінності, почуття, свобода, переконання, світогляд і т.д. Між біологічним і соціальним виникають конфлікти і протиріччя, які є рушійною силою розвитку особистості.

Виявом людини як особистості на індивідуальному рівні є соціальність. Як визначає сучасна філософія в основі людини лежить матінка природа, але сутність є соціальна.

Особистість – індивід, який характеризується соціально-значимими якостями, займає положення в суспільстві і виконує соціально – значиму роль. Це продукт суспільного розвитку. Особа і особистість виступають як синоніми. Індивід стає особистістю, коли вступає в суспільні відносини. Для особистості характерне: свідоме керівництво своєю поведінкою, ієрархія мотивів.

Поняття «особа» вживається в праві, як фізична особа (людина), юридична особа (організація)

Кожному притаманні як психологічні так і фізіологічні риси. Унікальне втілення загального і особливого називається **індивідуальністю- це неповторність людини, відмінність однієї людини від іншої**. Вона є наслідком біологічних характеристик і соціального середовища. Індивідуальність виявляється в особливостях темпераменту, характеру, здібностях, інтересах, поглядах. Індивідуальність визначає внутрішній світ людини, її ціннісні установки.

Сформована індивідуальність - це людина, яка активно і творчо виявляє себе в житті, має власну життєву позицію.

Яскрава індивідуальність - людина, яка проявила себе в житті, реалізувала себе, виділяється на фоні інших реалізувавши свій здібнісний потенціал.

Персона –(маска, роль, особа) це особистість індивіда в тому вигляді, в якому вона представлена іншим. Визначається як знатна особа. Особа, до якої ставляться прихильно.

Одна особа – їдець за столом.Персональний – стосується окремої особи.

2. Громадянин, громадянство, громадянськість.

Розуміння людини як повноправного партнера суспільства розкривається через поняття «громадянство».

Громадянин – це людина, яка належить до певної держави, де вона наділена певним правовим статусом. **Правовий статус** – це права, свободи і обов'язки, якими наділена людина в державі.

Поняття громадянин визначає місце людини в державі. З юридичної точки зору громадянин –це загальне поняття, а індивідуальне поняття громадянина вміщено в його громадянській позиції- у певному ставленні до суспільних явищ і процесів з урахуванням інтересів суспільства та держави.

Громадянськість –це свідоме й активне виконання громадянських обов'язків, розумне використання своїх громадянських прав. Громадянськість розглядають як сукупність високорозвинених якостей громадянина, що передбачає зрілість політичної і правової свідомості. Почуття патріотизму, усвідомлення себе повноправним членом суспільної спільноти. Громадська позиція людини пов'язується з почуттям гордості за свою країну, її звичаї, традиції обряди, з повагою до прав держави, обов'язків держави, до конституції. Це стає важливим і необхідним коли формується громадянське і демократичне суспільство.

Громадянство –це стійкий правовий зв'язок між державою і громадянином, який знаходиться у взаємних правах та обов'язках. В монархічних державах існує підданство. Особа без громадянства – апатриди. Є громадянином двох держав – біпатриди. Громадянство дає особі батьківщину, юридичну і моральну захищеність.

В Україні питання громадянства регулюється Конституцією України ст.4, Закон України «Про громадянство України» (1991). Вирішує питання порядок набуття, припинення громадянства.

Питання громадянства в Україні вирішується Президентом України

3.Поняття ідентичність. Види ідентичності

Однією з найсуттєвіших характеристик людини є **ідентичність,що розглядається як ядро особистості,пов'язане з усвідомленням власного «Я»,власної унікальності,індивідуальності,неповторності.**

Ідентичність людини ґрунтується на самосвідомості її. Розрізняють особисту і соціальну ідентичність. Особиста ідентичність складається з зовнішньої індивідуальності, темпераменту, задатків, індивідуальної неповторності, що формується життєвим досвідом, розумовими здібностями та можливостями. Також вона залежить від власних мотивів, інтересів, переконань і цінностей. Соціальну ідентичність визначається як ототожнення себе з іншими членами суспільства й суспільними групами, прийняття на себе певних соціальних ролей. Соціальна ідентичність формується під впливом мовної, культурної, етнічної, релігійної, расової приналежності.

Кожна людина має водночас низьку соціальних ідентичностей. Наприклад: *українка/українець, учень/учениця, син/дочка, брат/сестра, онук/онука, хлопець/дівчина, мати/батько*. Американський соціолог Чед Гордон запропонував п'ять видів ідентичності: 1) статеві; 2) етнічна; 3) ідентичність членства в групах; 4) політична ідентичність; 5) ідентичність за родом занять.

Ідентичності є відкритими і прихованими. Відкрита ідентичність базуються на особистому досвіді, системі цінностей, на основі спостережень один за одним. Прихована ідентичність розкривається в процесі зближення та спілкування, через врахування своїх суджень і суджень інших людей. Розуміння власної ідентичності допомагає людині краще розібратися в собі, у своїх вподобаннях і належності до певної групи. Наша ідентичність є основою розуміння світу, формує принципи поведінки, визначає нашу мету, цілі, впливає на прийняття рішень.

4. Громадянська ідентичність. Самоідентифікація.

Розуміння самоідентичності є основою для особистісного розвитку. Основними принципами самоідентичності є свобода особистості, взаємотолерантність, відповідальність, яка дає можливість кожній людині розвивати власну особистість незалежно від походження.

Формування само ідентичності починається з визначення власної позиції, усвідомлення відповіді на запитання: «Хто я насправді?», «Що я маю робити, чого не маю?», «Що правильно, а що неправильно?», «Як я маю приймати рішення?» Отже, само ідентичність характеризується цілями, здібностями, ідеалами, потребами й іншими індивідуальними особливостями людини сприяє розвитку самоповаги. Усвідомлення самоідентичності може стати джерелом конфліктів, непорозумінь або сприяти діалогу і компромісу. Наша ідентичність змінюється, розвивається в залежності від особистого вибору.

5. Особиста гідність. Совість.

Гідність і совість це моральні якості людини, які стали загальнолюдськими цінностями. Людина само регулює свої дії та вчинки, незалежно від зовнішніх факторів впливу, керуючись внутрішніми установками. Така людина глибоко усвідомлює саму себе, а свої вчинки свідомо підпорядковує нормам моралі, вимогам людяності, вона співпереживає, співчуває, співрадіє.

Гідність людини формується з народження, вона не відчужується і не передається, не залежить від матеріального чи психічного стану, це як кредит довіри, який дає людині розвиватися і вдосконалюватися. Особиста гідність вимірюється позитивними характеристиками, як-от: щирість, відданість, доброзичливість, відповідальність, помірність, уважність,. Вона визначає статус людини в суспільстві, соціальний портрет, що формується з роками у процесі співжиття і спілкування.

Особиста гідність є суспільно-моральною цінністю. Це те, що людина має, поважає і цінує в собі, вона є потребою позитивної самооцінки своїх вчинків,

самоповаги та гордості за себе. Поняття гідності дуже тісно пов'язане з поняттям честі. За допомогою честі і гідності визначається моральність і окремої людини і колективу, і суспільства взагалі. **Гідність –моральне ставлення до самого себе,внутрішнє визнання, самоповага, а честь-зовнішнє визнання,оцінка дій,діяльності людини з боку інших.**

Значимість людини піднімається або зменшується залежно від того,наскільки моральні цінності стали для неї правилами,увійшли в її внутрішній світ. Людина,що володіє позитивними моральними якостями, стає цінністю і в очах інших людей, своїх власних. На цих оцінках ґрунтується самосвідомість людини й визначається її ідентичність.

Совість –це усвідомлення особистістю своїх обов'язків і відповідальності перед людьми.Це сам оцінка і самоконтроль власної поведінки.Совість є внутрішнім регулятором людських вчинків.Совісті притаманний вольовий момент.Совість формується в процесі життя і діяльності людини., прогресуючи чи деградує.Совість регулює поведінку людини під час внутрішньої боротьби між добром і злим намірами.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Визначити мету вивчення курсу «Громадянська освіта»?
2. Які визначення поняття «людина» розкривають її різнобічність?
3. Виділити основні відмінності понять «індивід» та «індивідуальність».
4. Які якості громадянина держави?

Тема2. Соціалізація особистості.

План.

1. Поняття соціалізація. Родинна соціалізація. Сімя.
2. Партнерські стосунки в сім'ї.
3. Гендерна соціалізація.
4. Поняття субкультури. Молодіжна субкультура.

1.Поняття соціалізація. Родинна соціалізація Сімя.

Соціалізація - складний і тривалий процес включення індивіда до системи соціальних зв'язків та відносин, його активної взаємодії з оточенням, у результаті якої він засвоює зразки поведінки, соціальні норми і цінності, необхідні для його успішної життєдіяльності у даному суспільстві.

Соціалізація — це навчання дітей і підготовка їх до дорослого життя. Соціалізація починається в дитинстві і закінчується у глибокій старості процесом засвоєння соціальних ролей і культурних норм. Навчання життя і навчання предмета — поняття різні. До соціалізації застосовуємо термін «освоєння», а не навчання. Процес соціалізації переживає кожен з нас протягом всього життя. Не можна соціальних ролей і культурних норм навчитися за книгами. Соціальних ролей багато, кожна включає багато норм і правил, тому навчатися їх доводиться за реальних умов, протягом усього життя. У ході соціалізації людина з біологічної істоти перетворюється на соціальну. Соціальне середовище відіграє в цьому процесі вирішальну роль. Соціалізація дає можливість спілкуватися за допомогою ролей. Таким чином, соціалізація — процес розвитку людини, становлення особистості у взаємодії з навколишнім світом.

Етапи соціалізації.

У доіндустріальному суспільстві вирізняли лише три етапи людського життя: дитинство, зрілість, старість. Дитинство закінчувалося рано — у 13-15 років, переважно після укладання шлюбу. Люди лише нещодавно усвідомили, що кожен

віковий період людини — це особливий світ. Дитинство — найважливіший етап первинного навчання і соціалізації. «Всі ми родом з дитинства» (А. Екзюпері). Американський психолог Ерік Еріксон виділив 8 стадій у розвитку особистості, чотири з них припадає на дитинство. У цей період закладається фундамент соціалізації, людська особистість формується на 70 %. Не можна спізнитися, втратити час. Дитина не вміє жити в дорослому світі: не має соціальних статусів і ролей, чітких прав та обов'язків, не знає, що таке соціальна відповідальність; погано уявляє собі, що таке соціальні норми. Юність — найважчий період соціалізації. «Роки юності — найважчі роки», — писав ще у XVIII ст. німецький філософ І. Кант. Вікові рамки: 13-17 — тинейджер, 19-23 — юнак.

Особливості: 1. Відбуваються важливі фізіологічні зміни: статеве дозрівання; інтенсивне зростання (на 5-8 см на рік), збільшення маси тіла (4-8 кг на рік); перебудовується опорно-руховий апарат (збільшується ступінь окостеніння, наростає м'язова сила) і т. ін. Соціальна та психологічна зрілість дуже часто не встигає за зрілістю фізичною.

2. Психологічні зрушення (потяг до протилежної статі, посилюється агресивність, схильність до неприборканого ризику тощо).

3. Прагнення інновацій і творчості; невизнання авторитетів.

4. Підкреслене прагнення незалежності і самостійності.

5. Формується паралельна система цінностей: батьки — однолітки.

6. Змінюється поведінка (від майже повної слухняності до прихованої або явної непокори батькам).

7. Суперечності між прагненням самостійності і залежністю від думки і поведінки однолітків.

8. Закінчується формування фундаменту особистості — світогляду.

9. Усвідомлення свого «Я» відбувається як осмислення свого місця в житті; відбувається постійний пошук моральних орієнтирів. Зрілість — це розквіт людської особистості. Тривалий час вона складалася з декількох циклів. Нижня межа розмита, приблизно 21-23 роки. Екстремальні ситуації зумовлюють швидке дорослішання особи. Верхня межа позначена віком виходу на пенсію — 55 років у жінок і 60 років у чоловіків.

Головний критерій зрілості: самостійність

Критерії самостійності 1. Самозабезпечення засобами існування.

2. Уміння розпоряджатися грішми.

3. Самостійність у виборі способу життя.

4. Проживання окремо від батьків.

5. Здатність відповідати перед законом

6. Участь у виборах.

7. Укладання шлюбу.

Доросле життя — найбільш активний період соціалізації, тому що саме в цей час спостерігається освоєння значної кількості соціальних ролей у реальному житті. Зрілість — найбільш активний творчий вік. Психолог Г. Леман проаналізував декілька тисяч видатних відкриттів і дійшов висновку, що найкращі, найбільш оригінальні ідеї та праці були зроблені людьми переважно у 29-30 років: Ньютон відкрив закон тяжіння в 24 роки; Лобачевський — неевклідову геометрію в 24; Менделєєв — періодичний закон у 35 років. Після того як людина виходить на пенсію, закінчується активний період соціалізації — настає старість. Старість — це період людського життя, що настає після зрілого віку і ділиться на кілька циклів: до 71 року — похилий вік; з 71 до 90 — старечий; вік людини понад 90 років

вважають віком довгожителства. Старість — це фізичний стан, якому притаманне поступове згасання всіх життєвих функцій.

Агенти соціалізації — це люди та установи, діючі соціальні суб'єкти, за допомогою яких людина соціалізується завдяки процесам навчання, комунікації,

Першим у житті агентом соціалізації є сім'я, де відбувається рання соціалізація. Результати батьківського виховання у значній мірі визначають особистість, її подальше суспільне життя. Чимале значення має також взаємодія з однолітками як засіб формування відповідальної, самостійної, принципової, здатної до співпраці особистості. Від результатів цієї взаємодії залежить вміння у подальшому оптимально вибудовувати взаємини з оточенням.

Соціалізація, що відбувається у дитинстві, називається первинною соціалізацією, подальший процес засвоєння нових ролей, цінностей, знань, досвіду на кожному життєвому етапі . називається вторинною соціалізацією

На певних стадіях життя людини роль агентів соціалізації виконують:

- дошкільні установи,
- неформальні організації,
- навчальні заклади,
- армія,
- трудовий колектив.

Деякі інститути соціалізації здійснюють вплив на формування особистості протягом усього життя. Це — засоби масової інформації, громадська думка. Схвалення оточення, референтної групи необхідне людині для успішної соціалізації.

2.Партнерські стосунки в сім'ї.

Побудова взаємовідносин у сім'ї впливає на манери поведінки дітей. Найкращою ланкою для соціалізації дитини є сім'я, що функціонує на основі партнерських відносин. У ній немає вертикалі влади, тут відносини будуються принципово на рівних умовах. Синонім партнерських відносин в сім'ї-демократія, іноді таку конструкцію називають горизонтальною сім'єю. Партнерські відносини можуть будувати тільки люди, які готові розмовляти за правилами й уміти домовлятися, контролювати свої емоції, виявляти високу внутрішню дисципліну. У такій сім'ї переважають такі персональні функції, як щирі почуття, взаємна єдність, партнерство, дружба, тісний особистісний зв'язок. У родині з партнерськими відносинами діти, незалежно від віку, є повноправними учасниками її життя, а їхня думка вважається дуже важливою.

3.Гендерна соціалізація особистості

Гендерна соціалізація - це процес засвоєння людиною соціальної ролі, визначеної для неї суспільством від народження, залежно від того, чоловіком або жінкою вона народилася.

Гендерні ролі - норми та правила поведінки жінок і чоловіків, що ґрунтуються на традиційних очікуваннях, пов'язаних з їх статтю. Вони відрізняються в суспільствах з різною культурою і змінюються із часом.

Засвоєння індивідом культурної схеми гендера відбувається через конструювання розходжень між статями. **Соціалізація чоловіків і жінок формується в різних соціально-психологічних умовах. Гендерна соціалізація включає дві взаємозалежні частини:**

- освоєння прийнятих моделей чоловічого і жіночого поведіння, відносин, норм, цінностей і стереотипів;
- вплив соціального середовища на індивіда з метою прищеплення йому визначених суспільством правил і стандартів поведіння для чоловіків і жінок. Засвоюються, насамперед, колективні, загальнозначущі норми. Вони стають частиною особистості і підсвідомо нею керують. Уся інформація, що пов'язана із диференційованим поведінням, відбивається у свідомості людини у вигляді гендерних схем. **Основні агенти соціалізації - соціальні групи і контексти: родина, однолітки, засоби масової інформації, робота, клуби за інтересами, церква.**

Механізмами для здійснення гендерної соціалізації є:

- диференціальне посилення, коли прийнятне гендерно-рольове поведіння заохочується, а неприйнятне - карається соціальним несхваленням;
- диференціальне наслідування, коли людина вибирає статево-рольові моделі в близьких їй групах - родині, серед однолітків, у школі - і починає наслідувати прийняте там поведіння.

Суспільство при формуванні статевої ролі і статевої свідомості орієнтується у вихованні на **стандарті фемінності - маскулінності**, при цьому **толерантно ставиться до маскулінної поведінки дівчинки, але засуджує феміністичну поведінку хлопчика**. Джерела гендерного конфлікту лежать у дитинстві. Так, **дівчинки-спортсменки, що займаються чоловічими видами спорту, у сім разів частіше мають чоловічу спрямованість дитячих ігор, у 15 разів частіше бувають лідерами в компанії хлопчиків**.

Статево-рольова соціалізація проводиться протягом усього життя людини, тільки з дорослішанням росте самостійність у виборі цінностей і орієнтирів. У деяких ситуаціях люди можуть переживати гендерну ресоціалізацію, тобто руйнування раніше прийнятих цінностей та засвоєння нових моделей поведінки.

Головна роль у гендерному вихованні належить освітньо-виховним установам. Дитина проходить через низку установ, утворених суспільством: дошкільні, середні, вищі навчальні заклади, позанавчальні заклади (центри, клуби, бібліотеки) та установи культури. На шкільні роки дитини припадає основний період формування гендерної культури, громадянських цінностей, самоусвідомлення себе чоловіком або жінкою.

Важлива роль у формуванні гендерних цінностей належить сімейному вихованню. Саме в родині у світогляді молодої людини формуються базові уявлення щодо поняття чоловічого і жіночого. Батькам необхідна певна установка на цілеспрямоване гендерне виховання своєї дитини, усвідомлення високої відповідальності за підготовку юнака або дівчини. Вони можуть використовувати сучасний педагогічний досвід, підтримуючи співробітництво з навчальною установою, учителями, слухати спеціальні лекції, читати літературу. Тільки за таких умов можливе формування у молодої людини гендерної чуйності і культури. **На становлення гендерної свідомості впливають суспільні (неурядові), молодіжні, жіночі, правозахисні організації, засоби масової інформації, пропагуючи ідеї рівності, публікуючи відповідні матеріали, випускаючи навчальні телепередачі.**

Велику допомогу у досягненні гендерної рівності надають різноманітні благодійні організації і фонди, підтримуючи організацію конкурсів, семінарів, тренінгів, надаючи гранти для розробки науково-методичних матеріалів, посібників, підручників, фінансової підтримки публікацій.

Роль особистості учителя у відтворенні гендерних стереотипів учнів

Стиль викладання, форми відносин у навчальній аудиторії впливають на гендерну соціалізацію учнів. За результатами багатьох досліджень, учителі по-різному ставляться у процесі навчання до хлопчиків і дівчинок. Педагоги заохочують хлопчиків до самовираження й активності, дівчинок - до слухняності і старанності, охайному зовнішньому вигляду; із хлопчиками проводиться більше індивідуальних занять, їм присвячується більше часу, ніж дівчинкам. **У сучасній школі панують форми викладання, що спираються на маскулінні засоби спілкування. Так, іспити у формі тестів, індивідуальні доповіді, змагання за оцінки заохочують виявлення мужності.**

4. Поняття субкультури. Молодіжна субкультура.

Субкультура – соціальна група, яка об'єднана тим, що кожен з її представників себе до неї зараховує (тобто ідентифікує). Члени такого угруповання можуть формувати групи безпосереднього спілкування (компанії, клуби, тусовки), але їхній зв'язок одне з одним може відбуватися і віртуально, завдяки захопленню одним героєм. Наприклад, субкультура "толкієністів", які грають в рольові ігри за мотивами фентезі-повістей Толкієна найчастіше мають власні клуби, а "поттеромани" (фанати Гаррі Поттера), як одна з наймолодших субкультур, ще тільки формується, то її прихильники згуртовані тільки віртуально завдяки книжкам Джоан Роулінг.

Кожен представник чи носій субкультури приймає норми, цінності, картину світу, стиль життя та інше – за зразок свого існування. Але паралельно з цим існують і зовнішні атрибути, які свідчать про приналежність до певного угруповання, як наприклад: жаргон (сленг), зачіска, одяг, зовнішній вигляд та ін. Наприклад, для хіпі було характерне довге волосся, а для панків – вистрижена голова зі смужкою волосся посередині, яка називається "ірокез". Чи от інша

ілюстрація – скінхеди своїм взуттям вважають тільки черевики фірми "Dr. Martins", а байкери не визнають черевиків і воліють навіть влітку ходити в шкіряних чоботях, і бажано з кованою підошвою.

Підлітки створюють культуру зі своєю власною мовою, модою, захопленнями і, що найважливіше, зі своєю системою цінностей, що відмінні від цінностей дорослих. Підтримувана підлітками, вона часом викликає занепокоєння дорослих. Субкультура — це певний стиль, спосіб життя і мислення окремих соціальних груп всередині суспільства.

Основні ознаки молодіжної субкультури.

Виклик цінностям дорослих та експерименти з власним способом життя
Входження до різних груп однолітків. Своєрідні смаки, особливо в одязі, музиці
Це, швидше, культура дозвілля, ніж роботи
Почасти це пов'язано з притаманною віком критичністю, уявленням, що «історія починається з нас». Позначається і те, що молодь за своєю природою націлена на перетворення, створення нового.

ХАРАКТЕРИСТИКА РІЗНИХ ГРУП МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Репери та хіп-хопери

Людина-репер не лише займається спортом (що вже є плюс), вона виявляє себе творчо. А прояв таланту завжди сприяє зростанню особистості. Це величезний плюс. Серед представників угруповання «Ганста» культивується агресивний стиль поведінки. Вони прагнуть володіти вогнепальною зброєю, оскільки вважають, що світ жорстокий і лише вони самі здатні себе захистити. Вони не визнають нікого і ніщо, вищих за себе

Готи

Зазвичай ці молоді люди шукають натхнення, а значить, вони творчі особи. Захоплення даною субкультурою — це спосіб накопичити енергію. А їх вигляд заперечує порожнечу нічного гламуру.

Скінхеди Головне гасло скінхедів — «Тільки сильні можуть жити». Отже, потрібно бути сильним, і не тільки тілом, але й духом Мінусів набагато більше. Свою ідею вони сприймають надто буквально. Скінхеди здатні до безглуздої агресії щодо інших людей. Вони здатні убити «чужого»

Панки Плюси виділити неможливо Там, де з'являються панки, — бійки, пограбування, насильство з метою наруги над особистістю

Растамани. Досить спокійна культура і нешкідлива для суспільства. Як кажуть: «Чим би дитина не тішилася...» По суті, їх заняття — це неробство, така людина навряд чи здатна чогось досягти у соціальному житті

Фріки Не виявляють негативного ставлення ні до чого Власне їх свобода є їхнім головним мінусом: вона дає їм все, але безпосередньо на них неможливо вплинути ззовні. Тобто поки що це нешкідливо і весело, але хто знає, у що це трансформується згодом...

Граффітери Походить від італ. «графіті», що спочатку означало «надряпаний» Рольовики Лише інтелектуально розвинені люди стають рольовиками. Вони освічені, начитані, інтелігентні і миролюбні Є небезпека «загратися» за тим або іншим сценарієм і вже не вийти з ролі. За таких обставин людина просто «випадає» із суспільства Усі зазначені види молодіжної субкультури — це неформальні об'єднання молоді, яким притаманні певні ознаки.

Отже, будь-яке суспільство висуває певні вимоги до розвитку особистості, створює систему сприяння формуванню соціально бажаних властивостей людини, тих властивостей, що схвалюються оточенням. Разом з цим, у суспільстві існує система покарань за відхилення поведінки людини від соціальних норм, суспільних вимог.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Назвіть основні етапи соціалізації
2. Визначити особливості гендерної соціалізації.
3. Які особливості родинної соціалізації?
4. Розкрити типологію молодіжних субкультур.

Тема 3. Самореалізація людини.

План.

1. Самореалізація особистості.
2. Життєві цінності і пріоритети.
3. Мобільність, адаптивність, креативність.

1. Самореалізація особистості.

Розвиток особистості або її самореалізація, залежить від потреб, мотивів, прагнень, мрій, переконань, можливостей і дій.

Потреби поділяються: -біологічні(їжа, сон, відпочинок, тепло, статеве життя); -соціальні(приналежність до групи, спілкування, повага, самоактуалізація)

Самореалізація особистості — це потреба в тому, щоб бути почутим, зрозумілим і прийнятим суспільством, відшукати своє місце в житті, досягти значного успіху.

Важливим елементом розвитком особистості є мотивація, яка формує усвідомлення, чого ми прагнемо, для чого воно і як до нього рухатися. Мотивація

– це процес спонукання себе до діяльності для особистих цілей. Людина самостійно обирає собі напрям і ставить мету. Наявність мети допомагає розвиватися таким особистим якостям ,як амбіційність, наполегливість, упевненість, ініціативність, що змушує людину розвиватися і самовдосконалюватися.

Своєрідним фундаментом, що сприяє самореалізації людини, є її **індивідуальність**, на яку впливає *спадковість і середовище*, у якому вона живе. Індивідуальність виявляється у задатках і здібностях. Задатки-це вроджені в людини фізичні і психічні властивості, як пам'ять, музичний слух, відмінні фізичні дані. Задатки визначають базу для розвитку природних здібностей. Здібності людини формуються в навчальній, трудовій, культурній науковій та інших видах діяльності. Людина розвиває потенційно свої здібності і задатки в процесі праці і самовдосконалення.

Розвиток особистості залежить від автономії особистості, здатності самостійно приймати рішення. Самостійність визначається через володіння собою, визначення власної долі, прийняття відповідальності за свої дії і почуття, вчинки і свободу вибору. Однак на прийняття рішень часто впливають батьки, друзі, громади. Автономність особи передбачає самоусвідомлення, самооцінку, самопізнання. Це вміння відчувати свій внутрішній світ, усвідомлювати сомого себе, обирати можливий спосіб поведінки, діяти відповідно до ситуації, бути собою.

2. Життєві цінності і пріоритети.

Здійснюючи в житті певний вибір, людина керується життєвими цінностями, які служать дороговказом в житті людини. Життя людини є гармонійним і змістовним , якщо воно відповідає набору цінностей особистості.

Життєві цінності поділяються **на матеріальні та духовні**. Матеріальні цінності іноді називають благами, які задовольняють повсякденні потреби людини. До них належать їжа, житло, техніка, засоби пересування, засоби праці й творчості. Духовні цінності включають моральні вимоги, норми та принципи та ідеали, естетичні почуття прекрасного. Вони містять поняття добра, любові, справедливості, честі, гідності, обов'язку, краси, гармонії.

Кожна людина ,обираючи для себе життєві цінності, керується власними мотивами, установками, які залежать від середовища існування, системи виховання і світогляду. Дуже важливо, щоб людина визначилася ,що для неї є найголовнішим, які бажання і прагнення і їх пріоритети. Залежно від пріоритетів визначає цінності.

Визначення пріоритетів допомагає реалізувати себе, ставити цілі і завдання власного життя, визначати кроки до їх досягнення. Для цього необхідно запитати себе: «Чого я хочу від життя?», «Ким я хочу стати?», «Чого я хочу досягнути?» Відповіді на ці питання допоможуть правильно розставити короткострокові і довгострокові пріоритети. Існують ризики у виборі пріоритетів: якщо їх забагато, то вони можуть бути недосяжними. Потрібно чітко формулювати мету, зосереджуватися на головному та відкидати другорядне. Цінність здоров'я є в пріоритеті абсолютної більшості людей у всіх вікових групах. Саме стан здоров'я визначає рівень можливостей в пошуках сенсу життя, повноцінного розвитку особистості, до повноцінного способу життя, розкриття її духовно-творчого потенціалу. Відсутність здоров'я знижує якість життя людини.

В преамбулі статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я записано:

«Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад». Здоров'я людини визначається як благо, позитивна цінність, суспільне багатство, фізичне, духовне, соціальне благополуччя, вид гармонії, закон існування та розвитку людини.

3. Мобільність, адаптивність, креативність.

Особистісний розвиток – це особистісне зростання й самовдосконалення, що полягає в саморефлексії, саморозумінні й самокритичності.

Самопізнання, самокритичність, відкритість до змін є підґрунтям мобільності. У сучасному світі, що швидко змінюється з розвитком нанотехнологій, коли з'являються нові професії для успішної самореалізації, людина має бути гнучкою, креативною, здатною робити вибір і самовдосконалюватися. Дослідники виокремлюють такі типи мобільності: соціальна, професійна, академічна, інтелектуальна, культурна. Термін «мобільність» у перекладі означає рухливість, мінливість, здатність до швидкої дії та зміни станів. Мобільність формується й розвивається у процесі навчальної, практичної, соціальної, культурної діяльності. Соціальна мобільність – процес переміщення між ієрархічно й функціонально організованими елементами соціальної структури (класами, верствами, групами та категоріями населення, позиціями).

Соціальна мобільність пов'язується з тим, що у людей різний добробут, престиж та влада. Протягом життя люди рухаються між цими позиціями.

Міжгенераційна мобільність – співвідношення соціального становища дітей і батьків.

Внутрішньо генераційна мобільність – зміна соціального становища та статусу членів суспільства.

Соціальна мобільність сучасної особистості залежить від її професійного рівня, освіченості, амбітності, кар'єрного росту.

Видами соціальної мобільності є горизонтальна та вертикальна, внутрішня, зовнішня. Горизонтальна – переміщення на одному соціальному рівні. Наприклад, на професійному рівні – зміна професій, сімей, місця проживання.

Вертикальна мобільність – визначається за професійним, кар'єрним, майновим, і іншими факторами.

Перехід з одної страти в іншу. З одної соціальної групи в іншу.

Всі вищенаведені приклади характеризують процеси соціального переміщення людини в соціальній структурі тобто соціальну мобільність. Це поняття було введено в науку американським соціологом П. Сорокіним у 1927 році. Дослідник виділяє горизонтальну та вертикальну мобільність. Так, горизонтальна характеризує соціальне переміщення особи у межах певної соціальної групи, класу. Тобто перехід працівника з посади головного спеціаліста одного підприємства на таку ж посаду на інше є горизонтальною мобільністю. При ній не відбувається суттєвого змінення соціальної позиції (статус лишається таким же). Вертикальна мобільність передбачає рух особи вгору (висхідна) або вниз (низхідна) по соціальній структурі. Ми вже наводили приклади з зайняттям більш високої посади (вертикальна висхідна мобільність), або деградуванням (вертикальна низхідна). Переміщення особи по соціальним „сходинок” стає можливим з ряду причин. Зокрема, дуже впливає на можливості висхідної мобільності наявність освіти, розумові та фізичні дані людини, місце проживання, доходи, її соціальне

походження тощо. Так, вплив соціального походження проявляється в тому, що сім'я вищого і середнього класу мають більші можливості для того, щоб дати своїм дітям необхідну освіту

Поряд з вимушеною мобільністю в сучасному українському суспільстві спостерігається й добровільна соціальна мобільність, особливо в молодіжному інтелектуальному середовищі і спрямована на досягнення вищого сукупного соціально – економічного статусу в умовах конкурентного середовища. Необхідними якостями для реалізації соціальної мобільності є **адаптивність і креативність**. Адаптивність допомагає ефективно функціонувати в невизначених умовах сучасного середовища та пристосовуватися до них. Вона розглядається як здатність до внутрішніх і зовнішніх перетворень, які спрямовані на збереження врівноважених відносин з навколишнім середовищем. Особистість з високим рівнем адаптивності впевнена у власних силах і майбутньому, не відчуває страху перед змінами. Їм притаманні винахідливість, кмітливість, швидкість реакції, підприємливість, оптимізм. Важливою рисою, притаманною адаптивним особистостям є креативність, творча новаторська діяльність, здатність продукування нових ідей, нових підходів, нестандартних рішень. Їм притаманне нешаблонне критичне мислення, генерування ідей, творчого ставлення до діяльності, що дає задоволення від роботи.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Назвіть основні фактори самореалізації особи.
2. Які життєві цінності і пріоритети людини?
3. Розкрити види соціальної мобільності.

Розділ 2. Права і свободи людини.

Тема 1. Людська гідність і права людини.

План

1. Природа прав людини Поняття людської гідності.
2. Рівноправність. Охорона й захист людської гідності.

1. Природа прав людини. Поняття людської гідності.

1. Академічний тлумачний словник української мови так визначає поняття **гідність**: - сукупність рис, що характеризують позитивні моральні якості; - усвідомлення людиною своєї громадянської ваги, громадянського обов'язку. Гідність нерозривно пов'язана з поняттями моралі, як справедливості, повага до свого життя й до життя інших людей, доброзичливості, порядності. Саме гідність дає змогу людині відчувати самоповагу, усвідомлювати власну суспільну цінність. Людська гідність є найвищою фундаментальною цінністю та невідемним правом людини. Поняття «Людська гідність» не тотожне поняттю «особиста гідність». Людська гідність є невідемним особистим немайновим правом кожної людини, а особиста гідність - станом усвідомлення особою власної цінності в суспільстві. Не дивно, що з розвитком людства, розширення поняття гідності й поширенням її дії на різні верстви населення, зростає перелік і обсяг основних прав і свобод, що охоплюють нові сфери життя людини. Так виникали політичні, економічні, культурні, соціальні права. Так само ми зараз спостерігаємо виникнення нових груп прав – колективних, таких як право на мир і право на розвиток, а також прав, пов'язаних із соціобіологічною сутністю людини, гендерними стосунками та медико-біологічними науками.

Усі міжнародні документи з питань прав людини ґрунтуються на понятті людської гідності, проголошеному в преамбулі Загальної декларації прав людини.

Беручи до уваги, що визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, і рівних та невідємних їхніх прав є основою людської свободи, справедливості та загального миру; беручи до уваги, що зневажання та нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, у якому матимуть свободу слова і переконань і будуть вільними від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей.

Стаття 1. Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти стосовно один одного в дусі братерства.

На формулювання цього видатного документа справило неабиякий вплив те, що він ухвалений після Другої світової війни, коли «зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства», і тому в ньому гарантією забезпечення права на повагу до гідності є заборона тортур або жорстокого, нелюдського поводження чи покарання.

2. Рівноправність. Охорона й захист людської гідності.

Право на захист людської гідності та її зміст продовжували розвиватись і знайшли відображення в низці пізніших міжнародних документів. Так, Конвенція Ради Європи про захист прав людини й основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. розглядає реалізацію прав людини й основних свобод як один із засобів досягнення більшої єдності між народами Європи. Концепція забороняє піддавати будь-кого катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Як основа прав людини, людська гідність вперше згадується в Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р., де зокрема в ст. 7 зазначено: «(Держави учасниці) будуть заохочувати та розвивати ефективно здійснення громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних та інших прав і свобод, які витікають з гідності, притаманної людській особистості, і є істотними для її вільного та повного розвитку».

Для захисту людської гідності чинне законодавство України забороняє фізичне покарання. Кримінальне право України не містить покарань, які б передбачали мордування, нанесення тілесних ушкоджень чи завдання фізичного болю або були спрямовані на приниження честі і гідності людини. Також забороняється будь-які сумнівні твердження щодо моральних якостей людини без надання доказів у разі таких звинувачень. Українське законодавство встановлює відповідальність за наклеп, тобто поширення неправдивих вигадок, що ганьблять іншу людину, а також за образу людської гідності. В основі захисту людської гідності лежить **принцип гуманізму**.

Гуманізм – система ідей і поглядів на людину як найбільшу соціальну цінність, створення умов для її повноцінного життя і фізичного і духовного розвитку. Гуманізм висуває на перший план людину, розглядаючи її як вільну особистість, заради якої створені державні інституції, що захищають особисту гідність людини, при цьому не завдаючи шкоди гідності інших людей. Принцип гуманізму лежить в основі соціальної політики держави в галузі освіти і соціального захисту, основою благодійності, медичної допомоги. Серед найголовніших ідей гуманізму можна назвати визнання людської гідності як головної соціальної цінності, а також визнання за людиною свободи вибору, свободи слова і свободи совісті. При цьому

людина має усвідомлювати свою відповідальність щодо інших осіб, та проявляти толерантність до поглядів ,відмінних від власних,вирішення суперечностей шляхом діалогу.

Завдання для контролю та самоконтролю:

- 1.Яка природа прав людини?
- 2.В чому суть людської гідності?
- 3.Який механізм захисту людської честі і гідності?

Тема2. Еволюція прав людини.

План

- 1.Основоположні права людини.
- 2.Покоління прав людини.
- 3.Класифікація прав людини.
- 4.Борці за права людини.Майбутнє прав людини.

1.Основоположні права людини.

Не існує єдиного розуміння і тлумачення прав людини. *Права людини визначаються як:-можливості необхідні для існування людини;-вимоги людини до держави і суспільства;-правила,які повинні виконувати органи влади по відношенню до людей; основні стандарти життя людини, пов'язані з її потребами.*

Уся історія розвитку людського суспільства – боротьба за створення кращих умов життя,за забезпечення реалізації прав і свобод.Ідея права і справедливого суспільного устрою знайшла відображення у поглядах давньогрецьких філософів, які вбачали у правах людини Божественне начало,вважали природнім станом речей свободу і рівність.Це і лягло в основу концепції природної сутності прав людини. Закон і держава розглядалися як категорії похідні ві природніх прав людини.

На початку ХХст., з появою Ліги Націй та створення Міжнародної організації праці, права людини починають входити до предмета міжнародно-правового регулювання . У другій половині ХХст.права людини значно розширилися. Їх сучасне бачення зафіксоване в Загальній декларації прав людини, ухвалена 10грудня 1948р. на Генеральній Асамблеї ООН. Цей день щороку святкують як Міжнародний день прав людини. **Декларація –міжнародно- правовий документ, який закріплює основні положення або принципи в конкретній галузі міжнародних відносин.**Декларації не несуть обов'язків характер, а лише рекомендації,які мають величезну морально-політичну силу.**Свобода-це індивідуальний чи колективний стан, який передбачає можливість і здатність обирати на свій розсуд різні варіанти дій.**Межі свободи визначає закон, **тобто дозволено все, що не заборонено законом.**Окрім того,свобода свобода завжди обмежена правами і свободами інших,суспільними інтересами, моральними принципами. **Громадянські свободи –це індивідуальні свободи,які є необхідною умовою життєдіяльності людини в демократичному суспільстві.**

Основоположні права і свободи людини належать людині від народження, впливають із самої людської природи, не даровані державою, не є наслідком встановлених нею норм. Ці права не купують, не заробляють і не отримують у спадок. Вони не відчужувані,обов'язок держави- визнавати,створювати умови для реалізації та охороняти ці права. Рівень демократичності держави визначається рівнем поваги до прав і свобод своїх громадян.

Основоположні право людини це право на життя,на недоторканість особи,на захист честі і гідності та свободи пересування.

2.Покоління прав людини.

Теорія трьох поколінь прав людини.

Назва покоління	Права , свободи і обов'язки	Нормативні документи
Перше покоління <i>Невідчужувані особисті(громадянські) і політичні права</i>	- право громадянина на свободу думки, совісті та релігії, участь у здійсненні державних справ, на рівність перед законом, право на життя, свободу та безпеку особи, право на свободу від довільного арешту, затримання або вигнання, на гласний та неупереджений розгляд справи,-система негативних прав	-Англія:Петиція про права(1628р.), Закон про недоторканість особи (1679), Білль про права (1689р.) Американська та французька декларації Велика хартія вольностей(1215р.) Литовські Статути (1529,1566,1588).
Друге покоління Поглиблення особистих та розвиток соціально-економічних і культурних прав	- право на працю, відпочинок, соціальне забезпечення, медичну допомогу, освіту і т.д. (позитивні права).	Конституції Мексики, Італія, Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про економічні, соціальні, культурні права(1966).
Третє покоління прав людини і народів Солідарні (колективні) права.	Право на мир, безпеку, незалежність, на здорове навколишнє середовище, соціальний та економічний розвиток	

3.Поняття прав людини та їх класифікація.

Права –можливості учасників суспільного життя.

Види прав	Зміст прав людини
Громадянські (особисті) права людини	-право на життя (ст.27), право на повагу гідності (ст.28), право на свободу і недоторканість (ст.28), недоторканість житла(ст.28), таємниця листування, телефонних розмов , телеграфних розмов та іншої кореспонденції (ст.31), свобода пересування та вільний вибір місця проживання(ст..33),право відшкодування моральної і матеріальної шкоди(ст..32).
Політичні право та свободи	-право брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати та бути обраним (ст..38),право направляти індивідуальні і колективні звернення до органів державної влади(ст.40), право на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації(ст..36), право збиратися мирно, без зброї, проводити мітинги, походи, демонстрації(ст..39).
Соціально-	-право приватної власності(ст.41),право на підприємницьку

економічні права та свободи	діяльність (ст.42), право на працю (ст.43), право на страйк (ст.44), право на відпочинок (ст.45), право на соціальний захист (ст.46), право на житло (ст.47), право на медичну допомогу (ст.49), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст.50).
Культурні(духовні) права	Право на освіту(ст53), право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості(ст54), право на інтелектуальну власність (ст.54),право на свободу думки , слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, право на свободу віросповідання(ст35)
Обов'язки громадян	-знати і дотримуватись законів і конституції, військовий обов'язок, подавати декларацію про доходи і сплачувати податки, охороняти культурну спадщину і навколишнє середовище

4.Борці за права людини.Майбутнє прав людини.

Боротьба за права людини, за нові і нові ступені свободи ставало каталізатором широкомасштабних змін у суспільно –політичному житті тієї чи іншої країни. В цій боротьбі відігравали роль відомі борці за права людини. Найвідомішими з них є Махатма Ганді,Мартін Лютер Кінг,Альберт Швейцер,Андрій Сахаров,Мати Тераза,Іоан Павло II,Вацлав Гавел, Нельсон Мандела. Серед співвітчизників відома українська правозахистниця Оксана Мешко(1905-1991рр.) співзасновниця Української Гельсінської групи 1976року.За політичні переконання відбувала покарання у сталінських таборах 1947-1954рр., не-одноразово зазнавала переслідувань, деякий час утримували в психіатричній лікарні.Одним з найвідомішим борцем за права людини був Петро Григоренко(1907-1987рр.),радянський генерал,що став дисидентом.Відстоював права людини, вів боротьбу за національне визволення.Будучи українцем ,став на захист представників національних меншин.Вважається засновником Московської Гельсінської групи.

З розвитком інформаційного суспільства,науковим прогресом в галузі комп'ютерних і біомедичних технологій, до нашого життя увійшли такі явища як клонування людини, трансплантація органів, використання « віртуальної реальності», штучне запліднення, зміна статі, «генна інженерія».Унаслідок цього з'явилася необхідність говорити про «нові права людини»,адже життя поставило нові етичні і правові питання. Наприклад, хто може бути донором органа для людини, життя якої може врятувати лише трансплантація? Чи має право людина змінити стать?Чи можна вносити зміни в геном людини? Чи можна допомогти людині піти з життя нестерпно хворій людині? Все це приводить до виникнення **нових прав четвертого покоління.**

До біометричних прав людини відносять такі права, як право на повагу до анатомії людської особистості, право людини на отримання інформації про діагноз власного стану, право брати участь у прийнятті рішень про вибір методів лікування,аж до відмови від лікування взагалі.Ці права знайшли відображення в Конвенції Ради Європи про захист прав і гідності людини.Стаття 5цієї конвенції зазначає ,що будь-яке втручання в сферу здоров'я

може здійснюватися тільки після добровільної і свідомої згоди на нього відповідної особи. Конвенція підкреслює пріоритет інтересів і благополуччя окремої людини, поваги до її недоторканості та інших прав і свобод людини.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Які основоположні права людини?
2. Назвіть основні покоління прав людини.
3. Що Ви знаєте про четверте покоління прав людини?

Тема3Людина і держава.

План

- 1.Взаємовідносини «людина –держава». Верховенство права.
- 2.Права і свободи людини та відповідальність держави за їх дотримання, гарантування і захист. Позитивні і негативні зобов'язання держави.

1.Взаємовідносини «людина –держава». Верховенство права.

Сучасна демократична держава має на меті не підкорення людей, їх пригнічення, а насамперед допомогу людині, розв'язання її проблем. Держава і людина мають співіснувати як рівноправні партнери. Держава зобов'язана діяти так, щоб не порушувати межу особистого, індивідуального, людського. Держава гарантує свободу самовизначення людини.

Сучасна правова держава покликана суворо регламентувати вплив влади на суспільство через досконалу нормативно – правову базу, насамперед через конституцію і закони. Це держава, де забезпечується панування права, верховенство закону, рівність усіх перед законом і незалежним судом, де визнаються й гарантуються права і свободи людини, а в основу організації державної покладено принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову.

Принцип верховенства права є найважливішим принципом існування правовим демократичних країн у сучасному світі і означає, що всі люди в державі є рівними перед законом, ніхто не може бути вищим за закон.

Сьогодні принцип верховенства права згадується в багатьох міжнародних документах і прописаний у конституціях демократичних країн.

Цей принцип знайшов відображення в Конституції України в ст.8.,що в Україні діє принцип верховенства права.

Елементами верховенства права є:

- законність,включаючи прозорий,підзвітний, демократичний процес введення в дію приписів права; -юридична визначеність;
- заборона свавілля;
- доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю;
- дотримання прав людини;
- заборона дискримінації та рівність перед законом.

Отже, побудова демократичного суспільства і правової держави неможлива без забезпечення прав людини.

2.Права і свободи людини та відповідальність держави за їх дотримання, гарантування і захист. Позитивні і негативні зобов'язання держави.

Як бачимо, дотримання одних прав вимагає від держави утримання від будь-яких дій(свобод від тортур або свобода слова), тоді як інші права вимагають для свого забезпечення активних заходів

(наприклад, право на житло). Говорять, що у першому випадку у держави виникають негативні зобов'язання перед своїми громадянами, а у другому – позитивні. Держава повинна не лише проголосити й закріпити права людини у своєму законодавстві, а й гарантувати їх різноманітними засобами. Гарантії- система нарм, принципів і вимог, які забезпечують дотримання прав і законних інтересів людини. Завдяки гарантіям стає можливим перехід від можливостей, проголошених конституції, до їх втілення в життя. Найвищою гарантією прав і свобод людини є неухильне дотримання Конституції та законів України.

Конституція України проголосила утвердження прав і свобод людини головним обов'язком держави. Гарантом дотримання Конституції, прав і свобод людини є Президент України. Кабінет Міністрів України як найвищий орган виконавчої влади вживає заходів для забезпечення прав і свобод людини й громадянина. Захистом прав і свобод людини й громадянина опікуються також місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.

Принципи судового захисту прав і свобод людини:

- право на відшкодування збитків від несправедливого звинувачення;
- гласність суду; -суд за принципом змагання;
- рівні права громадян перед законом; -презумпція невинності;
- кваліфікована юридична допомога;
- незалежність і неупередженість суду.

Забезпеченню й дотриманню справедливості в суспільстві та права в державі слугує суд. Він діє від імені держави. Рішення, які ухвалюють суди, обов'язковими для виконання на всій території України будь-якими фізичними і юридичними особами, державними органами. Відповідно до Конституції України, вони мають право розглядати будь-які справи. Здійснюючи правосуддя, суди зобов'язані гарантувати верховенство права, забезпечуючи права й свободи людини. Незалежність суду – необхідна умова охорони прав людини, фундаментальний принцип здійснення правосуддя, що прямо впливає із права кожного мати об'єктивного і неупередженого арбітра. Права людини можуть бути правовою основою для винесення юридично значущих рішень органами правосуддя, а потім такі рішення стають достатніми правовими підставами для відповідних дій виконавчих органів.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Назвіть елементи верховенства прав людини.
2. Які принципи судового захисту прав і свобод людини?
3. Яке значення гарантій прав людини?

Тема 4. Права дитини.

План

1. Поняття прав людини.
2. Конвенція ООН про права людини.
3. Захист прав людини.

1. Поняття прав людини.

Протягом історичного розвитку суспільства ставлення до дітей змінювалося. Наприклад, в Давній Греції або Римі дитину, що народилася з певними вадами або була небажаною, могли просто вбити чи викинути. Пізніше дітей розглядали лише як додаткові робочі руки. Найжорстокіша експлуатація дитячої праці припадає на часи ранньої індустріалізації, коли використання машин дозволило виконувати певні роботи навіть фізично слабким особам. Дітям платили мало, часто жорстоко карали.

Із середини ХІХст. виникає розуміння того, що діти - це не «маленькі дорослі», і вони потребують особливого ставлення та захисту. Першою країною, яка визнала це на законодавчому рівні, стала Франція, де в 1841р. був прийнятий закон, що захищав дитину на робочому місці, а в 1881р. французьке законодавство визнало права дитини на освіту. У 1924р. Ліга Націй, міжнародна організація, що існувала в 1919-1946рр., прийняла так звану Женевську декларацію прав дитини. Хоча в цьому документі не згадується слово «права», вони простими словами говорить про обов'язок дорослих щодо дітей.

Права людини починаються з прав дитини. Стаття 1 Конвенції про права дитини визначає, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. В Україні дитиною вважається особа у віці до 18 років, до 14р.-малолітня особа, 14-18-неповнолітньою.

Права дитини впливають з гідності та неповторності дитини як особистості. Вони не тотожні основним потребам дитини, оскільки оскільки не існує права на любов чи виховання в щасливій сім'ї, це потреби, які держава не може гарантувати.

Права дитини, як і права людини, розглядаються у взаємовідносинах *влада- особистість*. Наприклад: учитель – учень. Порушувати права дитини, як і права людини, можуть лише органи влади і її представники. Оскільки діти підлягають владі батьків, перш за все батьки вирішують, як їх виховувати і як формувати їхній світогляд. Також батьки представляють дітей у питанні захисту прав, бо діти мають обмежену правоздатність. Не можна позбавити дитину прав чи призупиняти їх дію, якщо діти не виконують обов'язків. Їх можна покарати, позбавити привілеїв, але не прав. Закріплення прав дитини в міжнародних документах стало визнанням людської гідності дитини як основи цих прав. Це перехід на ще вищий рівень регулювання прав людини, включаючи особисті, економічні, культурні та інші права дитини.

Одним із перших кроків Генеральної Асамблеї ООН у сфері захисту прав дитини стало створення в 1946р. Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ). Наступний крок міжнародної спільноти з формального визнання прав людини- стаття 25 Загальної декларації прав людини, прийнятої в 1948р. визначає, що «материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти народжені в шлюбі і поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

У 1959р. Генеральна Асамблея ООН прийняла спеціальний документ, де було сформульовано права дитини – **Декларація прав дитини**.

Метою її проголошення стало *«забезпечити дітям щасливе дитинство та користування передбаченими нею правами і свободами для їхнього особистого блага та блага суспільства»*. Декларація визнає людську гідність кожної дитини, захищає дитину від дискримінації «за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігійних, політичних переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження або іншими обставинами, що стосуються самої дитини чи її сім'ї» та проголошує, що *людство зобов'язане надати дитині все найкраще, що воно має»*

2. Конвенція ООН про права людини.

В 1979 році до 20-річчя прийняття Декларації прав дитини, Польщею і іншими

країнами була ініційовано проект Конвенції про права дитини в Комісії з прав людини ООН. Конвенція про права дитини була прийнята після десятирічної роботи в 20 листопада 1989р. Україна ратифікувала цю Конвенцію 27 лютого 1991 року, сьогодні її ратифікували 196 країн світу. Єдина країна, що не ратифікувала цей документ – це США. Конвенція складається з Преамбули, трьох частин і 54 статей. У першій частині визначається поняття «дитина» та розкривається її зміст. Друга частина присвячена діяльності Комітету з прав дитини, його структурі, прав і обов'язків. Третя частина присвячена процедурно-правовим питанням дотримання державами положень Конвенції.

Конвенція забезпечує пріоритетність інтересів дитини, зобов'язує держави поважати й забезпечувати всі права, що містяться в ній, без жодної дискримінації за будь-якою ознакою. Вона визначає такі дитячі права людини, як право на життя, ім'я, громадянство, право знати своїх батьків, право на піклування батьків, на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки. За дітьми визнаються такі дорослі права, як право вільно висловлювати свої думки, свобода думки, совісті та релігії, свобода асоціацій і мирних зборів.

Конвенція конкретизує певні права людини у зв'язку з дитячим віком та особливою вразливістю дітей. Це право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини, право на освіту, на відпочинок і дозвілля, право брати участь у іграх та розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь в культурному житті, займатися мистецтвом, та право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я.

Принципи дитячої Конвенції:

1. Свобода від дискримінації (Ст.2).
2. Якнайкраще забезпечення інтересів дитини (Ст.3).
3. Право на життя, виживання і розвиток (Ст.6).
4. Повага до поглядів дитини (Ст.12).

3. Захист прав людини.

Конвенція встановлює спеціальні обов'язки держави щодо захисту дитини, визначаючи, що *«жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійсненні її права на особисте і сімейне життя, недоторканість житла, таємниці кореспонденції або незаконного посягання на честь і гідність»* (Стаття 16)

Конвенція визнає право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може становити небезпеку для здоров'я, перешкодити одержанню нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю та розвитку. Держава повинна захистити дитину від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. Запобігати викраденню дітей, торгівлі дітьми, захисту дітей від жорстокого поводження з боку осіб, що піклуються про них.

Особлива увага Конвенція приділяє правам дітей, що вчинили злочини. Йде мова про захист від тортур, принизливого покарання, заборона застосування смертної кари та довічного ув'язнення.

Конвенція вимагає гідних заходів для сприяння фізичному і психічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів

нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких нелюдських або тих, що принижують гідність, видів поводження, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення й реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу та гідність дитини.

Ратифікувавши Конвенцію про права дитини, наша держава, як і все світове співтовариство, визнало, що «дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння. Гарантії захисту прав дитини закріплені в українському законодавстві, основою якого є Конституція України. За реалізацію загальнодержавних програм захисту прав дитини відповідають центральні та місцеві органи виконавчої влади. З боку держави захист прав дитини забезпечують: Президент України, народні депутати України, Кабінет Міністрів України, суди загальної юрисдикції, адвокатура, прокуратура, нотаріат, міністерства, відомства, органи місцевого самоврядування.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Яке значення Декларації прав дитини?
2. Які принципи Конвенції прав дитини?
3. Які гарантії захисту прав дитини?

Тема 5. Механізми захисту прав людини і прав дитини.

План

1. Порухнення прав людини. Поняття механізму захисту прав людини.
2. Міжнародні та європейські стандарти захисту прав людини. Національні механізми захисту прав людини. Правозахисні організації.

3. 1. Порухнення прав людини. Поняття механізму захисту прав людини.

Права людини стосуються відносин між державою (владою) і громадянином. Лише держава, а точніше її представники можуть порушити права людини. це не може зробити інший громадянин. Коли ми говоримо про права людини, ми маємо розуміти їх вертикальний характер. Представниками держави виступає директор школи, службова особа, суддя міліціонер і інші. Важливо зрозуміти, що злочин одного громадянина проти іншого, складні стосунки між дітьми і батьками не пов'язані з правами людини. Отже, права людини має гарантувати держава. Для забезпечення захисту прав і свобод людини міжнародне і вітчизняне законодавство передбачає можливість здійснення громадянами певних дій та утворення системи органів держави, яка допомагає громадянину реалізації захисту їх прав. Можливості здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод та системи органів, які забезпечують і захищають ці права і свободи, утворюють юридичний механізм захисту.

Юридичний механізм захисту прав людини - це можливості здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод, зокрема це: захист свого життя і здоров'я, проведення зборів, мітингів, письмове звернення, захист у суді та міжнародних органів.

До системи національних органів, які захищають і гарантують права людини, входять: - Верховні Рада України; Президент України; - Конституційний Суд України; - Кабінет Міністрів України; - центральні і місцеві органи влади; - органи місцевого самоврядування; - СБУ; - Прокуратура; - суд; політичні і громадянські організації, профспілки.

Парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини й громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради

України з прав людини. Громадяни можуть звертатися з письмовим зверненнями, запитами та в інших формах, а вони мають у встановлений законом термін дати ґрунтовну відповідь щодо запиту.

До неурядових правозахисних організацій в Україні відносяться: Українська Гельсінська спілка, Український центр прав людини, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна», Харківська правозахисна група, Amnesty International. Діяльність цих організацій спрямована на виявлення об'єктивних проблем і недоліків захисту прав людини. Вони ведуть діалог між державою і правозахисниками, висвітлюють порушення прав людини.

2. Міжнародні та європейські стандарти захисту прав людини. Національні механізми захисту прав людини

Міжнародна співпраця держав у галузі прав людини відбувається у формі запровадження певних стандартів (норм) щодо змісту правового статусу людини та прийняття державами зобов'язань дотримувати цих стандартів у своєму внутрішньому законодавстві й повсякденній діяльності. Ці норми закріплені в низці документів (декларацій, актів, договорів), прийнятих міжнародним товариством.

Україна ратифікувала Європейську конвенцію прав людини, вона набула чинності 1997 році. Саме з цього часу на відносини громадян України зі своєю державою поширилася юрисдикція Європейського суду з прав людини.

Якщо громадянин України вважає, що його права порушили держава, її органи або посадові особи, він може звернутися до цього органу. Це право гарантує Конституція України, це підпадає під міжнародний контроль за дотриманням прав людини в Україні.

Європейський суд з прав людини є унікальним міжнародним юрисдикційним органом, оскільки, на відміну від класичного міжнародного суду у сфері прав людини, право на звернення до нього не лише є відкритим для інвалідів, а й не обумовлюється необхідністю висловлення на це згоди відповідної держави. Рішення Суду є юридично обов'язковим для держави, вони безпосередньо впливають на розвиток її правової системи. Для того, що заяву громадянина розглянули в міжнародному суді, варто знати вимоги до неї та порядок звернення до суду.

Громадянин має право звернутися до міжнародного суду в тому разі, якщо порушення скоїла держава, яка ратифікувала Європейську конвенцію прав людини, після дати ратифікації. Заяву можна подавати лише тоді, коли вичерпано всі національні засоби розгляду – тобто справу розглянути не лише суд першої інстанції, а й усі суди, до яких громадянин може звернутися у своїй країні. Важливою умовою прийнятності заяви є те, що суд може розглядати лише порушення з боку органів державної влади, але не може розглядати порушення з боку приватних осіб чи недержавних організацій.

Заява до Європейського суду необхідно подати протягом шести місяців від дня винесення рішення останньої судової інстанції країни, щодо якої подається скарга. Після того, як лист – заява надійде до суду, вам буде надіслано відповідь та спеціальний формуляр для того, щоб ви виклали заяву у формалізованому вигляді. Суд може зробити запит на додаткові матеріали чи документи і якщо визнає заяву неприйнятною – повідомить про це. А якщо заяву взято до розгляду, вас будуть інформувати про перебіг подій.

Сучасний міжнародно-правовий механізм захисту прав і свобод людини включає міжнародні організації та установи, що безпосередньо розглядають питання, пов'язані з порушенням прав і свобод людини, а саме:

- 1)Центр із прав людини Економічної і Соціальної РадиООН;
- 2)Комісію з прав людини ООН;
- 3)спеціальні органи ООНКомітет з прав людини,Комітет з економічних, соціальних і культурних прав людини; Комітет з прав дитини;
- 4)Верховного комісараООН із заохочення і захисту всіх прав людини;
- 5)Європейський суд з прав людини.

Загальновизнані принципи міжнародних відносин у сучасному світі включають принципи мирного співіснування, поваги до державного суверенітету, невтручання у внутрішні справи інших держав,повазі до основних прав людини.

Завдання для контролю та самоконтролю:

- 1.Який механізм захисту прав людини?
2. Які міжнародні та європейські стандарти захисту прав людини?
1. 3. Які правозахистні організації ви знаєте?

Розділ3. Людина в соціокультурному просторі.

Тема1.Соціокультурна багатоманітність.

План.

- 1.Поняття суспільства.Соціальна структура суспільства.
- 2.Гендерна ,етнічна,конфесійна різноманітність.
- 3.Соціальні цінності

1. Поняття суспільства. Соціальна структура суспільства.

Суспільством називається сукупність людей, об'єднаних певними відносинами, зумовленими способом виробництва матеріальних і духовних благ. Поняття «суспільство» в філософії має не одне значення.

Суспільство визначається як найзагальніша система зв'язків та відносин між людьми , що складаються в процесі життєдіяльності.

Суспільство визначається як сукупність всіх форм і способів взаємодії і об'єднання людей. Соціальне – все те, що відрізняє цю систему від природно – космічних явищ, дозволяє розглядати створену людиною реальність , як особливу форму матерії. Ознаками суспільства є: - певна територія; - населення; - розвинута культура; - політична незалежність.

Фактори, що визначають суспільство: -праця (специфічна людська діяльність); -спілкування (колективний характер діяльності і життя); -свідомість (пізнання, інтелект, духовний зміст людської діяльності).

Історичними типами суспільства були: первісне, рабовласницьке, феодальне, капіталістичне, комуністичне). Типами суспільства є традиційне(в основі натуральне господарство), індустріальне (товарне виробництво), інформаційне суспільство пов'язується інформаційно-комп'ютерною революцією у всіх сферах життєдіяльності людей.

Суспільство характеризується системою суперечностей між природою і суспільством, між суспільством і особистістю. Це є джерелом розвитку і рушійними силами є потреби і інтереси.

Суспільство складається з окремих людей,великих і малих груп,об'єднаних потребами і інтересами, симпатіями,віком,статтю, національністю. У суспільстві існують стійкі форми суспільного життя – соціальні інститути,що дозволяють людям створювати систему відносин.Соціальні інститути- це відносно стійка модель поведінки людей і організацій у певній сфері життєдіяльності людей.Бувають формальні і неформальні. Формальні інститути –освіта,уряд,суди, діяльність яких регулюється законами.Неформальні інститути-це об'єднання за інтересами, наприклад, культурні, фонди,клуби.

Структура і функції суспільства.

Суспільство як система має певну структуру. 27

Два підходи до визначення структури:

Перше-має назву **соціальної структури суспільства, як сукупність мікро соціумів – соціальних груп, спільнот, які є суб'єктами суспільного життя.**

По-друге – система основних сфер життєдіяльності суспільства (матеріально-економічна, соціально – політична, духовно – культурна)

Класифікація груп:

- короткотривалі групи (натовп, черга);
- спорадичні (створюються час від часу –вболівальники однієї команди);
- постійні групи (малі,середні, великі).
- природні (вік,стать, раси);
- соціальні (професійні, культурні,релігійні і т.д.);
- соціально – територіальні(мешканці сіл, міст);
- соціально –демографічні(жінки,чоловіки, діти, пенсіонери);
- соціально-етнічні(сімя,рід,плем'я,народність, нація, етнос).

Карл Маркс основним критерієм соціального структурування назвав відношення до засобів виробництва, власності.

В сучасній соціології поряд з поняттям «клас» вживається термін «страта» -в геології пласти породи по вертикалі. Ввів термін соціолог Петерім Сорокін. Соціальна стратифікація визначається як розташування людей у статусній ієрархії згори вниз за критеріями: неоднаковими прибутками, доступом до влади, рівнем освіти, престижем професії.

Англійський соціолог виділив такі історичні типи стратифікованих суспільств: рабство, касты, стани, класи.

Рабство-повна залежність від власника(фізична, економічна, правова).

Касты- брахманы(духовенство), кшатрії(воїни), вайші(торговці), шудры(слуги), недоторкани. Перехід з одної в іншу неможливий.

Стани – виникли в період середньовіччя –аристократи, духовенство, ремісники, купці і т.д.

Класи виникли у зв'язку з радикальними змінами в суспільстві, якими були революції в Англії, Франції. Визначаються як великі групи людей , що характеризуються їх місцем в системі суспільного виробництва, відношенням до засобів виробництва. Такими були: раби, рабовласники, феодалы, залежні селяни, буржуазія і наймані робітники.

Сьогодні належність до певного класу визначається не лише економічними показниками: рівень власності і прибутку, рівнем освіти, стилем життя, соціальними зв'язками. Належність до певного класу визначається: доступом до матеріальних і соціальних благ, володінням певним обсягом влади і відповідальності, бути носіями певної культури.

У сучасних суспільствах представлені: **вищий клас** –еліта, обіймають привілейовані посади та мають найпрестижніші професії – праця пов'язана з інтелектуальною діяльністю або управлінням.

Середній клас –проміжна позиція між верхівкою і нижніми класами.

До них відносяться: середні і дрібні підприємці, вчителі, лікарі, юристи,службовці. У розвинутих країнах середній клас складає 80% населення.

Суспільні відносини.

Суспільні відносини –це стійкі зв'язки між людьми та групами людей у процесі їх життєдіяльності. Суспільні відносини – це відносини, які вступають люди в процесі життєдіяльності. *Матеріально – економічні відносини* включають-

виробничі, технологічні, обміну і розподілу; **соціально – політичні відносини** – політичні, правові, моральні, класові, національні, соціально- групові; **духовно – культурні**- моральні, релігійні, художньо-естетичні, наукові.

Суспільні відносини визначають становище людей в суспільстві. Вступаючи в суспільні відносини людина формує себе як особистість.

Стійкою формою суспільного життя є соціальні інститути. Це відносно стійка модель поведінки людей, що склалася в певній сфері життєдіяльності людей. Наприклад, сім'я, шлюб. Є формальні: школа, армія. Неформальні: культурні, фонди, клуби за інтересами.

За сферами життя, суспільні відносини поділяються на: економічні, політичні, культурні.

Стратифікація сучасного українського суспільства.

В західному індустріальному суспільстві виділяють три класи: вищий, середній і нижчий. В слаборозвинутих країнах виділяють два класи :багаті і бідні.

Для українського суспільства після існування «нової єдності – український народ», виділяють чотири страти: бідне населення-27%, потенційно середній клас-49%, основа майбутнього середнього класу – 20%, вищий клас -3%.

Середній клас в європейських країнах характеризується: активною життєвою позицією, наявністю внутрішніх джерел інвестування(кошти в бізнес, житло, освіту), складають високо платоспроможний попит населення, породжують масштаби внутрішнього ринку, мають високий рівень освіти, високий рівень доходів, обізнаність в правах, купівля акцій, участь в пенсійних і страхових програмах.

2.Гендерна ,етнічна,конфесійна різноманітність.

Сучасне українське суспільство є полікультурне.**Полікультурність** або культурна різноманітність означає співіснування в межах однієї країни багатьох культур, жодна з яких не є панівною. Територія нашої держави формувалася під впливом різних держав та суспільно- політичних систем. Тому не дивно,що в результаті історичного розвитку сучасне українське суспільство набуло ознак багато культурності.Протягом багатьох століть на території нашої Батьківщини співіснували народи,культури,мови,релігії. Нині в Україні проживають представники понад 130 національностей.

У демократичному суспільстві розвиток кожної культури супроводжується розвитком особистості , формуванням у неї відповідного ставлення і до загальнолюдських цінностей.Різнорманіття культури українського суспільства виявляється не лише в етнічній різноманітності, а й у релігійній. Слово «**концесія**» в сучасній українській мові має два значення:1)віросповідання;2)самостійний . незалежний від інших релігійних напрямків. Термін міжконфесійний використовується на означення стосунків між представниками різних напрямків однієї релігії. Понад тисячі релігійних організацій репрезентують етноконфесійні утворення, тобто такі , що поєднують віруючих не лише за ознакою віросповідання, а й за етнічними ознаками .Найбільшу частину з них зареєстровано послідовниками ісламу та іудаїзму.Діють також Закарпатська(угорська) реформаторська церква , Німецька євангелістко- лютеранська церква, Вірменська апостольська церква.Функціонують і поодинокі етноконфесійні громади чехів , готів ,корейців,шведів, караїмів,, у Херсонській і Запорізькій областях-менонітів.

Для поглиблення діалогу в Україні діє низька міжконфесійних організацій

державного та регіонального рівнів. Найбільшою і найвпливовішою з них є Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій. Рада була утворена 1996р. як представницький міжконфесійний консультативно-дорадчий орган з метою об'єднання зусиль церков і релігійних організацій у справі духовного відродження України.

Гендер - це змодельована суспільством система норм і цінностей, визначених для людини від народження, залежно від того, чоловіком або жінкою вона народилася. Гендерні ролі - норми та правила поведінки жінок і чоловіків, що ґрунтуються на традиційних очікуваннях, пов'язаних з їх статтю. Вони відрізняються в суспільствах з різною культурою і змінюються із часом.

Засвоєння індивідом культурної схеми гендера відбувається через конструювання розходжень між статями. **Соціалізація чоловіків і жінок формується в різних соціально-психологічних умовах. Гендерна соціалізація включає дві взаємозалежні частини:**

- освоєння прийнятих моделей чоловічого і жіночого поведіння, відносин, норм, цінностей і стереотипів;
- вплив соціального середовища на індивіда з метою прищеплення йому визначених суспільством правил і стандартів поведіння для чоловіків і жінок. Засвоюються, насамперед, колективні, загальнозначущі норми. Вони стають частиною особистості і підсвідомо нею керують. Уся інформація, що пов'язана із диференційованим поведінням, відбивається у свідомості людини у вигляді гендерних схем. **Основні агенти соціалізації - соціальні групи і контексти: родина, однолітки, засоби масової інформації, робота, клуби за інтересами, церква.**

Механізмами для здійснення гендерної соціалізації є:

- диференціальне посилення, коли прийнятне гендерно-рольове поведіння заохочується, а неприйнятне - карається соціальним несхваленням;
- диференціальне наслідування, коли людина вибирає статево-рольові моделі в близьких їй групах - родині, серед однолітків, у школі - і починає наслідувати прийняте там поведіння.

Суспільство при формуванні статевої ролі і статевої свідомості орієнтується у вихованні на **стандарти фемінність - маскулінність**, при цьому **толерантно ставиться до маскулінної поведінки дівчинки, але засуджує феміністичну поведінку хлопчика**. Джерела гендерного конфлікту лежать у дитинстві. Так, **дівчинки-спортсменки, що займаються чоловічими видами спорту, у сім разів частіше мають чоловічу спрямованість дитячих ігор, у 15 разів частіше бувають лідерами в компанії хлопчиків.**

Статево-рольова соціалізація проводиться протягом усього життя людини, тільки з дорослішанням росте самостійність у виборі цінностей і орієнтирів. У деяких ситуаціях люди можуть переживати гендерну ресоціалізацію, тобто руйнування раніше прийнятих цінностей та засвоєння нових моделей поведінки.

Головна роль у гендерному вихованні належить освітньо-виховним установам. Дитина проходить через низку установ, утворених суспільством: дошкільні, середні, вищі навчальні заклади, позанавчальні заклади (центри, клуби, бібліотеки) та установи культури. На шкільні роки дитини припадає основний період формування гендерної культури, громадянських цінностей, самоусвідомлення себе чоловіком або жінкою. 30

Важлива роль у формуванні гендерних цінностей належить сімейному вихованню. Саме в родині у світогляді молодшої людини формуються базові уявлення щодо поняття чоловічого і жіночого. Батькам необхідна певна установка на цілеспрямоване гендерне виховання своєї дитини, усвідомлення високої відповідальності за підготовку юнака або дівчини. Вони можуть використовувати сучасний педагогічний досвід, підтримуючи співробітництво з навчальною установою, учителями, слухати спеціальні лекції, читати літературу. Тільки за таких умов можливе формування у молодшої людини гендерної чуйності і культури. **На становлення гендерної свідомості впливають суспільні (неурядові), молодіжні, жіночі, правозахисні організації, засоби масової інформації, пропагуючи ідеї рівності, публікуючи відповідні матеріали, випускаючи навчальні телепередачі.**

Велику допомогу у досягненні гендерної рівності надають різноманітні благодійні організації і фонди, підтримуючи організацію конкурсів, семінарів, тренінгів, надаючи гранти для розробки науково-методичних матеріалів, посібників, підручників, фінансової підтримки публікацій.

Суспільна стабільність та безпека, їх соціальна цінність.

.Середовище існування людини і суспільства для нормальної життєдіяльності вимагає безпеки і стабільності. Поняття «стабільність» означає стійкість, тривалість, незмінність якогось стану або ходу подій.

Суспільна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особи чи суспільства, держави від внутрішніх чи зовнішніх загроз.

Сутність суспільної безпеки полягає в діяльності людей, суспільства, держави у виявленні, запобіганні, ліквідації небезпек та загроз здатних знищити людство або завдати йому шкоди, захист життєво важливих інтересів та умов забезпечення життєдіяльності особи і суспільства.

Основні принципи гарантування суспільної безпеки:

- пріоритет договірних засобів у розв'язанні конфліктів;
- демократичність, цивільний контроль за військовою сферою;
- дотримання балансу інтересів особи, суспільства і держави;
- чітке розмежування повноважень гілок влади;

Суспільна безпека залежить від: рівня життя людей, соціально - економічних показників: рівня безробіття, відсоток осіб , які опинилися за межею бідності, співвідношення середньої заробітної плати і вартості споживчого кошика, тривалості і рівня життя.

Факторами стабільності є: середній клас, утвердження норм і принципів громадянського суспільства, міжетнічна і міжконфесійна злагода.

Загрозою для суспільства є: відсталість економічного розвитку, поширення наркоманії, зростання рівня злочинності, тероризму, військові конфлікти.

Тероризм – це насильницькі дії проти мирного населення з метою примусити до чогось, переконати в чомусь, привернути увагу громадськості.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Визначити компоненти соціальної сфери
2. Назвіть соціальні спільності та їх роль в суспільстві
3. Яка структура суспільних відносин?
4. Навести приклади прояву суспільних відносин

Тема2. Ефективна комунікація.

План.

- 1.Роль спілкування в житті людини і суспільства.
2. Вербальна і невербальна комунікація.

1.Роль спілкування в житті людини і суспільства.

Спілкування –це процес взаємодії між людьми ,у якому відбувається обмін думками, почуттями, інформацією,досвідом, цінностями, навичками, результатами праці.Спілкування може бути прямим і опосередкованим.

Пряме спілкування відбувається під час безпосередніх контактів між партнерами, наприклад ,у дружній розмові, що дає можливість відчувати тепло людських стосунків, сприйняти їх найтощі нюанси, які можна передати жестами, поглядом, виразом обличчя.

Опосередковане спілкування –має місце тоді, коли між учасниками спілкування є просторово- часова дистанція, засоби спілкування: книжки,твори мистецтва і т.д. Можна визначити традиційні форми спілкування, історично вироблені й закріплені в певних звичаях та обрядах різних народів.Існує формальне спілкування, яке регламентується усталеними нормами та має стереотипний характер. Сторони такого спілкування виконують певні , задалегідь визначені ролі:*вчитель-учень, керівник –підлеглий,банкір – підприємець...Таке спілкування називається офіційним.*

Важливе місце належить діловому спілкуванню, успіх якого залежить від рівня довіри між партнерами, їхніх ділових якостей, інтересів і намірів. **Ділове спілкування** може перерости в дружнє та **неформальне**. Спілкування органічно влетене в людську діяльність, відповідає її різним видом і постає як передумова співпраці. Основним засобом спілкування є мова, яка виступає підґрунтям культури, енциклопедією людського досвіду. Мова виконує такі функції : *відтворювальна, пізнавальна, комунікативна, культурно-творчу.*

Важливим елементом загальнолюдського спілкування є його **культура**- сукупність загальноприйнятих норм поведінки людей в суспільстві.*Культура спілкування поділяється на: культуру висловлювання, культура словесного обговорення проблем, уміння знаходити головну думку,логічне й лаконічне висловлювання думок, естетичний підхід до викладання власних думок.*

Для належного спілкування важливо вміти виділяти логічні наголоси та логічні паузи. Види спілкування: зовнішнє, внутрішнє, невербальне, письмове, звукове, усне, діалогічне, монологічне.

У третьому тисячолітті особливого значення набуває культура спілкування , заснована на принципах толерантності. Культура спілкування охоплює дві складові : **вміння говорити і вміння слухати. Активне слухання** –це техніка спілкування зі співрозмовником, що полягає в наданні йому підтримки в розмові та збереження його внутрішнього комфорту.Ознаками активного слухання є прояв зацікавленості, готовності надати підтримку, прагнення зрозуміти співрозмовника. *Найпростіші прийоми – не перебивати співрозмовника, робити кивки головою,мімікою показувати співпереживання,перепитувати чи правильно розумієте,підбивати підсумками.*

2. Вербальна і невербальна комунікація.

Близьким до поняття спілкування є **комунікація.Спілкування-** це міжособистісна взаємодія, **комунікація** –це обмін інформацією.

Комунікація – це процес , під час якого двоє або більше людей обмінюються інформацією.Окрім того, під час комунікації люди здійснюють обмін досвідом, цінностями , навичками,досягненнями.

Слово «комунікація» може означати зв'язок, повідомлення, засіб зв'язку, інформація, обмін інформації, контакт,взаємодія.

Види комунікації: -за типом відносин між учасниками(міжособистісна,публічна, масова);-за типом використаних засобів:(передавання значень, вербальна мова, невербальна(міміка,жести;матеріально-знакова(художня).

Види вербальної комунікації:монолог (коли говорить одна особа, а інша слухає, одностороннє судження, джерелом інформації є оратор);**діалог** (мовлення між двох співрозмовників, які по чергово обмінюються думками, їхні позиції рівноправні);**полілог** (бесіда трьох і більше співрозмовників).

Види невербальної комунікації: зовнішній вигляд, рухи людини,жести,міміка,поза,хода,контакт очей.

Невербальна комунікація є джерелом, що відображає емоційні реакції людини. *Комунікативністю називають і здатність людини будувати широку мережу знайомств і вміння спільно обговорювати проблеми.*

Завдання для контролю та самоконтролю:

- 1.Яка роль спілкування в житті людини?
- 2.Які види комунікації Ви знаєте?
- 3.В чому суть невербальної комунікації?

Тема 3. Стереотипи та упередження.

План.

- 1.Стереотипи та їх роль в житті людини і суспільства Гендерні стереотипи.
- 2.Забобони.Шляхи подолання стереотипів.

1. Стереотипи та їх роль в житті людини і суспільства

Стереотипи — регулятори соціальних відносин, їх вирізняє економія мислення, своєрідний «захист», тобто виправдання власної поведінки, задоволення агресивних тенденцій, спосіб виходу групового напруження, стійкість.

Класифікація стереотипів: -антропологічні (проявляються утому разі, якщо оцінка внутрішніх, психологічних якостей людини, оцінка її особистості залежить від її антропологічних ознак, тобто від особливостей фізичного вигляду);

- етнонаціональні (виявляються тоді, коли психологічна оцінка людини опосередкована її належністю до тієї чи іншої нації, раси, етнічної групи);
- соціально-статусні (полягають в залежності оцінки особистісних якостей індивіда від його соціального статусу);
- соціально-рольові (проявляються в підпорядкованості оцінки особистісних якостей індивіда його соціальній ролі, рольовим функціям);
- експресивно-естетичні (визначаються залежністю оцінки особистості від зовнішньої привабливості людини: чим привабливішою здається зовнішність людини, тим позитивнішими особистісними рисами її наділяють);
- вербально-поведінкові (пов'язані із залежністю оцінки особистості від зовнішніх особливостей — мови, міміки, пантоміміки та ін.).

В умовах нинішнього швидкого ритму життя стереотипи певною мірою нам допомагають. Вони економлять час, не примушуючи довго роздумувати над тим чи іншим питанням. Часу на обдумування певних явищ часто не вистачає, а установка

дає можливість орієнтуватися в нашому швидкоплинному світі. Таким чином ми економимо свій час, звертаючи увагу лише на те, що для нас важливо. Проте, не все варто приймати просто на віру. Будь-який стереотип охоплює лише частину правдивої, істинної інформації, іншу ж частину стереотипу становлять хибні уявлення чи твердження. Багато стереотипів виникають не від злого умислу, а від нашого бажання спростити дуже складне життя. Найчастіше люди спираються на такі стереотипи:

- за браком часу;
- у разі великої зайнятості та перевтоми;
- в умовах емоційного збудження;
- у незрілі роки, коли ще немає достатнього життєвого досвіду.

Гендерні стереотипи.

Гендер (англ. gender – стать, від лат. genus – рід) –стать, яку «приписали» даній людині від імені суспільства уповноваженіна те органи, інакше – паспортна стать, абостать у документах.

Гендерні відмінності формуються упроеесі соціалізації – навчання ролі чоловіків жінок, який відбувається від перших днів народження до статевозрілого віку, іменшою мірою – пізніше. На це впливають сімейне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми та ігрова активність. Розуміння відмінностей між статями формується починаючи приблизно з двохрічного віку. Гендерна система функціонує через ряд стереотипів – стандартних моделей поведінки, які напрацьовані у суспільстві і базуються на відповідному тлумаченні понять —чоловічел і —жіночел.

Вчені виділяють три умовні групи гендерних стереотипів: Перша група стереотипів базується на відповідних уявленнях про психологічні риси та якості особистості чоловіків та жінок - стереотипи —maschile – feminnile.

Згідно з цими стереотипами чоловіки та жінки є протилежностями.Чоловікам приписується активне, творче начало, здатність вирішувати проблеми, застосовувати розвинуте логічне мислення та власну компетентність. Жіноче ж начало – природноре продуктивне і тому жінка повинна бути покірною, залежною, емоційною. В основу виокремлення другої групи стереотипів покладені соціальні начала. Дана група стереотипів закріплює професійні ролі чоловіків і жінок. Для жінки головними є ролі сімейні (жінка, мати, господарка), а для чоловіків – ролі професійні. До третьої групи гендерних стереотипів вчені відносять стандартизовані уявлення, які пов'язані з відмінностями у змісті праці – жіночої та чоловічої. Місце жінки - у сфері виконавчої та обслуговуючої праці, чоловіка - у сфері інструментальної праці, тобто творчої.

Список стереотипів, який склали британські вчені: - *Всі жінки (окрім домогосподарок) зробили цікаві й запаморочливі кар'єри.* - *Погані одяг і зачіска — неодмінний атрибут розумних людей (вчених, напри-клад).*

- *У жінок три проблеми: зачіска, вага і критичні дні.* - *Жінки працюють там, де їх ніколи не зустрінеш у реальному житті. Наприклад, у портових доках (і виглядають як моделі).*

- *Успіх кар'єри повністю залежить тільки від вашої здатності справити вражен-ня на вашого боса.*

- *Чоловіки думають тільки про секс, але можуть і відволіктися — заради пива і футболу.* - *Мами завжди знають, що не так у дитини.*

- Одружені чоловіки можуть фліртувати з молоденькими дівчатами, але не більше.

- Якщо ви працюєте в службі порятунку, то ви — найкраща людина в окрузі.

До 60-х рр. психічні або поведінкові властивості, котрі ймовірно відрізняють чоловіків від жінок, називали статевими властивостями або відмінностями. У сучасному розумінні термін *гендер* був уведений у науковий обіг американським психоаналітиком Робертом Столлером (Robert Stoller).

2. Забобони. Шляхи подолання стереотипів.

Забобони — це помилкові переконання, віра в невідомі надприродні сили, що впливають на майбутні події. Забобони зберігаються як пережитки минулого у свідомості окремих людей. Забобони можуть передаватися з покоління. Слідом за дорослими діти теж починають вірити в певні явища чи прикмети. Ця віра іноді породжує безпідставні надії, пасивну покору долі, викликає страх перед невідомим. Для звільнення від забобонів треба знаходити правильні пояснення подій і явищ навколишнього світу. Бути більш інформованим про події, які відбуваються. Інформація повинна бути з різних джерел. В судженнях спиратися на науковий аналіз, а не на емпіричні факти.

Упередження — хибна, негативна, несправедлива думка, що складається щодо когось, чогось наперед, без ознайомлення, та пов'язане з нею відповідне ставлення. Упередження — це антипатія, що ґрунтується на несправедливому узагальненні, яка відчувається або висловлюється щодо групи людей чи окремої особи з причин того, що вона належить до цієї групи. Упередження можна розпізнати у твердженні, якщо:

- воно висловлює вороже судження;
- це судження стосується групи чи особи, яка є членом групи;
- це судження не спирається або не достатньо спирається на факти;
- це судження неможливо змінити.

На виникнення пересудів, забобон, упереджень впливають традиції та звичаї. Забобони — це погляди на щось, які стають звичними у житті певних верств народу. Забобони виникають унаслідок віри в існування надприродних сил: ворожіння, віщування та інші пересуди. Пересуди — висловлювання недоброзичливої думки про чийсь вчинки, чийсь поведінку, поговорі, плітки про якусь людину чи групу людей.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Дайте класифікацію стереотипів.
2. Яке значення відіграють стереотипи в житті людини?
3. Назвіть шляхи подолання стереотипів.

Тема 4. Дискримінація. Конфлікти.

План

1. Поняття дискримінації. Основні форми дискримінації.
2. Толерантність та інклюзія.
3. Поняття конфлікту та його види, стадії, способи виходу з конфлікту.

1. Поняття дискримінація. Ксенофобія.

У 1948 році Загальна декларація прав людини заборонила всі форми расової й іншої дискримінації. Дискримінації заборонена у багатьох міжнародних документах з прав людини і в Лісабонській угоді, що заміняє Конституцію ЄС. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ст.1) Набула чинності 4 січня 1969 р., для України — 7 квітня 1969 р.

Дискримінація має дві основні форми:

- *de jure* (або правова), закріплена в законах;

- de facto (або неофіційна), що укоренилася в соціальних звичаях. Дискримінація de facto має місце в ситуаціях, де домінує група людей, що користується перевагами стосовно меншості. На відміну від дискримінації de jure, що може бути знищена шляхом зміни законів, дискримінацію de facto знищити не просто. Дискримінація de facto звичайно існує тривалий час, тому що вона міцно пускає коріння у звичаї або інститути товариства. Дискримінація етнічних груп є основним джерелом політичних конфліктів і сецесії (виходу із складу держави).
Види дискримінації: пряма і непрям дискримінація.

Пряма дискримінація характеризується як намір дискримінувати особу чи групу, наприклад, бюро з працевлаштування відкидає претендента певної національної ознаки (єврея, цигана та ін.) або житлова компанія не продає квартири для осіб «кавказької національності».

Непряма дискримінація зумовлена впливом політики або конкретних заходів:

це відбувається тоді, коли формально нейтральні правила, критерії або практика ставлять де-факто особу або осіб певної меншини у не вигідне становище у порівнянні з іншими. Прикладами можуть бути: мінімальний критерій росту для певної професії (завдяки чому серед заявників може бути виключено набагато більше жінок, ніж чоловіків);

— світогляд, а також політичні теорії і практики, що ґрунтуються на расовій дискримінації, на уявленні про поділ людей на біологічно різні групи на основі видимих особливостей зовнішнього вигляду як-от колір шкіри, структура та колір волосся, риси обличчя, будова тіла тощо, тобто на раси, і різному ставленні до людей та їх спільностей залежно від їх приналежності до цих груп (рас). від грецьких слів (ксенос), що означає «чужинець», «незнайомець», та (фобос), що означає «страх», — це система поглядів, що виявляється у нав'язливому страху стосовно чужинців чи просто чогось незнайомого, чужоземного, абострах перед чужоземцями та ненависть до них. У науковій фантастиці ксенофобія — страх перед інопланетянами.

Протилежний випадок становить позитивна дискримінація, під якою розуміються політичні заходи, спрямовані на врахування статі, раси або етнічної приналежності суб'єкта з метою забезпечення рівності можливостей для представників груп населення, які піддаються або піддавалися раніше дискримінації. Є важливим чинником подолання гендерної нерівності, орієнтована на збільшення представленості жінок у сфері зайнятості, освіти і бізнесу, з яких вони були історично виключені.

— здатність індивіда сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також особливості поведінки та способу життя інших. Терпимість до іншого (незвичного) способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань. Толерантність має свій діапазон, виходячи з якого індивід втрачає можливість для нормального існування. Це також стосується і більших утворень; громада, нація, етнос, раса. (англ. empathy від (грец. «patho») — співпереживання) — розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання

Ксенофоби - це люди, які не люблять незнайомців або чужинців. Історично так складалося, що поява чужинців зазвичай не віщувала нічого доброго. В гіршому разі вони претендували на поля і пасовища, на майно чи дружин. У кращому —

вливалися в суспільство, приносячи з собою зміни. Хороші чи погані, глобальні чи незначні — це інше питання, але чужинці були реальною загрозою сформованому способу життя.

Расизм та упередження.

Расизм — ідеологія, що має на меті обґрунтувати і виправдати соціальну й національну нерівність в антагоністичному суспільстві, належність людей до так званих "вищих" і "нижчих" рас. Расизм ґрунтується на псевдонауковій тезі про нерівність людських рас. Ніщо не дає права виправдовувати расову дискримінацію, яка породжує ненависть і відчуження між людьми. У 1963 р. і 1995 р. прийнято міжнародні документи — Декларацію та Конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Декларація ґрунтується на чотирьох основних положеннях.

1. Будь-яка доктрина расової відмінності або вищості в науковому плані несправедлива, в моральному — ганебна, в соціальному — несправедлива і небезпечна, і ніщо не дає права виправдовувати расову дискримінацію ні в теорії, ні на практиці.
2. Усі форми расової дискримінації — це не просто порушення основних прав людини, а загроза дружнім відносинам між народами, співробітництву між державами та загальному мирові й безпеці.
3. Расова дискримінація завдає шкоди не лише тим, хто її визнає, а й тим, хто її здійснює.
4. Створення світового співтовариства, вільного від усіх видів расової дискримінації, які породжують ненависть і відчуження між людьми, є одним з основних завдань Організації Об'єднаних Націй. Міжнародне право зобов'язує держави не тільки не чинити будь-яких актів або дій, пов'язаних із расовою дискримінацією, а й заборонити її, а також карати тих, хто її заохочує.

2. Толерантність та інклюзія.

Протидією дискримінації є толерантність- моральна якість , що виявляється в повазі інтересів, почуттів, звичок інших людей.

Це терпиме ставлення до думок, що не збігаються з власними позиціями, віруваннями, терпимість до критики, до поведінки інших.

Вона передбачає захист й обґрунтування власної позиції. 1995р. ЮНЕСКО зробила спробу сформулювати офіційне визначення толерантності в «Декларації принципів толерантності». Серед іншого , у цьому вичерпному документі толерантність означає *«повага, прийняття та поцінування розмаїття світових культур, форм самовираження й способів виявлення людського єства... Толерантність є гармонія в різноманітності.»*

Толерантність передбачає прихильність, готовність до діалогу і співпраці. Для толерантності вирішальним є розуміння поглядів, звичок, почуттів, відмінних від власних. Толерантність є обов'язковим принципом будь-якого демократичного суспільства та соціальної держави. Толерантність є необхідною умовою досягнення гармонії в суспільстві.

Просування ідей соціальної рівності, виховання позитивного ставлення до тих, хто відрізняється , сприяє інклюзивний підхід.

«Інклюзія»- це політика і процес , що передбачає збільшення ступеня участі та отримання більших можливостей у соціальному житті й навчанні для всіх людей незалежно від фізіологічних і психологічних особливостей. Інклюзія сприяє пошуку найкращих способів сприйняття людської різноманітності, вчить сприймати різноманітність з позитивної точки зору. Такий

підхід виключає дискримінацію, що забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для людей з особливими потребами. Інклюзія проголошує цінність людини незалежно від її здібностей і досягнень, враховує думки, почуття й потреби людини, визначає її спроможності та сприяє подоланню бар'єрів., що надає рівний доступ до залучення в житті суспільства. Рівність підкреслює, що не всі є однаковими, але є рівноцінними. Повага до багатоманітності стосується кожної особи й означає цінувати інших і добре ставитися до них.

3.Поняття конфлікту та його види,стадії,способи виходу з конфлікту.

Конфлікт — це відкрите протистояння як наслідок взаємовиключних інтересів і позицій.

Структурні елементи конфлікту

Із чого почати вивчення конфліктів? Найперше — з визначення причин конфлікту. Як правило, справжні причини конфліктів замовчуються, тоді як конфлікти втягують у свою орбіту нових і нових учасників.

Розглянемо таку схему конфлікту.

Конфліктна ситуація + Інцидент -> Конфлікт

Охарактеризуємо суть цих понять.

Конфліктна ситуація - це нагромадження суперечностей, які містять суттєву причину конфлікту.

Інцидент — це збіг обставин, що є приводом для конфлікту.

Існує думка, що вирішити конфлікт — означає:

- ліквідувати конфліктну ситуацію;
- вичерпати інцидент.

Конфліктна ситуація — це різні позиції сторін з певного приводу, прагнення до протилежних цілей, використання різних засобів їх досягнення, незбіг інтересів, мотивів тощо.

Як правило, в основі конфліктної ситуації лежать об'єктивні протиріччя, проте інколи досить будь-якого приводу, інциденту і може виникнути конфлікт. Інцидент — активізація діяльності однієї із сторін, інтереси якої нехтуються. Переростання існуючих протиріч у конфліктну ситуацію, визначаються: значимістю ситуації для учасників конфліктної взаємодії; наявністю перешкод, які один з опонентів висуває на шляху досягнення цілей іншим учасникам; зростання особистого або групового терпіння до перешкод навіть у однієї із сторін. У конфліктній ситуації вже виявляються учасники майбутнього конфлікту — суб'єкти та предмет спору. Слід відмітити, то конфлікти є одним з найпоширеніших та ефективних способів не працювати (страйки).

.Конфліктогени. Типи конфліктогенів

Конфліктогени – це слова і дії, які приводять до конфлікту.

Типи конфліктогенів міжособистісного характеру різні. Міжособистісні конфлікти можна класифікувати: • за сферами існування; • за ефектом і функціональними наслідками; • за критерієм реальності або правдивості тощо. Більшість конфліктогенів можна зарахувати до одного з трьох запропонованих типів: • прагнення до зверхності; • прояв агресивності; • прояв егоїзму.

Прагнення до зверхності може проявитися через:

• зверхність (наказ і загроза, критика, насмішка, сарказм); • зверхність у доброзичливості ("не ображайтеся", "заспокойтеся", "невже ви не розумієте", "ви мудра людина, але такий вчинок (дія) ." тощо; • вихваляння, розмови про свої успіхи (наявні й надумані); • категоричність, безапеляційність, вияв надмірної впевненості у своїй правоті; • нав'язування своїх порад (давайте пораду лише тоді, коли вас просять); • перебивання розмови співрозмовника (наче ваші думки цінніші, ніж думки інших); • приховування інформації стосовно роботи або передача її певним особам; • жартування з окремих осіб у колективі; • обманювання всіх або окремих осіб; • нагадування про якусь неприємну для співрозмовника ситуацію; • перекладання відповідальності на інших людей тощо. Прояви агресивності: • природна агресивність, коли людина не може жити без сварки (частіше жінки); • людина з підвищеною агресивністю (конфліктоген) часто вирішує свої внутрішні проблеми за рахунок оточення; • людина з агресивністю нижче середньої ризикує домогтися в житті менше, ніж заслуговує; • ситуативна агресивність (фрустрація). Пам'ятаймо, що агресивність нерідко

стимулює невроз та інші психічні розлади. Прояви егоїзму: • егоїст домагається чогось для себе за будь-яких обставин, нехтуючи етичні норми.

Типи конфліктів. Джерела конфліктів.

Розрізняють чотири основних типи конфлікту: Внутрішньоособовий конфлікт. Цей тип конфлікту може проявлятися в різних формах. Одна з найпоширеніших форм — рольовий конфлікт, коли до однієї людини висуваються суперечливі вимоги з приводу того, яким повинен бути результати праці. Наприклад, завідувач відділу чи секції універмагу може вимагати, щоб продавець постійно знаходився у відділі і надавав покупцям інформацію та послуги. Пізніше завідувач може висловити своє незадоволення тим, що продавець надто багато часу витрачає на покупців і мало приділяє уваги поповненню відділу товарами, тоді продавець сприймає вказівки відносно того, що робити і чого не робити як несумісні. Внутрішньоособовий конфлікт може виникнути, також внаслідок неузгодження виробничих завдань і особистих потреб працівників. Наприклад, працівник планує поїздки за місто для відпочинку у вихідні. Проте наприкінці робочого тижня керівник ставить перед ним нові завдання, що потребують праці у вихідні. Перегляд планів працівника приведе до внутрішньоособового конфлікту. Окремі працівники не погоджуються на зміну проживання, хоч це буде супроводжуватися підвищенням посади і збільшенням заробітної плати. **Міжособовий конфлікт.** Цей тип конфлікту найбільш поширений. В організації він виражається по-різному. Зокрема, як боротьба керівників за обмежені ресурси, капітал чи робочу силу, за використання певного обладнання, за схвалення певних ідей. Кожен із керівників вважає, що оскільки ресурси обмежені, він повинен переконати вище керівництво виділити ці ресурси саме йому, а не комусь іншому. Міжособовий конфлікт виявляється також як зіткнення особистостей. Люди з

різними рисами характеру, поглядами та цінностями інколи просто не в змозі співіснувати. Як правило, погляди та цілі таких людей дуже відрізняються й кожен з них не сприймає позицію іншого. **Конфлікт між особою і групою.** Виробничі групи встановлюють певні типи поведінки. Кожен повинен дотримуватись їх, щоб визнаватися групою і, тим

самим, задовольнити свої соціальні потреби. Однак, якщо очікування групи знаходиться у суперечності з очікуваннями особистості, може виникнути конфлікт. Прикладом може служити те, коли людина, прагнучи зробити більше, працює понаднормово чи перевиконує план. І ця поведінка розглядається групою як негативна. Між особою і групою може виникнути конфлікт, якщо особа займає позицію, що відрізняється від позиції групи. Прикладом може бути те, що вирішуючи як збільшити обсяги виробництва, група вважатиме, що для цього потрібно знизити ціни. Але буде й така людина, що запропонує цього не робити, оскільки це може

знизити прибутки та змінити у споживачів думку про якість продукції. Ця ситуація теж може стати причиною конфлікту.

Міжгруповий конфлікт. Будь-яка організація складається з формальних і неформальних груп, між якими можуть виникати конфлікти. Найчастіше конфлікт виникає через розбіжності в цілях чи інтересах функціональних структурних груп. Наприклад, торговий відділ торгівельної організації зацікавлений у тому, щоб збільшити обсяги продажу продукції, а контрольний відділ вимагає закриття ряду підприємств на інвентаризацію, щоб перевірити стан збереження цінностей, хоч це і пов'язано з витратами. І тут виникає конфліктна ситуація. Конфліктна ситуація може виникати і у ході боротьби між структурними підрозділами за матеріальні, фінансові чи трудові ресурси. Трудовий конфлікт — це розбіжності, що виникли між сторонами соціально-трудових відносин щодо: встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту;*

укладання чи зміни колективного договору, угоди; виконання колективного договору, угоди чи окремих їх положень; невиконання вимог законодавства про працю. Конфлікти можуть проходити як у відкритій, так і в прихованій формі. Відкриті трудові конфлікти найчастіше розгортаються на діловій основі і характеризуються чітко вираженим зіткненням сторін — лайки. При прихованому конфлікті відсутні явно виражені агресивні дії між сторонами.

4.Зародження конфліктів та шляхи їх подолання.

Причини виникнення конфліктів також є різноманітними, як і самі конфлікти. Слід відрізняти об'єктивні причини та їх сприйняття людьми. Об'єктивні причини можна умовно об'єднати в декілька груп: Обмеженість ресурсів, які потрібно розподілити. Навіть у найбільших організаціях завжди існує обмеженість ресурсів. Керівництву досить складно вирішити, як поділити матеріальні, людські та фінансові ресурси, щоб досягти загальних цілей організації. Сам розподіл і призводить до конфлікту. Взаємозалежність завдань. Можливість конфлікту існує завжди, коли одна людина або група залежить від іншої людини або групи у виконанні виробничих завдань. Розбіжність у цілях. Можливість виникнення конфлікту збільшується залежно від глибини спеціалізації в організації, поділу на підрозділи. Спеціалізовані підрозділи приділяють більше уваги своїм проблемам, ніж всієї організації. Відмінність у цінностях, манерах поведінки. Відмінність у цінностях — дуже поширена форма конфлікту, а також існують відмінності у манері поведінки та життєвому досвіді.

Суб'єктами конфлікту виступають окремі фізичні особи, групи, організації. А 40

суб'єктами трудового конфлікту є наймані працівники підприємств всіх форм власності, профспілки та власники (роботодавці) організацій, підприємств. Сторони колективного трудового конфлікту формуються на виробничому, галузевому та національному рівнях.

Причини виникнення соціальних конфліктів:

1. Протилежні інтереси соціальних груп.
 2. Різне розуміння мети суспільного розвитку.
 3. Конфлікти з приводу влади.
 4. З приводу засобів життєдіяльності, необхідних для задоволення тих чи інших потреб.
 5. Переділ власності.
 6. Домагання різних груп щодо енергетичних та сировинних ресурсів.
 7. Взаємини батьків і дітей — конфлікт цінностей, що сповідує молоде і старе покоління.
 8. Низькі прибутки, що не дають змоги задовольнити потреби в житлі, одязі, відпочинку,—причина сімейних конфліктів.
- Стиль конкуренції** визнає, перш за все, активність конфліктуючих суб'єктів, самостійність у виборі шляху досягнення своїх цілей, не ставить мети пошуку співпраці, учасники повинні володіти вольовими якостями. Метою подібного суб'єкта є задоволення, перш за все, своїх інтересів за рахунок інтересів інших. **Стиль пристосування** - можна вважати як вимушений або добровільний крок однієї із сторін протистояння від боротьби шляхом складення своїх позицій. Відмовляючись від боротьби, учасник конфлікту поступається своєму опоненту, відмовляється повністю або частково від своїх інтересів і погоджується на його домінуючу роль.

Стиль ухилення - застосовується, коли одна із сторін, або навіть обидві сторони, втратили інтерес до продовження протистояння при появі сумніву в позитивному його результаті, притому, що предмет конфлікту не зникає, прагнення вийти з конфлікту з мінімальними втратами.

Сутність співпраці - це пошук найконструктивніших форм вирішення проблем. Найбільш оптимальним для нього може бути ситуація, коли обидві сторони не бажають вести одна проти одної агресивних дій, і вони не бажають протилежній стороні повного розгрому. В подібних ситуаціях можливий сумісний пошук взаємовигідних вирішень, або на основі компромісу, або через пошук альтернативних варіантів.

Стиль компромісу полягає в розумінні учасників конфлікту, що вирішення спірного питання можливе тільки через взаємні поступки.

Шляхи подолання соціальних конфліктів:

Конфлікти потрібно регулювати й вирішувати цивілізованими методами:

- через переговори сторін конфлікту;
 - організацією "круглих столів";
 - проведенням консультацій представників різних партій, рухів, парламентських фракцій
- . У сучасних розвинених країнах конфлікти між робітниками і підприємцями вирішують такими способами:
- проводять різні консультації підприємців і профспілок;

- уряди прислуховуються до думок профспілок, робітничих партій;
- робітники проводять страйки, різноманітні акції протесту.

У кожній сім'ї взаємовідносини мають будуватися на порозумінні, позитивних емоціях, спільних інтересах. Утім нерідко у сім'ях виникають конфлікти.

Основні джерела конфліктів у сім'ї:

- Розходження уявлень подружжя, батьків і дітей про сімейні цінності.
- Низький рівень загальної культури.
- Неповага до членів сім'ї.
- Незнання шляхів розв'язання конфліктів.

.Місце конфліктів в людському спілкуванні.

Конфлікти у спілкуванні виникають, якщо людина:

- не вміє слухати, весь час перебиває співрозмовника;
- дратується, коли її не слухають;
- хоче завжди бути в центрі уваги;
- втручається в розмову дорослих;
- говорить погано або насмішувато про тих, кого немає, а присутній заступається за них;
- окремі слова, фрази, думки співрозмовника викликають упереджене ставлення до нього;
- не звертає ніякої уваги на свого співрозмовника.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Дати визначення конфлікту і конфліктної ситуації
2. Розкрити види конфліктних ситуацій
3. Яка структура конфлікту?
4. Які правила безконфліктного спілкування?
1. Як виникають стереотипи?
2. Визначити які відмінності між людьми впливають на формування стереотипів
3. Які прояви гендерних стереотипів?
4. Дати визначення молодіжним субкультурам

Розділ 4. Демократичне суспільство та його цінності.

Тема1. Демократична держава.

План.

1. Виникнення і зміст демократії. Цінності і принципи демократії. Демократичні інститути.
2. Конституція та її призначення. Поділ влади.
3. Вибірчий процес, його принципи та етапи.

1. Поняття, форми та цінності демократії.

Слово «демократія» в перекладі з грецької означає «влада народу». В Давній Греції демократія розумілася як особлива форма організації держави при якій влада належить громадянам, що користуються рівними правами на управління державою.

Ідеї демократії в суспільно-політичній думці розвивали Перикл (Ст. Греція), Б. Спіноза, Ж.-Ж. Руссо, Т. Джеферсон, І. Франко, В. Гавел, А. Сахаров.

Слово «демократія» вживається в різному значенні.

- як форма держави;
- як політичний режим;

-як принципи організації і діяльності органів державної влади і громадських організацій.

Форми демократії:

Пряма – представницька демократія	Непряма – безпосередня демократія
Форма народовладдя, при якій здійснюється через виявлення волі представників народу у виборних органах (парламент, органи місцевого самоврядування)	Форма народовладдя, при якій влада здійснюється через безпосереднє виявлення волі народу чи певних соціальних груп (референдум, вибори)

Види демократії:

За сферами суспільного життя:

- економічна;
- політична;
- соціальна;
- культурно –духовна.

Інститути демократії:

Структурні	Функціональні
-сесії парламенту; -депутатські комісії; -народні контролери.	-депутатські запити; -накази виборців; -громадська думка.

Принципи демократії:

- 1.Політична свобода - свобода вибору суспільного ладу і форми правління, право народу визначати і змінювати конституційний лад ст..5 Конституція України.
2. Рівноправність громадян - означає рівність усіх перед законом. Рівну відповідальність за скоєне правопорушення. Рівноправність гарантує : відсутність привілеїв або обмежень за ознаками раси, шкіри, релігії,місця проживання, мови і т.д.
- 3.Виборність органів держави – формування органів держави і місцевого самоврядування шляхом народного волевиявлення, забезпечує їх змінюваність, підконтрольність. Рівні можливості кожного у реалізації виборчих прав.
4. Поділ влади.
- 5.Прийняття рішень волею більшості при збереженні прав меншості. Гарантії прав особи і відсутність дискримінації.
6. Пліуралізм – багатоманітність суспільних явищ, думок, політичний пліуралізм – багатоманітність політичних партій, організацій,

Ознаки демократії:

- визнання народу вищим джерелом влади;
- виборність основних органів держави;
- рівноправність громадян;
- підкоренням меншості більшості.

2.Цінності демократії.

1. Громадянство і громадянськість – формальну належність до держави, політико – правовий зв'язок, розвиненість соціальної свідомості.
- 2.Конституція і конституціоналізм – визначає основні засади суспільного ладу.

3. Свобода совісті – свобода на індивідуальний вибір віросповідання і віротерпимість.

4. Свобода слова – свободу слова створюють вільні в своїх діях і захищені законом ЗМІ. Наслідком свободи слова стає формування громадської думки

5. Людська гідність – складова авторитету і повага до себе і інших. Гідність є умова свободи.

6. Моральна автономія – людина здійснює своє самовизначення вільно й неупереджено, користуючись власним розумінням щастя і добра. Ідеологічні, релігійні і інші уподобання – сфера вільного вибору.

6. Приватність і невтручання в особисте життя – закон боронить людину і коло її спілкування від стороннього інтересу (телефонні розмови, листування, заборона фотографувати без дозволу людини).

3. Вибори як інструмент демократії. Типи виборів. Види виборчих систем.

Вибори – це висування спільнотою шляхом голосування одного або групи повноважних представників для делегованого виконання громадських функцій. Мета виборів – формування влади.

Демократичний лад передбачає періодичну ротацію. Вибори здійснюються шляхом реалізації громадянами свого виборчого права. Виборче право поділяється на активне і пасивне. Активне – право брати участь у виборах, бути виборцем. Пасивне – право балотуватися і бути обраним. Виборчий ценз в Україні – 18 років. Ознаки виборчого цензу: громадянство, вік, економічний, соціальний та освітній статус, стать, постійне місце проживання.

Типи виборів: парламентські, президентські, місцеві.

Вибори бувають: чергові, позачергові, додаткові.

Розрізняють вибори прямі, опосередковані (президента обирають через парламент).

Змішана – поєднує елементи як пропорційної, так і мажоритарної.

Вибори – передбачена конституцією та законами форма прямого народовладдя, за якою шляхом голосування формуються представницькі органи державної влади та місцевого управління (самоврядування). Вибори забезпечують найменш болісний для громадян і всього суспільства мирний перехід до демократії. За своєю суттю вони виключають політичне насильство. Здійснювані за їхньою допомогою зміни влади відбуваються без пролиття крові, людських жертв, руйнувань і т. п. Крім того, вибори – найефективніший засіб ліквідації авторитарного режиму і приходу до влади демократичних сил. В історії відомі різні шляхи здійснення безпосередньої демократії. Найдавніший – Народні збори, де кожен міг висловлювати свою думку.

На Запорізькій Січі, голосуючи, козаки кидали шапки на купи – «за» і «проти». З часом процедура виборів ускладнилась. Громадяни держави, що мають право брати участь у виборах, є виборцями. Коло виборців, що збирається голосувати чи голосує за певну політичну партію на парламентських, президентських чи місцевих виборах, називається електоратом (лат. *elector* – виборець). Громадяни беруть участь у виборах на основі виборчого права. Виборче право – це система нормативно-правових актів, що встановлюють та регулюють права виборців у формуванні виборчих органів державної влади та місцевого управління. В історично склалося, що в демократичних країнах діють 2 типи виборчих систем, кожна з яких має переваги і недоліки. Склалися вони природним шляхом внаслідок найбільш раціонального поєднання державних інтересів, інтересів виборців та інтересів кандидатів. За мажоритарної системи (від франц. *majorite* – більшість)

обраним вважається кандидат, який одержав більшість (абсолютне або відносне число) голосів виборців. Причому тут все залежить від закону, за яким проводять дані вибори. Закон може прямо вказувати на відносну більшість, тобто перемагає той кандидат, який отримав більше голосів, ніж його суперники. Абсолютна більшість має скласти 50 % + 1 голос. Кваліфікована більшість — 2/3, 3/4 від загального числа поданих голосів. Пропорційна система передбачає розподіл депутатських мандатів від політичних партій залежно від поданих за них голосів. Законодавець додатково встановлює ще й бар'єр до 5 %, який потрібно подолати, щоб брати участь у розподілі депутатських мандатів. Приклади систем виборів: - мажоритарна система відносної більшості (наприклад, США, Великобританія, Канада, Індія); - мажоритарна система абсолютної більшості (наприклад, Франція), іноді у формі альтернативного голосування (наприклад, Австралія); - пропорційна система (наприклад, Ізраїль, більшість країн Західної Європи, деякі країни Південної Америки); - система з додатковим членством (наприклад, Німеччина); - обмежене голосування (наприклад, Японія). Отже, технологія розгортання громадянського суспільства відбувається через демократичні вибори. А тривалість переходу від авторитаризму до демократії обчислюється десятиліттями, поколіннями і серіями демократичних виборів.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Охарактеризуйте зв'язок демократичного устрою та людини
2. Визначте форми та види демократії.
3. Дати характеристику демократії та її впливу на життя пересічного громадянина
4. Визначити, яка з концепцій демократії є найбільш прогресивною в сучасному світі

Тема 2. Політичні партії та громадські організації.

План.

1. Роль політичних партій в розвитку демократії.
Правовий статус політичних партій в Україні.
2. Громадські організації: правовий статус, діяльність та вплив на демократію.

1. Роль політичних партій в розвитку демократії.

Політичні партії створюються на базі неформальних організацій, регіонального економічного інтересу навколо відомої публічної особистості, внаслідок діяльності громадського руху. **Політична партія – зареєстроване згідно із законом добровільне об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, яке має на меті сприяння формуванню й вираженню політичної волі громадян і яке бере участь у виборах та інших політичних заходах.**

Правовий статус політичних партій в Україні регулюється Конституцією України (статті 36-37), законом «Про політичні партії в Україні» та іншими законами України. Партії мають свій статут, який визначає їхню діяльність, структуру, органи правління. В Україні партії мають всеукраїнський характер. Завдяки цьому вони стають важливим чинником політичної інтеграції суспільства та сприяють розвитку політичної культури громадян. Партії є рівними перед законом.

Політичні партії розрізняють залежно від їх соціальної сутності, соціальної бази, особливостей тієї спільноти, інтереси якої партія виражає, від ідеології яку вона сповідує, програмних завдань і тактичних пріоритетів, від принципів організаційної побудови, місця яке вони посідають в політичній системі.

Існування багатоманітності можливе завдяки політичному плюралізму, що передбачає політичну відкритість, участь громадян та пошук консенсусу в прийнятті рішень.

Ще однією складовою частиною демократичної політичної системи, яку забезпечує принцип плюралізму, є опозиція.

Її важливість полягає в тому, що вона виступає з конструктивною критикою уряду чи органу правління, чим удосконалює його роботу. За прийняття рішень вказує на слабкі сторони, що сприяє їх врахування та усуненню. Опозиції належить роль регулятора й контролера, що має вплив на органи держави з метою відстоювання суспільних інтересів. Опозиція запобігає зосередженню влади в одних руках чи однієї політичної сили.

Опозиція – організоване об'єднання громадян, що протидіє будь-якій владі.

Опозиція визначається як протидія, опір певній політиці, протистояння певній політичній силі, інституту, рішенню. Вона формує думку та узагальнює інтереси соціальних груп, що залишились поза увагою уряду, здійснює контроль за діяльністю влади. Вона здійснює критику владних інститутів. Пропонує альтернативи офіційній політиці.

Діяльність опозиції є можливою завдяки дотриманню принципу урахування більшістю прав меншості. Цей принцип передбачає прийняття політичних рішень більшістю голосів. У демократичному суспільстві воля більшості має враховувати інтереси меншості та гарантувати захист їх прав. це стосується усіх груп, наявних у суспільстві, чи то релігійних, політичних, етнічних чи інших. Захист прав меншості гарантуються Конституцією України.

Отже, демократія гарантує права меншості на критику та вільне вираження своїх поглядів, що є конструктивними. Меншості гарантується право говорити і бути почутим, у рамках закону робити спробу стати більшістю.

2. Громадські організації: правовий статус, діяльність та вплив на демократію

Термін «політика» походить від давньогрецького слова polis (місто – держава). Термін "політика" набув поширення під впливом трактату Аристотеля "Політика". Там подано оригінальне вчення про державу, правління та уряд. Поступово уявлення про політику розширилися, а розуміння політики почали розглядати не тільки як учення про державу. Розуміння політики окреслилось як досить складна проблема. Значна частина сучасних вчень розглядає політику як відносини між соціальними групами (зокрема й класами), державами, а також особистістю і державою стосовно злагоди, панування, підпорядкування, конфліктів тощо. Найчастіше політику розглядають як конкретну сферу, в якій окремі люди й соціальні угруповання ведуть боротьбу за завоювання державної влади. Політику розглядають як мистецтво управляти людьми в суспільстві. Політика втілюється в життя суспільства засобами влади. Отже, політика постає як така сфера суспільного життя, де інтереси збігаються і поєднуються, регулюються владою, яка володіє монополією на законний примус, законне насильство. З іншого боку, політика - це відносини, де в боротьбі за завоювання державної влади чи за безпосередній вплив на неї стикаються особистості й соціальні групи та їхні представники, партії тощо.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Яка роль політичних партій в розвитку демократії?
2. Яку роль відіграє опозиція в політичному житті держави?

Тема.3. Громадянське суспільство.

План.

- 1.Поняття громадянського суспільства.
- 2.Основні атрибути і функції громадянського суспільства.
- 3.Особливості правової держави.
4. Громадянське суспільство в Україні.

1. Громадянське суспільство – тип взаємодії вільних особистостей, що складаються з громадських рухів, об'єднань, громадських організацій та політичних партій, які втілюють громадську думку в певні соціальні інститути.

Громадянське суспільство може протистояти державним органам влади, організаціям.

Структурними елементами цієї системи є: -недержавні форми власності, -різні соціальні спільності, -недержавні політичні інститути, -культурно –освітні заклади.

Інституції громадянського суспільства:

- недержавні організації, приватні добровільні організації, громади (сіл, міст),
- посередницькі організації волонтерів, позабюджетні організації,
- профспілки,
- спортивні клуби,
- об'єднання громадян за культурною, статевою, релігійною ознакою,
- кооперативи,
- природоохоронні організації,
- правничі організації,
- засоби масової інформації,
- добровільні дружини,
- релігійні організації іт.д.

Громадянське суспільство характеризується:

- наявністю як консервативних, так і радикальних сил;
- відносним соціальним консенсусом та системою базових цінностей (прав людини, демократії, плюралізму, правової держави, верховенства закону, власності, соціальної захищеності);
- діалогом різних політичних сил.

Умови розвитку громадянського суспільства:

- володіння кожним його членом власністю;
- автономія особи, внутрішня свобода і здатність до повної самостійності для участі в громадянському суспільстві;
- структурованість суспільства, які відображають багатство і багатоплановість інтересів.

Рівні сформованості суспільства:

- абсолютне громадянське суспільство – як вища ціль суспільного розвитку;
- відносне громадянське суспільство – потенційно можливе в рамках існуючих виробничих відносин;
- реальне громадянське суспільство-конкретно –історична модель суспільства.

2. Атрибути та функції громадянського суспільства.

Атрибути:

- наявність публічного простору та засобів комунікації для формування громадської думки;
- організоване громадське (публічне життя) вільних і рівних індивідів, захищене законами і конституцією;

- незалежні від держави добровільні організації;
- політична діяльність зорієнтована на кооперацію і солідарність між людьми.

Функції суспільства:

1. Самоорганізація громадського механізму для виконання суспільних справ.
2. Протидія владним структурам з метою узурпації влади.
3. Засіб соціалізації громадян.
4. Формування сприятливого середовища для поширення громадянської політичної культури з метою демократизації суспільства.
3. Особливості правової держави.

Без правової держави не може бути громадянського суспільства, і навпаки.

Правова держава – це держава, в якій панує право, де діяльність усіх її органів та посадових осіб здійснюється на основі та в межах визначених правом, де не тільки особа відповідальна за свої дії перед державою, а й держава несе відповідальність перед особою за свою діяльність.

Принципи правової держави:

- верховенство права в усіх сферах суспільного життя, відповідальність перед законом як органів влади так і громадських організацій і громадян;
- підзаконність державної влади;
- охорона і пріоритет прав і свобод;
- рівність усіх перед законом;
- поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову;
- незалежність судів і суддів;
- наявність ефективних форм контролю за діяльністю органів влади.

Основним показником дієвості громадянського суспільства є гарантоване забезпечення прав і свобод людини

Правова держава є альтернативою авторитаризму, тоталітаризму і анархії. Правова держава передбачає поступову демократизацію суспільства, встановлення правових основ будівництва державності, дотримання правопорядку і принципу законності. Людина є вищою соціальною та політичною цінністю. Держава покликана затвердити гуманістичні начала, забезпечити і захистити свободу, честь і гідність людини.

4. Громадянське суспільство в Україні.

Україна на законодавчому рівні визнала важливість утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави. Саме таку норму містить Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України», ухвалений у 2010 році.

Україна має ряд міжнародних зобов'язань щодо забезпечення права на свободу об'єднання, свободу мирних зібрань та доступу до інформації й інші як основи розвитку громадянського суспільства.

Право бути засновниками як громадських, так і благодійних організацій надано законодавством виключно фізичним особам. Відсутність у юридичних осіб права створювати громадські організації значно гальмує розвиток неприбуткових представницьких бізнесових асоціацій, які в розвинених демократичних державах є вагомим сегментом громадянського суспільства.

Територія діяльності громадських та благодійних організацій обмежена на законодавчому рівні існуванням територіальних статусів. Наявність

територіального статусу фактично означає, що громадська організація не може проводити заходи або приймати у члени осіб, що мешкають поза місцевістю, де зареєстрована організація.

Вимоги до законодавства для розвитку громадянського суспільства які слід реалізувати в Україні;

- прості процедури реєстрації організацій громадянського суспільства;
- податкові стимули для діяльності організацій громадянського суспільства та їх підтримки з боку індивідуальних та корпоративних донорів;
- правові можливості забезпечити існування організації через її господарську діяльність;
- прозорі процедури державної фінансової підтримки громадських організацій;
- правові гарантії вільного доступу організацій громадянського суспільства до надання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів;
- процедури залучення організацій громадянського суспільства до формування та реалізації державної політики.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Розкрити поняття громадянського суспільства.
2. В чому суть основних атрибутів і функцій громадянського суспільства?
3. Розкрити особливості правової держави.
4. Розкрити особливості громадянського суспільства в Україні.

Тема4. Громада.

План.

- 1.Поняття громади
- 2.Територіальне та місцеве самоврядування.
- 3.Політична діяльність та участь громадян в управлінні суспільством.

1.Поняття громади.

Місцеве самоврядування – це право територіальної громади (жителів села чи добровільного об’єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста) самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Закон «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 р. проголосив, що самоврядування в Україні здійснюється на принципах народовладдя, законності, гласності, колегіальності, поєднання державних і місцевих інтересів, виборності тощо.

Система місцевого самоврядування в Україні включає:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- органи самоорганізації населення;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- районні у місті ради (у випадку, якщо вони утворені).

Первинним суб’єктом місцевого самоврядування є територіальна громада.

Територіальна громада – це жителі, об’єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об’єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Територіальні громади сусідніх сіл можуть об’єднуватися в одну територіальну

громаду, створювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати єдиного сільського голову. Добровільне об'єднання територіальних громад відбувається за рішенням місцевих референдумів відповідних територіальних громад сіл. Таке рішення є наданням згоди на створення спільних органів місцевого самоврядування, формування спільного бюджету, об'єднання комунального майна. Вихід зі складу сільської громади здійснюється за рішенням референдуму відповідної територіальної громади.

Територіальні громади здійснюють такі повноваження:

- управляють майном, що є в комунальній власності;
- затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання;
- затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання;
- встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону;
- забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів;
- утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства та здійснюють контроль за їх діяльністю;
- вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їх компетенції.

Формою безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення є загальні збори громадян за місцем проживання. Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності.

Територіальна громада має право проводити громадські слухання – зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

2. Територіальне та місцеве самоврядування.

До органів місцевого самоврядування Конституція України відносить:

- сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи – виконавчі комітети, районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст;
- будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення, що наділені частиною компетенції, майна та фінансів даної ради.

Порядок утворення та діяльності органів самоорганізації населення регулюється Законом «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 р.

Виконавчі органи рад – органи, які створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених законами.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста. Голова очолює

виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях. Він не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток.

Сільський, селищний, міський голова несе персональну відповідальність за здійснення наданих йому законом повноважень.

При здійсненні наданих повноважень сільський, селищний, міський голова є підзвітним, підконтрольним і відповідальним перед територіальною громадою, відповідальним – перед відповідною радою, а з питань здійснення виконавчими органами ради повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольним відповідним органам виконавчої влади.

Сільський, селищний, міський голова не рідше одного разу на рік звітує про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами. Секретар сільської, селищної, міської ради обирається за пропозицією сільського, селищного, міського голови відповідною радою з числа її депутатів на строк повноважень ради та працює в раді на постійній основі.

Строк повноважень місцевих рад – чотири роки. Місцева рада вважається правомочною за умови обрання не менш як двох третин депутатів від загального складу ради.

Місцева рада проводить свою роботу сесійно. Сесія складається з пленарних засідань ради, а також засідань постійних комісій ради. Органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами. Вони періодично, але не менш як два рази на рік, інформують населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету, з інших питань місцевого значення, звітують перед територіальними громадами про свою діяльність.

Рішення про проведення місцевого референдуму щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови приймається сільською, селищною, міською радою як за власною ініціативою, так і на вимогу не менш як однієї десятої частини громадян, що проживають на відповідній території і мають право голосу.

Конституція України та Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» містять норми, які розмежовують компетенцію держави та місцевого самоврядування та регулюють відносини, що виникають між ними.

Одним з аспектів правовідносин між органами місцевого самоврядування та державою є взаємне делегування повноважень.

Делеговані повноваження – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад.

Державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, і не повинен призводити до втручання органів державної влади чи їх посадових осіб у здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм власних повноважень.

3. Політична діяльність та участь громадян в управлінні суспільством

Політична діяльність — вид суспільної діяльності суб'єктів політики,

уособленої як потреба в сукупності осмислених дій, що ґрунтуються на врахуванні політичних інтересів, мобілізації політичної волі з метою досягнення політичних цілей.

Політичний інтерес (від лат. interest — мати значення) — першопричина, один з найголовніших важелів політичної діяльності, що криються за безпосередніми спонуканнями націй, народів, соціальних груп, особистостей, створених ними організацій, які беруть участь у політиці.

Політичні потреби виявляються і реалізуються в процесі діяльнішого й активного освоєння політики. Такий процес створює умови для політичної соціалізації, тобто входження особистості у світ політики. Це означає набуття навичок політичної участі, формування політичних уявлень, орієнтації та установок, привертання до політичної культури..

Політичні потреби актуалізуються з виникненням нового політичного інтересу, нових політичних мотивів і орієнтацій, політичних інституцій та ін. Чим більш розвинена, різнобарвна і різноманітна політична діяльність, тим більш розвинені політичні потреби суб'єктів політики. Монотонна й обмежена політична діяльність спрощує політичні потреби. Отже, не-розвинене суспільство лише відтворює існуючі потреби або навіть втрачає наявні, а не творить нові.

Політична діяльність як спосіб втілення і реалізації політичних інтересів та політичних потреб здійснюється волевиявленням суб'єкта політики.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Розкрити суть поняття громада.
2. Які особливості формування місцевого самоврядування ?
3. Розкрити суть політичної діяльності та участі громадян в управлінні суспільством.

Тема 5. Громадянська участь у житті суспільства.

План.

1.Роль громадянина у житті демократичного суспільства.

Демократичний громадянин.

3.Культура громадянскості.Активна громадянська позиція.

1. Участь у житті суспільства -це соціальна діяльність , яка забезпечує життєдіяльність суспільства, сприяє розвитку його потенціалу.

Перший досвід особистість отримує в сім'ї. Вона виконує елементарні доручення, здобуває навички співпраці та допомоги іншим.У школі особистість дістає перші навички участі у шкільному самоврядуванні.Учень чи учениця виступає в ролі лідера колективу, відстоює інтереси класу та школи, виносить практичні пропозиції. В межах школи і позаурочний час здобуваються навички волонтерської діяльності.Беручи участь у шкільному самоврядуванні, молода людина переймається колективними проблемами, спільними інтересами,що об'єднують однолітків , отримує перші навички здорової конкуренції і солідарності. Участь у дорослому житті – різнобічна діяльність громадянина, яка доповнює життєдіяльність суспільства в цілому. Один громадянин може бути залученим до кількох громадських об'єднаннях чи організаціях , бути активним членом політичної партії, кваліфікованим працівником.

До традиційних форм громадянської участі належать:

- *регулярна участь у виборах;*
- *активна участь у діяльності громадських організацій , що опікуються проблемами спільноти;*
- *активна участь у розв'язанні соціальнозначущих проблем;*
-

- контакти з представниками органів місцевого самоврядування;
- меценатство та благодійництво.

У демократичному суспільстві громадянин має можливість доносити до влади свої вимоги. Це процес може здійснюватися в багатьох формах – від індивідуального звернення до місцевого чиновника до колективних дій у процесі вирішення загальнодержавних питань. Наприклад, претензії до комунальних служб щодо освітлення чи чистоти вулиць, можуть перерости в політичну акцію недовіри місцевій владі.

2. Культура громадянськості. Активна громадянська позиція.

Активна участь переростає у громадянське залучення, громадянську активність і громадянську позицію. **Активна громадянська позиція - усвідомлено обрана людиною життєва позиція, що базується на громадянських цінностях та спрямована на ідеали демократичного суспільства.**

Це готовність людини свідомо брати участь у суспільно-політичному житті, виконувати громадянські обов'язки, нести громадянську відповідальність, розуміти свої права та можливості й користуватися ними, проявляти патріотичну відданість Батьківщині, готовність до її захисту та активну діяльність в політичних процесах.

Ставлення людини до влади, критичні вимоги до неї, сприйняття влади не як предмету боротьби й завоювання, а як об'єкту впливу з приводу її інтересів і прав громадянин є **культурою громадянськості**.

Культура громадянськості виражається в розумінні влаштування держави та чинної політичної системи, а також процедур політичного процесу.

У переломні і кризові періоди життя суспільства особливого поширення набувають різні форми протестів. Мітинги, демонстрації, страйки, бойкоти, акти громадянської непокорності у країнах радянського табору наприкінці 80-х початку 90-х років сприяли поваленню авторитарних режимів і поклали початок переходу до демократії. Великим виявом протестів в Україні стали Помаранчева революція і Революція Гідності.

Одним із варіантів участі в житті суспільства є меценатство і грошова підтримка громадянських і благодійних організацій. Меценати – це заможні покровителі науки і мистецтва та їх представників. Метою меценатства є підтримка розвитку освіти, науки, культури, фінансування важливих наукових досліджень, освітніх проектів і сприяння задоволенню потреб навчальних закладів, бібліотек у підручниках і іншій літературі.

Прикладом меценатства стало утворення 12 жовтня 1995 року в м. Києві Ліга українських меценатів, ініціатором і першим президентом стає відомий громадський діяч, бізнесмен і благодійник з Канади Петро Яцик. Ліга об'єднує бізнесменів з України, США й Канади у своєрідний благочинний клуб ділових людей. Ліга заснувала кілька премій. Так премія ім. В. Симоненка відзначають політиків, громадських діячів і діячів науки, культури і літератури за видатний внесок у державне будівництво України, за сприяння піднесення авторитету України в світі. Премія ім. Євгена Чекаленка за особливий внесок у справу національного відродження присуджується меценатам, що не є членами Ліги, які щедрими пожертвами сприяли утвердженню благодійності в Україні.

В Україні діють також різноманітні благодійні фонди і організації, що опікуються охороною здоров'я, економічним розвитком. Зокрема Фонд Богдана Гаврилишина підтримує активну, професійну, патріотичну молодь, яка турбується про суспільне благо й активна у громадянському й політичному житті суспільства, уміє співпрацювати з іншими, формує критичну масу людей, здатних трансформувати Україну в майбутньому.

Важливим способом участі громадян у суспільному житті є **волонтерство**. Волонтер – це той, хто бере участь суспільних справах за власним бажанням та на безоплатній основі; доброволець. Волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, безкорисливості та неприбутковості. На державу покладається обов'язок підтримувати громадську ініціативу щодо провадження волонтерської діяльності, гарантувати та захищати права, свободи й законні інтереси волонтерів, волонтерських організацій.

Міжнародний день волонтера відзначають 5 грудня. Наявність волонтерського руху свідчить про зрілість, відповідальність і самоорганізацію громадянського суспільства, об'єднує та сприяє його зміцненню.

Завдання для контролю та самоконтролю

1. Якою повинна бути людина демократичного суспільства?
2. Що ви розумієте під громадянською активністю?
3. Яка роль волонтерства в умовах громадянського суспільства?

Розділ 5. Світ інформації та мас-медіа.

Тема 1. Комунікація, інформація, медіа.

План

1. Поняття мас-медіа. Роль інформації та медіа у сучасному світі.
2. Мас-медіа, комунікація, аудиторія, медіатекст. Різновиди медіа (книга, преса, фото, радіо, кіно, телебачення, інтернет. Реклама.
3. Вплив мас-медіа на формування громадської думки та власної позиції людини.

1. Поняття мас-медіа. Роль інформації та медіа у сучасному світі.

Сучасні медіа є частиною сучасного навколишнього середовища. Ми всі щоденно користуємося ними пасивно чи активно, під впливом медіа формується наш світогляд. **Медіа** – це канали і інструменти передачі та збереження інформації або даних.

Мас – медіа – засоби одночасної передачі групі людей, тобто канали масової інформації радіо, телебачення, преса, кіно, фотографія, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, Інтернет, технічні засоби створення, копіювання, запису, тиражування, зберігання, поширення, сприйняття інформації та обміну її між автором медіатексту й масовою аудиторією. Ми часто вживаємо термін «засоби масової інформації» як мас-медіа. Різниця в тому, що «ЗМІ» – це абревіатура від колишнього «засоби масової інформації та пропаганди, які характерні для тоталітарних і авторитарних режимів, фінансуються за рахунок бюджету і забезпечують насадження відповідної ідеології керівної партії чи лідера. Такі засоби не мають зворотнього зв'язку між аудиторією та редакціями щодо публікацій та ефірів. Медіа, від слова «медіум», тобто «посередник», насправді є посередниками між читацьким (глядацьким / слухацьким) аудиторіями, для яких працюють та редакціями й бізнесами, що розміщують у мас-медіа свою рекламу (інформацію) для цих аудиторій, а отже, підтримують медіа, гарантуючи її політичну незалежність. Тепер важливіше вміти відбирати корисну для себе інформацію зі щоденного інформаційного потоку, знаходити новий зміст, створювати й моделювати нові меседжі, засвоювати повідомлення, вміти розрізняти маніпуляції та критично мислити. **Інформація – будь-які відомості, створені людиною для передачі в просторі і часі.** Прийом, обмін та використання інформації становить інформаційний процес. Інформація, яку ми використовуємо стає знаннями.

Інформація з обмеженим доступом - становить державну таємницю, розголошення якої становить шкodu державі.

Зараз увесь світ залучений в єдину інформаційну систему, яка фактично працює в режиму реального часу. Рівень задоволення потреби в інформації відіграє важливу роль в житті суспільства.

Проблему споживання інформації можна розв'язати її через упорядкування, сортування та спеціалізацію, самостійний добір людиною. Інформація, що виникла разом із суспільством, є соціальною інформацією. Основними характеристиками соціальної інформації є її кількість, цінність, зміст, об'єктивність, адекватність, вірогідність, точність, оперативність, надійність. Соціальна інформація не буває нейтральною. Соціальну інформацію, яка передається за допомогою мас-медіа, треба розглядати як процес **масової комунікації**. Масова комунікація включає в себе соціальну інформацію, процеси інформаційного обміну, технічними засобами і ін. Інформація і комунікація в міжнародній літературі використовуються як синоніми. Основне завдання масової інформації - відображати дійсність

Найхарактернішими ознаками масової інформації - це донесення інформації до споживача й велика кількість **«відбитків»**, тобто масовість аудиторії. Ці дві обставини роблять мас-медіа впливовими.

2. Мас-медіа, комунікація, аудиторія, медіатекст. Різновиди медіа (книга, преса, фото, радіо, кіно, телебачення, інтернет. Реклама.

Медіа працюють на споживачів інформації: **читачів, глядачів, слухачів, користувачів, рекламодавців, тобто на аудиторію.**

Англійський соціолог Деніс Мак-Квейл слово «аудиторія» вживає як збірний термін на позначення у простій послідовній моделі процесу масової інформації (*джерело-канал-повідомлення-користувач, який приймає повідомлення, - ефект*).

Аудиторія медіа-стійка спільність людей, об'єднаних спільними інформаційними потребами. Для формування й утримання своєї аудиторії медіа мають подавати споживачам інформацію, яка для них є важливою та сприяє задоволенню базових потреб. Тобто надана інформація має бути такою, що впливає на їх повсякденне життя, допоможе зробити його безпечним. Інформація, що подається, має бути корисною, допомагати споживачам приймати побутові, фінансові та інші рішення. Що ближче медіа до потреб людей, то ширшою і більшою є їх аудиторія. Тому розмір аудиторії визначає масштаби впливу і визначає значущість того чи іншого медіа.

Медіа до своєї аудиторії звертаються через медіатекст. **Медіатекст - текст, переданий каналами засобів масової інформації.**

Це будь-яка медіапродукція ЗМІ – друкований текст у пресі, фотозображення, повідомлення по радіо, аудіо-візуальні зображення в кіно, на телебаченні або їх фрагменти, реклама, етикетка на пляшці, SMS-повідомлення, веб сторінка блог, віртуальні фотоальбоми. Медіатести бувають різних жанрів. Це і драма, комедія, мелодрама, детектив, пригоди, фентезі, репортаж. Медіатести можуть бути усними і письмовими, інформаційними, комерційні, соціальні, пізнавальні, розважальні, мистецькі. Усі медіатексти мають ключове повідомлення, або меседж - це найважливіша ідея, яку має винести з публікації, інтерв'ю, блогів, репортаж, ток-шоу і т.д. Медіатексти подають версії реальності, які будуть завершеними, продовжуваними, уривчастими, які споживач має завершити самостійно, вони можуть транслювати різні погляди, різне ставлення до людей, різний стиль

викладу, можуть застосовувати різні коди. Кожний медіатекст конструює власну «ідеальну аудиторію», промовляє саме до певного типу споживачів, орієнтований на конкретні групи і їх інтереси.

Різновиди медіа: періодичні друковані видання, друковані, електронні (газети, журнали, бюлетені та книжки, другі - це радіо, телебачення, інтернет.

Три комунікаційні революції: 1-винахід писемності, 2-виготовлення друкарського верстата, впровадження електронних мас-медіа.

Інтернет-Всесвітня інформаційна мережа, що дозволяє донести до широкого загалу будь-яку інформацію.

Медіа впливають на аудиторію, створюючи уявлення про «красиве життя», формують ідеологічну позицію та споживачські смаки. Будь-який медійний продукт - це певною мірою реклама способу життя, певних цінностей.

Реклама - спеціальна інформація про осіб чи продукцію, що розповсюджується в будь-якій формі та в будь-який спосіб з метою прямого чи опосередкованого отримання прибутку, або звернення уваги на соціальні проблеми.

Залежно від джерела реклами може мати різні форми: усну, письмову, аудіовізуальну, графічну. Реклама існує у вигляді рекламного повідомлення, ролика чи замовного фільму. Реклама є системою заходів цілеспрямованого впливу на споживачів, що формує та регулює рух товарів на ринку. Вона є там, де є конкуренція.

Реклама поділяється на 6 соціальну, політичну, комерційну, споживачську.

Реклама на телебаченні є візуально організованою інформацією, яка оптично відокремлена від програмного контенту, позначена як реклама й переважно трансльована в блоках або на частині екрана. Реклама може бути **прямою**, тобто трансльовати відеоролики, які рекламують певну продукцію, або **спонсорську** - у вигляді заставки перед програмою чи оголошення спонсора програми або заходу. Найефективнішими є динамічні відеоролики тривалістю від 5 до 30 сек., які розміщені на початку або в кінці рекламного блоку.

Прихована реклама яку використовують переважно підприємці, компанії, публічні особи, політики. Реклама не відображає дійсність, вона конструює власну реальність із окремих частин. Отже, реклама та медіа мають безперечний вплив на формування громадської думки, вона досягає як політичних цілей, так і впливає на процес формування суспільних цінностей і формування власної позиції.

3. Вплив мас-медіа на формування громадської думки та власної позиції людини.

Громадською думкою називають колективне ставлення певної спільноти або нації в цілому до певної суспільної проблеми та шляхів її розв'язання.

У демократичному суспільстві громадська думка не завжди буває однорідною: адже суспільство складається з різноманітних груп, кожній з яких притаманні власні інтереси та ставлення, а тому й думки цих спільнот можуть не збігатися.

Постає проблема погодження інтересів, формування громадської думки більшості. Мас-медіа користуються вищим рівнем довіри серед населення, ніж уряд. Мас-медіа виконують функцію контролю за діями влади, інформують громадян про відповідні проблеми, подають аргументи «за» і «проти».

Відгук громадськості на повідомлення мас-медіа залежить від переконливості, доказовості позицій журналістів, їх незаангажованості.

Демократична преса повинна базуватися на засадах об'єктивного подання інформації, викладання матеріалів з максимально нейтральною інтонацією.

Призначення мас-медіа в тому, щоб давати об'єктивну інформацію про реальну картину сьогодення, забезпечувати свободу думки і слова та право публічно висловлювати свої думки, відстоювати свою громадянську позицію. Тож завдання мас-медіа є здійснення контролю за роботою всіх органів влади, порушення актуальних питань, стеження за розв'язанням важливих проблем. Інтерес мас-медіа до суспільних подій, які стають у центрі обговорення, сприяє їх активному обговоренню та формуванню суспільної позиції щодо них.

Мас -медіа сприяють незаперечний вплив на формування власної позиції людини. Вони впливають на сприйняття й оцінку людиною того, що відбувається у світі, на рівень освітченості й обізнаності, вони формують потреби, смаки, погляди. Великою мірою мас-медіа формують світогляд людини, думки й ставлення з різних питань, нав'язують певні цінності та поведінкові норми. Тому щоб не стати об'єктом впливу і протистояти маніпуляціям медіа, нині кожній людині необхідно бути медіаграмотною, тобто критично ставитися до медіаконтенту, розуміти й аналізувати роль медіа та їхній вплив.

Завдання для контролю та самоконтролю

1. Яка відмінність між мас-медіа і змі?
2. Яка роль мас-медіа в громадянському суспільстві?
3. Яка роль реклами в сучасному житті людини?

Тема 2. Медіа і демократія. Свобода, етика і відповідальність.

План.

1. Свобода слова. Обмеження свободи слова.

Свобода мас-медіа- критерій демократичності суспільства.

2. Цензура.

Замовні матеріали. «Джинса» та їхні ознаки. Місія мас-медіа в суспільстві.

1. Свобода слова. Обмеження свободи слова.

Свобода слова є однією з головних умов суспільної свободи, принципом побудови демократичного суспільства. Вона допомагає утвердженню відкритого й демократичного суспільства, яке забезпечує подальший розвиток і гарантії свободи мас-медіа. Свобода слова -право людини вільно висловлювати свої думки. Це одна з найважливіших громадянських свобод, що включає свободу вираження поглядів як в усній так і письмовій формі (свобода преси й мас -медіа). Право громадян і їх організацій вільно викладати свої погляди через газети, журнали та інші мас- медіа забезпечується свободою преси. Свобода слова як складова частина входить до свободи інформації; кожен має право вільно збирати, зберігати і використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб і на свій вибір. У демократичній державі не може існувати факт монополізації інформаційного простору олігархічним чи політичним капіталом, а мають існувати суспільні медіа. Також важливо, щоб журналісти дотримувались медіа стандартів, виконували свої професійні обов'язки та говорили суспільству правду, не вдаючись до будь-яких маніпуляцій. Однак їм необхідно усвідомити, що свобода слова передбачає і відповідальність. Обов'язок журналіста полягає в тому, щоб донести інформацію до суспільства і не нашкодити. Журналісти й медіа у своїй діяльності мають бути надійно захищені законом. Свобода слова є гарантією від непрозорості владних рішень, суспільних відносин, захистом інформаційних прав громадян. З метою захисту свободи слова і світі з 1985 року існує міжнародна недержавна організація «Репортери без кордонів». Організація проводить боротьбу із цензурою та виступає за звільнення

журналістів, котрі перебувають в ув'язненні, пов'язаному із їх професійною діяльністю. Організація щорічно публікує індекс свободи преси, що є рейтингом країн за рівнем дотримання принципів вільних медіа.

Індекс свободи преси - це щорічне дослідження незалежності мас-медіа, що оцінює ступінь свободи друку, радіо та Інтернету у всьому світі. На основі такого дослідження відбувається поділ держав на «вільні», «частково вільні», або «не вільні». Також досліджується правове поле, політичний, економічний фактори впливу на доступ до інформації. Окрім того розглядається ступінь об'єктивності новин і різноманітності інформації, доступної для громадскості. Кожна досліджувана країна отримує бал від 0 до 100, де країни з індексом незалежності мас-медіа від 0 до 30 вважаються вільними, від 31 до 60 - частково вільними, від 61 до 100 - не вільними.

Водночас свобода слова має об'єктивний закон в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, розголошення інформації, одержаної конфіденційно, захисту репутації або інших прав людей, а також їх здоров'я або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Міжнародні документи, що гарантують свободу слова, містять норми її можливих обмежень.

2. Цензура. Замовні матеріали джинса та їхні ознаки. Місія мас-медіа в суспільстві.

До недемократичних форм обмежень свободи слова належить цензура.

Цензура - контроль офіційної влади за змістом, випуском у світ й поширенням друкованої продукції, змістом, п'єс, кіно, фототоварів, радіо- телевізійних передач, іноді і приватного листування, для того, щоб не допустити або обмежити поширення ідей відомостей, визнаних вищими інстанціями небажаними або шкідливими. Цензура є характерною ознакою тоталітарних режимів. У таких державах ЗМІ виконують функцію інформаційно-пропагандистського обслуговування влади. За таких умов жодна масова інформація має бути надійною і перевіреною, про жодну самостійність або свободу слова не може бути мови.

Прикладом такої ситуації є колишній СРСР. Цензура проявляється в тому, що на мас-медіа накладаються обов'язки погоджувати інформаційні матеріали або їх забороняють поширювати. До цензури належить будь-яка вимога органів державної влади та інших структур узгоджувати певну інформацію перед її оприлюдненням, заборона її поширювати чи перешкоджати її тиражуванню й розповсюдженню в будь-який інший спосіб з метою забезпечення політичних чи економічних інтересів цієї структури.

Негативний вплив цензури полягає в тому, що за таких умов не формуються соціально відповідальна журналістика. Головним у роботі журналіста має бути збирання фактів, робота з інформацією, а не самопрезентація, коли висловлюються власні міркування або думки. Журналіст має бути нейтральним, не нав'язувати особистої думки і ставлень. У всіх розвинутих країнах світу цензура законодавчо заборонена, як і в Україні відповідно до статті 15 Конституції України.

Окрім цензури є ще таке явище контролю подання інформації, як **самоцензура**. Журналісти вилучають певну інформацію чи замовчують, не подають її суспільству через страх за особисту безпеку або з інших мотивів.

Громадська організація «Телекритика» в перший рік війни на Сході України проводила дослідження впливу російської пропаганди на українське суспільство у 2014р. Згідно з результатами, абсолютна більшість (82%) опитаних переконані, що

українські медіа мають займати не патріотично – пропандистську позицію, а об'єктивно висвітлювати ситуацію в країні, розповідати про успіхи і помилки влади. Завдання журналіста-інформувати аудиторію, а не маніпулювати нею.

3.Замовні матеріали, «джинса» та їхні ознаки. Місія мас-медіа в суспільстві.

Роботу журналістів і свободу висловлювання їх поглядів обмежує **«джинса»- підкуп журналістів , проплачена інформація, або навмисно прихована реклама.** Походження терміна невідоме, один із варіантів -що від джинсів в уких полюбляють ходити жукналісти і відповідно ховати грошові винагороди за замовна публікації. Що потужніша медіа, то небезпечнішою є джинса», оскільки вплив поширюється на велику аудиторію. Джинсак поділяється на політичну та комерційну і від справжнього журналістського матеріалу відрізняється тим,що він грубо порушуються ключові стандарти журналістики. На замовному матеріалі не представлено думки опонентів. Немає посилань на джерела якісні інформації. Подана інформація є неповною і може викливати багато запитань, містить думки та оцінки автора. Матеріал вказує чітку «полярність» , що щось є гарним, а щось поганим. До ознак «джинси» належать:-наявність ідентичного матеріалу в інших мас-медіа; -матеріал містить елементи, які сприяють реалізації товару,робіт,послуг,в матеріалі фігурує особа ,яка некомпетентна коментувати подію чи факт.Замовні матеріали підписують псевдонімом, вони містять сумнівці соціологічні дані, псевдоаналітику маловідомих експертів, приховану рекламу. Прихована реклама – це наприклад, використання героями фільмів певних видів продукції, розміщених на концертах, спортивних змаганнях, на задніх банерах.

«Джинса» як один з видів корупції - свого роду хабар, який дається медіа для того,щоб розповіли щось добре, або знеславили , очорнили. Величезна кількість інформації , яку щоденно подають мас- медіа , формує наші погляди ,позиції. Тому важливо відрізнити якісний матеріал, від матеріалу ,що має на меті дезорієнтувати нас. Під час аналізу медійних матеріалів варто звернути увагу на дотримання етичних принципів як от : правдивість, неупередженість, чітке розмежування між фактами і коментарями, збалансованість,достовірність інформації, відсутність прихованої реклами, уважне ставлення до честі та гідності людей, мовна культура без негативних стереотипів щодо окремих груп або осіб.

Вагомим чинником для створення демократичного суспільства є суспільне мовлення. Суспільні медіа мають мати редакційну незалежність , автономію, підтримувати баланс думок в інформаційному просторі та слугувати протидією маніпуляціям з боку влади.До таких медіа належить суспільне (громадське) телебачення та радіомовлення- така телерадіоорганізація , яка фінансово незалежить від власників або інституцій , незалежить не від кого у своїй інформаційній політиці, крім самих журналістів і глядачів. Суспільне телебачення радіомовлення України регламентується законом України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» від 2014р.. Після прийняття цього закону в Україні утворилася Національна Суспільна телерадіокомпанія України (НСТУ)- юридична особа на яку покладається забезпечення функціонування Суспільного телебачення і радіомовлення. Місія суспільного телебачення і радіомовлення полягає в тому, щоб задовільняти інформаційні потреби суспільства, надавати широкий спектр інформаційний ,просвітницьких, мовних програм на всій території України, в інтересах усього населення,з урахування його етнічного, культурного і конфесійного різноманіття.

Завдання для контролю та самоконтролю:

1. Визначити соціальні ролі ЗМІ
2. Дати оцінку впливу ЗМІ на соціальні процеси

3. Поясніть рівень зв'язку ЗМІ та політичного простору
4. Охарактеризувати ступінь впливу ЗМІ на формування громадської думки
5. Назвіть прояви свободи слова в Україні

Тема3.Маніпулятивний вплив медіа.

План.

- 1.Маніпуляції в медіапросторі.
2. Фейкова інформація . Роль медіа в провокуванні конфліктів і поширенні стереотипів.
- 3.Пропаганда. «Мова ворожнечі».

1.Маніпуляції в медіапросторі.

Людина в сучасному світі постійно перебуває в полі впливу та тиску мас-медіа. У загальному медійному просторі окремій людині складно зберегти свою індивідуальність . Мас- медіа можуть впливати на спосіб життя , мислення, вчинки, переконання, можуть змінювати настрої, бажання та поведінку людей. З метою впливу на масову суспільну свідомість у медіа просторі використовуються маніпуляції , що здійснюють психологічний вплив на суспільство через передачу інформації засобами медіа. Маніпуляція в медіа- це техніка цілеспрямованого викривлення інформації з метою формування певного погляду, ставлення до тої чи іншої проблеми, особи, явища. Маніпулювання здійснюється для того ,щоб управляти масами, керувати поведінкою людини через вплив на свідомість, інстинкти та ідеологію людини. За допомогою маніпуляцій людині нав'язуються певні ідеологічні кліше, штампи сприйняття дійсності й реакції на події. Під впливом маніпуляцій можна послабити наявні ставлення або змінити їх.

Приклади маніпуляцій в медіа:

- Надання неповної інформації; навмисне приховування певного аспекту інформації; зміщення акцентів у повідомленні;
- Маніпуляція символами, використання лозунгів, «мови плакату»
- Висмикування з контексту;
- Маніпулювання емоціями, цінностям, узагальненнями;
- Маніпуляція з цифрами.

Мас- медіа можуть штучно приховати певні події та акцентувати увагу на окремих її сторонах, замовчуючи інші, що створює можливість маніпулювати аудиторією.Найпростіший спосіб маніпуляцій - це подання новин у мас- медіа.

Новина- оперативне інформаційне повідомлення, яке містить суспільно-важливу та актуальну інформацію , що стосується певної сфери життя суспільства чи окремих його груп.

У журналістиці - це окремий інформаційний жанр, що характеризується стислим викладом ключової інформації щодо певної події , яка сталася нещодавно.

Основні характеристики новини: оперативність,актуальність, суспільна значущість або інтерес, об'єктивність, достовірність, специфічність побудови інформаційного повідомлення. Новини повинні бути сформульовані стисло, чітко та без коментарів і відповідати на п'ять основних питань: що?,хто? де?,коли?, як? Маніпуляції спостерігаються , коли для аудиторії подаються новини, які не відповідають дійсному стану речей, використаннм

помилкових даних і повідомлень. Новини мають інформувати, але вони ще визначають «порядок денний», тобто впливають на нашу думку. При створенні новинного продукту перевага надається тим подіям, які будуть мати масовий вплив, які є драматичними або тим, під які маються найкращі відеокадри. При поданні новин, журналісти користуються правилом **кількох «с»**, щонайбільше впливають на емоційну сферу. Це сенсація, сміх, сльози, сум, секс, скандал, страх, смерть. Мас-медіа маніпулюють суспільною думкою, оскільки вибирають з безлічі подій ті, які вони вважають доречними. Таким чином медіа визначають, які події важливіші, а які ні, і формують порядок новин. Люди споживають обрану медіа-інформацію як пріоритетну, не задумуючись про те, що ці пріоритети нав'язані. Медіа пропонують не тільки новини, а й погляди і оцінки подій, про які йдеться в новинах. Професійна журналістика відділяє факт новин від суджень. Це один з головних принципів якісних медіа.

Щоб убезпечити себе від маніпуляцій, можна поставити собі такі запитання щодо отримання інформації:

-чи є факт в інформації? Це є факт, оцінка чи точка зору?

-Чи представлені в інформації пропозиції чи варіанти?

-Чи не надто сенсаційною і емоційною є інформація?

-Наскільки достовірним є джерело?

-На кого розрахована інформація?

2. Фейкова інформація . Роль медіа в провокуванні конфліктів і поширенні стереотипів.

Щоб не піддаватися маніпуляціям, потрібно постійно зіставляти й аналізувати отримані повідомлення. Будь-яку інформацію, особливо якщо вона важлива, треба брати під сумнів, аналізувати, перевіряти. Нині зброєю масового враження є *неправдива фейкова інформація*.

Фейк-навмисно зманіпульована новина.

Іноді фейки, це вигадки, фікції. Якщо раніше треба було перевіряти об'єктивність факту, то зараз варто з'ясувати чи був він взагалі?

Фейки створюються для того, щоб досягти бажаного ефекту, наприклад, формування відношення, реакції до певного явища, події, людини чи групи. Фейкова інформація може дискредитувати особистості, цілі етноси, народи, нації. Що більше фейкових новин людина споживає, то більше вона стає дезорієнтованою. Тому кожен інформаційний повідомлення необхідно перевіряти на достовірність, знаходити першоджерело інформації, авторів і причини створення. Щонайперше, потрібно скористатися офіційними авторитетними джерелами. Лише таким чином ми можемо убезпечити від маніпулятивних впливів. Фейками можуть бути фотографії, зроблені у фотошопі, спеціально створені відеоролики, вигадані або перекручені новини, які важко відрізнити від правдивих.

3. Пропаганда. «Мова ворожнечі».

Одним із методів маніпуляцій суспільною свідомістю є **пропаганда**.

Пропаганда- форма комунікації, спрямована на поширення фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи чи громадської позиції. Пропаганда є цілеспрямованою, її тактика має на меті зміну системи цінностей і поведінки. Пропаганда впливає на ставлення до певних явищ або груп людей. Це ставлення емоційно підвищене й завжди контрастне, як

наприклад, ворожість, захоплення. Пропаганда має певні форми і використовує різні засоби, але її сила – у простоті запропонованих готових відповідей на складні життєві запитання. Спеціалісти, які займаються ідеологією і пропагандою, пристосовують настрої медійної аудиторії до своїх цілей, а аудиторія за браком часу сприймає спрощену інформацію швидше, ніж інформацію в деталях, яку потрібно переосмислити. Пропаганда може частково ґрунтуватися на правдивій інформації, спиратися на авторитет, до якого звертаються, який може бути реальним і вигаданим релігійним або політичним діячем, діячем науки. Для створення ілюзії правдивості пропаганди використовують документи, оцінки експертів. Пропагандистська інформація подається аудиторії на емоційному піднесенні.

Пропаганда є засобом інформаційної війни, яка ведеться з метою послаблення моральних сил суперника й посилення власних. Вона має масовий вплив на населення. Засобами інформаційної війни можна маніпулювати настроями населення та формувати масову свідомість, так об'єднуючи людей навколо спільної ідеї чи боротьба зі спільним ворогом з метою відволікання від інших нагалих проблем.

Мас-медіа засобами пропаганди сприяє провокуванню конфліктних ситуацій у суспільстві та поширенню стереотипів. Медіа можуть формувати ставлення до сторін конфлікту, розпалювати його або сприяти примиренню. Медіа часто використовують для розпалюють конфлікту. Медіа зосереджують увагу на фактах, які роз'єднують сторони конфлікту замість їх об'єднання. Особливо небезпечні масові конфлікти, що мають політичне забарвлення та розв'язуються за рахунок організаційної боротьби. Серед таких конфліктів – світові війни. Ці конфлікти набули своєї сили не лише через ідеї та амбіції окремих політичних лідерів, а й завдяки добре поставленій пропаганді. Під час конфлікту людина потребує чіткої картини світу. Мас-медіа як спосіб масового й ідеологічного впливу та як засіб пропаганди використовують стереотипи. Аналіз матеріалів російських ЗМІ (канали РТР, ОРТ, НТВ,) показує, що російські ЗМІ поширюють серед росіян негативні стереотипи про Україну, зокрема «Україна – це невідомна частина Росії, яка не може існувати окремо, а українці є регіональною групою росіян. Крим – це територія Росії. Української культури не існує. Немає самостійної української мови, а лише діалект. Західна Україна – це осередок «бандерівців», а Львів – їхня столиця. Бандерівці – особливо жорстокі люди, вбивці. Майдан – вияв агресії проти Росії. Українська армія – карателі, що вбивають мирне населення на Сході України. Етнічні росіяни перебувають під загрозою в Україні, а також переслідувані заборони зазнає російська мова та російськомовне населення. Україна потерпає від кризи».

Стереотипні уявлення про окремі народи є дієвим інструментом пропаганди, що переростає в інформаційну війну між народами. Вони залишаються невирішеною загрозою людству, яка потребує від суспільства вироблення механізмів протистояння стереотипам.

Формування стереотипів, розпалювання конфліктів, здійсненню маніпуляцій сприяє «мова ворожнечі».

Згідно з дослідженнями Інституту масової інформації «мова ворожнечі» – це будь-які вислови. Контекст чи візуальне зображення, що призводить до створення або ж поглиблення вже існуючої ворожнечі між відмінними за

певними ознаками групами суспільства. Ознаками «мови ворожнечі» є негативні вислови, починаючи від підбурювання й закінчуючи упередженням, ненавистю, зловживанням, дискредитацією, образливими словами та епітетами, спрямовані проти особи або групи осіб, що належать до інших національностей, етнічних груп, кофесій, партій, організацій. Такі форми провокують, стимулюють, або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм або інші форми ненависті, засновані на нетолерантності, у тому числі ворожості щодо мешин і мігрантів. «Мова ворожнечі» поділяється на жорстку, середню, слабку. Жорстка: прямі і завуальовані заклики до насилля, заклики до дискримінації, заклики не дати групі можливості закріпитися в регіоні. Середня: виправдання насилля і дискримінації, звинувачення про негативний вплив на суспільство і державу. Слабка: створення негативного іміджу певної групи суспільства, ствердження про моральні недоліки такої групи, протистояння груп, згадування групи чи окремих представників у принизливому чи образливому контексті. Наслідки «мови ворожнечі»: створення конфліктів і поглиблення наявних, політичні, економічні кризи, розєднання суспільства, порушення прав людини, загострення дискримінації.

Завдання для контролю та самоконтролю

1. В чому суть маніпуляцій в медіа-просторі?
2. Роль фейків у медійному просторі?
3. Яка відмінність між пропагандою і агітацією?

Тема 4. Критичне сприйняття та протидія маніпуляціям мас-медіа.

План.

1. Достовірність інформації мас-медіа. Джерела інформації
2. Факт та судження.
3. Авторство медіатексту. Стандарти подання інформації.

1. Достовірність інформації мас-медіа. Джерела інформації

Достовірність інформації- властивість бути правильно сприйнятою, безсумнівна вірність наведених відомостей, які сприймає людина.

Достовірна інформація повинна мати посилання на джерело, щоб можна перевірити достовірність. Достовірність інформації підтверджує експерт, який дає фахову оцінку з питання. Якщо в тексті вживаються узагальнені вислови «на думку експертів», «як зазначили науковці», «говорять», «моливо ви чули», то це свідчить про те, що інформація може бути недостовірною. Нині постає проблема з перевірки інформації в мережі Інтернет, де часто автори залишаються анонімними, працюють бати, що поширюють неправдиву інформацію. В інтернеті вищу достовірність мають повідомлення з офіційних сайтів.

Питання достовірності інформації регулюється правовими нормами, що передбачають можливу відповідальність журналістів за поширення недостовірної інформації. Найбільшу довіру викликають джерела, які є нейтральними, неупередженими, не відстоював нічий інтересів. При висвітленні питань краще звертатися до першоджерел, а не до інтерпретації питань. Солідні медіа бережуть свою репутацію і ніколи не стануть ризикувати, подаючи неправдиву інформацію. Більшу довіру заслуговує джерело, коли відомо хто його автор, і коли він має авторитет.

2. Факт та судження. Щоб протидіти маніпуляціям та отримувати якісну достовірну

інформацію , потрібно навчитися її аналізувати , відрізнити факт від судження. **Факт-означає дійсність , подію,те,що реально відбулося.** Фактами можуть бути цифри, дати, імена, події,- все ,що можна вимяряти, підрахувати, підтвердити,. Факти надають різні джерела, це можуть бути науково-дослідні , соціологічні інститути, органи влади, органи місцевого самоврядування,установи статистики, архіви,пошукові інтернет системи. Завдання мас-медіа і фахівців , які готують матеріали подавати правдиву інформацію, спиратися на факти.Факти треба повідомляти незалежно від того, кому вони вигідні або чиєму іміджу вони можуть зашкодити. Приховувати факти чи перекирчувати їх – неприпустимо. Часто з метою маніпуляції факти подають разом з оціночними судженнями. Оціночне судження -це висловлювання , яке не містить фактичних даних, зокрема,критика, оцінка дій.Для підвищення ефекту судження висловлюються з використанням гіпербол, алегорій, сатири, епітетів.Розпізнати судження допомагають слова маркери- емоційні вислови, які можуть бути іменниками , прикметниками, дієсловами. До слів -маркерів, наприклад, належать такі :»хунта», «бандерівці», «укропи», «рашисти», «американські найманці», «тітушки», «сепари», «ватники», «терористи». Факт від оціночного судження відрізняє об'єктивність. Оцінка завжди показує чийсь позицію, емоційне ставлення, певний заклик.Думки в тексті часто з'являються у вигляді коментаря, інтерпретації , вона впливає на сприйняття факту Думка є завжди суб'єктивною , а факт існує незалежно від вашого бажання або ставлення до нього, він завжди реальний. Оціночне судження не можна перевірити. Перевірка фактів дозволяє отримати об'єктивну інформацію та вберегти себе від маніпуляцій.

3.Авторство медіатексту. Стандарти подання інформації.

Важливим аспектом, що впливає на об'єктивність і достовірність інформації є **авторство**. Аналізуючи медіатекст , варто враховувати той момент, що він створений автором. Автор обирає слова, образи, розставляє акценти. Подання матеріалу залежить від цінностей, поглядів , переконань автора, що формує стиль викладання, та від його мотивів. Питання авторства особливо важливе в матеріалах, що розповсюджуються в мережі інтернет, де часто практикується анонімність. У такому разі авторство встановити неможливо, але можна поставити питання: «Чому автор виявив бажання залишитися невідомим ?» Щоб не загубитися в інформаційних потоках і маніпуляціях, потрібно і під час споживання , і під час створення інформації звертатися до стандартів подання інформації.

Для оцінки інформації, яку ми отримуємо ,необхідно володіти прийомами критичного мислення. Критичне мислення- це комплекс усвідомлених дій і навичак ,які ми застосовуємо, коли оцінюємо інформацію , достовірніа вона чи маніпулятивна.Критичне мислення включає ознайомлення з інформацією , сприйняття інформації з різних джерел ,аналіз різних поглядів, вироблення власного погляду й добір переконливої аргументації, ухвалення остаточного самостійного рішення. Ключовими питаннями для аналізу медіатекстів є такі: авторство- Хто створив ці меседжі?, мета- Чому їх створено?, Економіка -Хто за це заплатив? і т.д.

Критичне мислення пов'язане з допитливістю, обізнаністю, неупередженістю, гнучкістю, справедливістю в оцінюванні, чесністю, розсудливістю, ретельністю в пошуку потрібної інформації, розумністю у

виборі критеріїв, постійністю в пошуку результатів і першоджерел.Критичне мислення забезпечує самостійні й відповідальні дії та є запорукою демократії.

Завдання для контролю та самоконтролю

1.Роль фактів у мас-медіа?

2.Значення авторства для поширення інформації?

Тема 5. Інтернет.

План

1. Приватність та конфіденційність у віртуальному світі.
2. Цифрова ідентичність.Соціальні мережі. Права людини в Інтернеті.
3. Кіберзлочинність.Безпека та етика поведінки у мережі.

1. Приватність та конфіденційність у віртуальному світі.

Інтернет – глобальна система взаємозалежних комп'ютерних мереж , де відбувається онлайнова комунікація.Кіберпростір ще називають віртуальною реальністю. Інтернет має і переваги і недоліки. Однією з переваг є те, що Інтернет це найбільша бібліотека у світі та архів інформації , це засіб глобалізації інформації з можливістю обміну досвідом. Інтернет дає можливість взаємодіяти з багатьма людьми з різних континентів, спілкуватися , проводити бізнес, спрямовувати дії, створювати твори мистецтва, грати в ігри, залучатися до політичних дискусій.Інтернет дає можливість сплачувати послуги, поширювати рекламу,робити покупки онлайн, що економить людині багато часу. Але він містить і загрози , як-от: віруси, інтернет -залежність, ігроманія,втрата реального спілкування та перенесення у віртуальний світ. В епоху масового Інтернету ми все частіше стикаємося з термінами «віртуальна особистість», «цифрова особа». Така особистість у віртуальному світі намагається втілити свої фантазії і мрії, створити віртуальний образ ,змінити свою ідентичність. Аватари й нікчемми в соцмережах можуть створити нову віртуальну особу,яка розпочне нове мережеве життя із заміни реального «я» на віртуальне. Людина може віртуально змінити свій вік, стать, адресу, створити ідеальний бажаний образ. В умовах потрапляння до віртуальної реальності людина стає зовсім іншою, часто відмінною від тої, якою вона є в реальному житті.

Цифрова ідентичність – це інтернет- ідентичність людини, групи людей,організацій та цифрове уявлення про набір їх унікальних якостей як мережевого субекта.Цифрову ідентичність можна представити як набір електронних записів по цифровому сліду, що зберігає сукупність інформації про відвідання та дії користувача під час перебування в мережі. Людина залишає свій відбиток в інформаційному полі , наприклад, електронні листи, фотографії,, записи в соціальних мережах продовжують своє існування. У світі цифрової ідентичності людину визначає контент , який розміщений нею в інтернеті через форуми,блоги, соціальні мережі.

Спілкування сучасної людини відбувається в соціальних мережах. Соціальна мережа- веб-сервіс, віртуальна спільнота, що складається з людей з однаковими інтересами, нахилами діяльністю. Соціальні мережі спеціалізуються на різних потребах та інтересах людей, і в більшості користувачів є акаунти у двох-трьох соціальних мережах.

У віртуальному світі Інтернету ми постійно стикаємося з проблемою забезпечення приватності. Згідно ст.8 Європейської конвенції з прав людини, приватність закріплюється як аспект приватного життя

людини. Ніхто не має права збирати, зберігати, поширювати інформацію про наше приватне життя. Особиста інформація, якою ми не хочемо ділитися, має залишатися конфіденційною, не підлягати розголосі. Питання збереження приватності в мережі Інтернет є актуальним, оскільки віртуальне спілкування практично не буває приватним. Недостатня захищеність інформації та своїх профілів створює ризик доступу до неї інших людей і її використання без дозволу. Користувачі інтернету самі несуть відповідальність за захист відомостей про своє життя.

В Інтернеті існує велика кількість проблем. Зокрема, відсутність засобів впізнання особи, з якою спілкуєшся. Багато випадків, коли себе видають за інших. Наявні випадки потрапляння в рабство, використовується шахраями для вимагання грошей, через допомогу чи благодійність, виграш грошей або речі. Важко уберегтися від спаму. Можуть бути хакерські атаки, спостереження, спам, пошкодження чи знищення інформації, маніпуляції.

Отже, варто пам'ятати, що вразі ігнорування належних засобів безпеки хтось може отримати доступ до ваших персональних даних.

3. Кіберзлочинність. Безпека та етика поведінки у мережі.

Нині поширеним явищем у віртуальному середовищі є кіберзлочинність, що включає різні види злочинів, які здійснюються за допомогою комп'ютера в мережі Інтернет. Об'єктами кіберзлочинів є персональні дані, банківські рахунки, паролі, особиста інформація як фізичних осіб, так і бізнесу та державного сектору. Одним з кіберзлочинів є піратство – незаконне розповсюдження інтелектуальної власності. До кіберзлочинів відноситься порушення авторських прав, шахрайство, незаконний доступ до банківських рахунків та перекази коштів, незаконне збирання відомостей. Кіберзлочинами є онлайн-шахрайства – несправжні інтернет магазини та інтернет – аукціони, доступ до перегляду супутникового чи кабельного телебачення, розповсюдження вірусів, шкідливого програмного забезпечення, кіберзалякування (кібербулінг).

В Україні здійснення кібербезпеки регулюється законом України «Про засади забезпечення кібербезпеки України» від 2017р., правовою основою якої є «Концепція про кіберзлочинність» – міжнародний документ із протидії кіберзлочинності. Коли виявлено факт вчинення злочину за допомогою інтернету, необхідно повідомити про цю подію, заповнивши форму зворотнього зв'язку на сайті Управління боротьби з кіберзлочинністю Міністерства внутрішніх справ України. Для захисту прав людини можна звернутися до Уповноваженого з прав людини, міжнародні суди, чи організації, до судових органів, правоохоронних органів.

Завдання для контролю та самоконтролю

1. Яка роль інтернету в житті сучасної людини?

2. Що таке кіберзлочинність?

Розділ 6. Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту.

Тема 1. Соціальні цілі економіки.

План.

1. Економіка як сфера життя людей.

2. Економічні потреби та блага.

3. Процеси, що забезпечують задоволення потреб: виробництво, розподіл, обмін і споживання.

4. Суб'єкти економічних відносин.

1 Економіка як сфера життя людей.

Ми отримуємо послуги, купуємо різні товари, продукти харчування, одяг іт.д. Усі ці дії людини з суспільством відбуваються в сфері економічного життя, що охоплює виробництво благ, обмін, розподіл і споживання.

Економіка- сфера життєдіяльності суспільства , що включає виробництво, обмін, розподіл і споживання .

Сучасна економіка складається з різних галузей , таких як промисловість, сільське господарство, енергетика, будівництво до яких входять різні підприємства і організації.

Усі вони створюють товари і послуги, необхідні для задоволення потреб споживачів, які називаються споживчими товарами., а також засоби виробництва, за допомогою яких створюються різні товари, яка називається продукцією. Засоби виробництва -це машини, устаткування, сировина для заводів і фабрик, де випускається продукція. Будь-яка сфера економічного життя передбачає наявність певних ресурсів: матеріальних, грошових, людських, часових, інформаційних ітд. Ці ресурси обмежені. Основна функція економіки полягає в задоволенні потреб людини, створення таких благ без яких неможливий розвиток суспільства., за умови обмеженості ресурсів.

Потреби людей задовільняються благами. Благо- це те, що приносить користь людині і задовільняє потреби. Є блага , які створюються виробничою діяльністю людини, проходять через обмін – такі блага називаються економічними. Блага поділяються на : матеріальні(їжа, ліки, одяг, транспортні засоби) і , нематеріальні(освіта, мистецтво, приватні(особистого споживання) та суспільне(громадського споживання).

Основними об'єктами економіки є виробництво, обмін, розподіл і споживання.

Виробництво -це процес створення економічних благ. Прикладом є робота заводів, фабрик, сільськогосподарська продукція. Кінцевим результатом процесу виробництва є **продукт**. **Споживання** стає можливим внаслідок **обміну і розподілу**. **Обмін** – це процес просування продукту від виробника до споживача. Наприклад, коли ми купуємо товар в магазині , сплачуємо за нього кошти , ми вступаємо в процес обміну. Обмін здійснюється через посередників, торговельні компанії, фізичні і віртуальні магазини, роздрібною і гуртовою торгівлі. **Розподіл-це процес отримання доходів економічними суб'єктами**. Наприклад, працівник отримує зарплату, акціонери - дивіденти, підприємець прибуток. **Споживання -це використання вироблених благ у процесі задоволення потреб**. Усі ті, хто беруть участь у відносинах виробництва , обміну і споживання, є суб'єктами економічних відносин. До них належать: 1) домогосподарства(сім'я); 2) держава; 3) підприємства; 4) закордонний сектор(іноземні фірми).

Споживачі формують попит на товари і послуги, а потім споживають уже вироблений продукт на ринку товарів і послуг. Виробники отримують доходи від проданих товарів. Будь-які економічні відносини регулюються державою, яка стає учасником цих відносин. Через законодавство держава встановлює «правила гри», збирає податки, розподіляючи в державний бюджет. Держава виробляє продукцію, яку ринок не може виробити. Держава виступає як споживач певних товарів. Держава здійснює експортно -імпортну

діяльність. Їх участь впливає у формуванні міжнародної політики, впливає на внутрішній ринок країн з відкритою економікою. Економіка повинна бути соціально спрямована, зорієнтована на потреби споживачів.

Завдання для контролю та самоконтролю

1. Роль економіки в житті людини?
2. Які основні об'єкти економіки?

Тема 2. Сталий розвиток.

План.

1. Обмеженість ресурсів, необхідність їх раціонального використання.
2. Вплив діяльності людини на довкілля.

1. Обмеженість ресурсів, необхідність їх раціонального використання.

Індустріальна модель минулого століття не дає відповіді на запитання, як зберегти ресурси й забезпечити людство. Ми бачимо, що вона приводила до хижацького винищення природи, вирубки лісів, зменшення озонового шару та глобального потепління. Соціальна нерівність, поширення бідності змушують людство шукати нові моделі розвитку, які б дозволили гармонійно розвиватися людству. З розвитком людства потреби зростають і якісно і кількісно, збільшуються обсяги споживання, вимагаючи використовувати все більше і більше ресурсів. Однак через ілюзію невичерпності природних ресурсів, зростання обсягів потреб, ресурси швидко вичерпуються. Проблема обмеженості ресурсів погіршує той факт, що саме в тих країнах, де економічна ситуація найскладніша, населення зростає рекордними темпами. Руїнація природи, зменшення ресурсів призводить до хронічного голоду через нестачу харчування, виснаження ґрунту, розширення зони пустель. Розвиненим країнам доводиться завозити сировину. Такий дисбаланс говорить про те, що розвинутим країнам з високим рівнем життя відбувається за рахунок бідних країн, які продають за безцінь свої ресурси. Створена людиною техносфера витісняє собою біосферу та руйнує її. В результаті цього відбуваються такі зміни, які приводять до зникнення цілих видів живих істот або навіть екосистем. Такі події приводять до тяжких наслідків, які називаються **катастрофами. Їх називають техногенними і екологічними.** До природних можна віднести: падіння метеоритів, урагани, повені, цунамі, пожежі, сильні засухи, виверження вулканів. Відбуваються кліматичні зміни, вимирання видів живих організмів. Природні явища такі як цунамі, тайфуни, землетруси називають стихійними явищами. Вони викликають знищення цілих міст, регіонів, загибель людей, значні матеріальні збитки. Господарська діяльність виснажує ресурси, порушуючи рівновагу екосистем. Зростання населення, збільшення відходів призводить до загострення екологічної катастрофи глобального масштабу через кислотні опади, зникнення видів рослин і тварин, кліматичні зміни.

Тема 3. Ринкова економіка.

План

1. Принципи ринкової економіки.
2. Попит і пропозиція, ринкова ціна, конкуренція
3. Функції держави в ринковій економіці. Державний бюджет, податки, напрямки видатків.

1. Принципи ринкової економіки.

У найпростішому розумінні, на ринку відбувається обмін товарів і послуг на гроші., тобто ринок це механізм взаємодії споживачів та виробників товарів як суб'єктів економічної діяльності.

Ринкова система – це сукупність зв'язків між виробниками і споживачами. Ринкова економіка – економічна система, де рішення щодо виробництва та розподілу продуктів приймаються на основі наявного попиту та пропозиції, які й визначають ціни на товари і послуги. Однією із умов економічної системи є економічна свобода. Це означає, що учасники економічних відносин самі приймають рішення на основі власної вигоди і несуть відповідальність за свої дії. Для споживачів економічна свобода означає можливість в межах грошових засобів, де, як і що, в якій кількості купувати. Економічна свобода неможлива без приватної власності на ресурси і засоби виробництва. Приватна власність дозволяє людині залучати та використовувати різні ресурси, відстоювати власні інтереси, отримувати користь і прибуток. Ринкова економіка неможлива без конкуренції-економічного суперництва між виробниками з метою отримання доходу. Щоб конкуренція була можливою на ринку потрібно щоб була велика кількість продавців і покупців.

На вільному ринку підприємці не контролюють ціни, а споживачі і підприємці вибирають продукт на основі повної інформації про нього. Конкуренція забезпечує ефективний розподіл ресурсів, сприяє інноваціям і розвитку ефективних підприємств і виходу з ринку неефективних, дозволяє задовільняти потреби, забезпечувати високу якість товарів і послуг.

У разі відсутності конкуренції створюється монополія, коли в певній галузі існує єдиний виробник. Цей виробник може необгрунтовано підвищувати ціну на свою продукцію або зменшувати обсяги виробництва, що збільшити власні прибутки. Такі дії можуть бути шкідливими для суспільства. Конкуренція має певні недоліки. Це може бути змова виробників щодо цін або нездатність ринку виробляти суспільно-важливу продукцію. Конкуренція може приводити до розшарування суспільства на багатих і бідних. Тому фінансування різноманітних програм на підтримку освіти, науки, культури, соціальних допомог населення належить державі.

2. Попит і пропозиція, ринкова ціна, конкуренція

Елементом ринкової економіки є свобода ціноутворення, тобто формування ціни залежить від попиту і пропозиції, які склалися на ринку. Ринок виступає як саморегульована система., що забезпечує високий ступінь ефективності використання і розподілу ресурсів. **Гроші** виступають мірою вартості різноманітних благ. Вони є мірилом і засобом обігу. **Гроші** є зручний засіб обміну, який дозволяє споживачам і підприємцям уникати незручностей бартеру, тобто прямого обміну товарами або послугами без використання грошей.

Попит(D)- платоспроможна потреба, забезпечене грошима бажання покупця придбати товар за даною ціною. **Обсяг(Gd)**- конкретна кількість товару, яку можуть і хочуть придбати покупці за даного рівня цін. Залежність між зміною цін на товар і попит на нього називається **еластичністю попиту**. Попит на товар називають еластичним, якщо незначна зміна в ціні викликає значну зміну попиту. При значному коливанні ціни попит майже не змінюється, його називають

нееластичним. До товарів з еластичним попитом належать предметам розкоші(делікатеси, коштовності), товари , вартість яких є відчутною для бюджету.(меблі або велика побутова техніка). До товарів з нееластичним попитом належать товари першої необхідності (ліки, електрика), недорогі товари , покупка яких лише незначно відбивається на бюджеті(кулькові ручки, зубна паста), а також товари , яким неможливо знайти заміну.(пальне,сіль).

Пропозиція(S)-бажання виробника , продавця виробляти , продавати товар за даного рівня цін. *Закон пропозиції: що вищою є ціна, то обсяг пропозиції є більший.* Обсяг пропозиції відповідає обсягу попиту, тобто споживачі готові і бажають купити рівно стільки продукції, скільки пропонують підприємства . Ця точка називається точкою ринкової рівноваги, а ціна в цій точці є ціною рівноваги. Держава регулює ці ціни встановленням максимальних і мінімальних цін. Надмірне втручання держави може привести до дефіциту продукції або до їх надлишків. *Завжди завданням держави повинно бути: подолання зубожіння населення; розвиток освіти і науки- затратних галузей , які не дають швидких результатів і у які приватний бізнес нехоче вкладати кошти; фінансування фундаментальних наукових досліджень, що дозволяють нам краще зрозуміти світ.*

3. Функції держави в ринковій економіці. Державний бюджет, податки, напрямки видатків.

Ринок не може повністю забезпечити надання суспільних благ, таких як оборона, забезпечення суспільного порядку. Роль держави посилюється в захисті національних інтересів на міжнародному ринку, що вимагає регулювання валютних і торгівельних відносин. Держава відіграє активну роль у ринкових відносинах, здійснюючи законодавче регулювання , фінансуючи державний сектор економіки й закупаючи відповідні товари і послуги. До її основних функцій належать **законодавча, стабілізуюча та розподільча**. В межах своєї законодавчої функції держава приймає закони та постанови, які визначають правові засади ринкової економіки, вироблення й запровадження антимонопольного законодавства. **Стабілізуюча функція** держави полягає в підтриманні високого рівня зайнятості населення, створенні умов для економічного зростання, створенні умов для економічного зростання та боротьбі з інфляцією. Розподільча функція полягає в забезпеченні більш справедливому розподілу доходів у суспільстві і ефективного використання наявних ресурсів. Збираючи податки та встановлюючи мінімальний розмір зарплати , держава дбає про малозабезпечені верстви населення. При цьому держава вдається адміністративних і економічних заходів. Одним із важливих прямих економічних засобів регулювання економіки є грошово-кредитна система . Держава регулює кількість грошей, що перебувають в обігу: зменшення цієї маси приводить до активізації ділової активності, а її збільшення – до посилення інвестиційної активності, а отже , до зростання обсягів виробництва та створення додаткових робочих місць. Іншим засобом регулювання економічної сфери є **податки** , тобто встановленні органами влади обов'язкові платежі, які сплачують фізичні і юридичні особи з метою фінансового забезпечення держави і місцевого самоврядування. Побатки

допомагають підтримувати соціальну рівновагу в суспільстві. **Основні податки:** податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість (ПДВ); акцизний податок; екологічний податок; рентна плата; мито.

Для здійснення своїх функцій і повноважень державі необхідно мати в своєму розпорядженні фінансові ресурси, план їх надходження і використання - **бюджет**. Державний бюджет формується на основі податків. Бюджет з (фр. мови) - гаманець. Бюджет складається з надходжень і видатків. Доходи бюджету утворюються за рахунок надходжень від громадян і підприємств, різноманітних обов'язкових платежів. Кошти бюджету уряд спрямовує на економічні, соціальні, військові цілі та обслуговування державного боргу, утримання державного апарату. Якщо надходження до бюджету переважають над видатками, такий бюджет **профіцитний**, а коли видатки переважають над надходженнями - бюджет **дефіцитний**. Дефіцит виникає через економічні кризи, значні витрати на військові цілі, неконтрольні витрати з бюджету. Дефіцит на рівні 1-2% є контрольований, надмірний дефіцит приводить до інфляції, фінансової кризи, накопичення державного боргу. Ефективність роботи держави можливо забезпечити лише за умови контролю з боку суспільства, це стосується і сфери державного бюджету.

Завдання для контролю та самоконтролю

1. Які принципи пинкової економіки?
2. Що таке попит і пропозиція і який їх зв'язок?

Тема 4. Економіка домогосподарства.

План

1. Домашнє господарство як власник і споживач.
2. Поняття про раціональне споживання. Права споживачів.

1. Домашнє господарство як власник і споживач.

Домогосподарства виступають на ринку як споживачі, і як власники різноманітних ресурсів, яким користуються підприємства. У Законі України «Про Всеукраїнський перепис населення» зазначається, що домогосподарство - сукупність осіб, які спільно проживають, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують і вирачають кошти.

Ці особи можуть перебувати або не перебувати в родинних стосунках.

Домогосподарство може складатися з одної або декількох осіб. Це поняття ширше, ніж сім'я. Для домогосподарства характерне спільне проживання та ведення спільного господарства. Для них характерними є: домашня праця, піклування за дітей та літніми членами домогосподарства. Праця може містити виробничу складову: вирощування городини як для сімейних потреб так і для реалізації на ринку. Як домашня економіка, так і мале товарне виробництво.

Домогосподарство виконує функцію споживання. Саме задоволення потреб домогосподарств є метою виробництва. Домогосподарствам належать три види ресурсів: земля, капітал, праця. До цих факторів належать підприємливість і інформація. Підприємливість - кмітливість, здатність активно діяти, вирішувати завдання і отримувати дохід. Інформація дає можливість приймати ефективні рішення. Функція домогосподарств - постачання ресурсів виробникам. Ще одна функція домогосподарств -

заощадження доходів. Заощадження – частина доходу, яка залишається після сплати податків, інших обов'язкових платежів, витрат на споживання.

Заощаджені кошти зазвичай зберігають на банківських рахунках або витрачають на придбання акцій, страхових полісів, для освіти дітей, для непередбачених витрат. Деякі домогосподарства інвестують заощаджені кошти в цінні папери, нерухомість, валюту. Домогосподарства взаємодіють з підприємствами, формуючи доходи та витрачаючи кошти на споживання. Цьому процесі формується бюджет домогосподарств, його доходи і витрати.

Отримані доходи домогосподарств витрачають переважно на придбання товарів і послуг, які купують у підприємств. Таке споживання називають *приватним*. Дохід домогосподарств не повинен бути нижчим прожиткового мінімуму для його членів. Він визначається як вартість набору продуктів харчування, товарів і мінімального набору послуг, необхідних для збереження здоров'я та задоволення основних соціальних і культурних потреб людини. На доходи домогосподарств впливає економічна ситуація в країні. У періоди економічного піднесення зростає обсяг виробництва різноманітних товарів і послуг, заробітні плати, доходи підприємств. Задоволення потреб домогосподарств у споживчих благах визначається двома чинниками: рівнем доходу домогосподарства та цінами, що склалися на ринку на ці блага. Що більший дохід має домогосподарство, то більше можливостей у нього є задовільнити власні потреби.

2. Поняття про раціональне споживання. Права споживачів.

В умовах обмеженого бюджету домогосподарствам необхідне раціональне споживання. Придбання одного означає відмову від чогось іншого. Тому із придбанням певного товару або послуги пов'язана так звана вартість утрачених можливостей, тих, від яких довелося відмовитись, зробивши свій вибір. Цей вибір ґрунтується на корисності, яку ми пов'язуємо з тією річчю, яку купуємо. Таким чином, справжня цінність будь-якої речі – це недоотримана корисність усіх інших речей, які могли купити за допомогою ресурсів, вирачених на придбання цієї речі. Розглядаючи можливі альтернативи, споживачі роблять власний вибір, який буде приносити найбільшу користь при найменших затратах.

Зростання доходів населення, присутність на пинках величезного різноманіття товарів перетворює наше суспільство на так зване суспільство масового споживання. У такому суспільстві рівень споживання набагато перевищує рівень, необхідний для задоволення біологічних потреб. За допомогою реклами споживачів переконують, що володіння певною річчю підвищить їх статус в очах тих, хто поруч. Такий підхід спонукає купувати останні моделі мобільних телефонів або модне вбрання, що не є предметом першої необхідності.

У сучасному споживанні існує концепція так званого збалансованого, або сталого споживання. У її основі лежить ідея споживання, що задовільняє потреби нашого і майбутніх поколінь економічно, соціально, екологічно збалансованим шляхом. Таке збалансоване споживання передбачає зменшення обсягу споживання, а отже, і відходів; надання переваги екологічно чистій продукції, відмову від агресивних хімікатів. Змінюється й загальна модель споживання: споживачі надають перевагу товарам місцевого виробництва, товарам довготривалого користування,

вводиться «міра» в споживанні, виражене ставлення до нових речей та використання вживаних речей. Подібні процеси характерні і для України. Водночас, дослідники вказують, що українці схильні до марнотратства порівняно з європейцями: вони скоріше придбають річ, яку їм не покишені, або із шиком приймуть гостей на свята. Складна економічна ситуація змушує людей повертатися до традиційної споживацької поведінки, тобто купувати лише необхідне для задоволення безпосередніх потреб.

Держава намагається регулювати ці стосунки, запроваджуючи відповідне законодавство, стандарти якості продукції. Захист прав споживачів має на меті надавати споживачам достовірну інформацію про якість товарів і послуг, що існують на ринку, та відновлювати права споживачів у разі їх порушення. Захист прав споживачів винесено на міжнародний рівень. Гарантом захисту прав споживачів на міжнародному рівні є ООН. У 1985р. Генеральною Асамблеєю ООН були прийняті **«Керівні принципи для захисту інтересів споживачів»**, де визнано такі законні потреби споживачів: 1. Захист споживачів від шкоди їх здоров'ю та безпеці. 2. Сприяння економічним інтересам споживачів і захист цих інтересів.

3. Доступ споживачів до інформації, необхідної для компетентного вибору у відповідності з індивідуальним запитом та потребами. 4. Просвіта споживачів. 5. Наявність ефективних процедур скарг споживачів. 6. Свобода створювати споживчі та інші групи або організації, можливість для таких організацій висловлювати точку зору в процесі прийняття рішень, які стосуються їх інтересів.

В Україні споживачі стали приділяти більшу увагу безпечності товарів, які вони купують. З розвитком громадянського суспільства зростає кількість активних громадян, готових об'єднуватися, щоб обстоювати свої інтереси перед виробниками. Виробники, намагаючись здешевити вартість, часто практикують зниження якості своєї продукції, використання шкідливих речовин. Однак захист прав споживачів гарантується Конституцією України. **Ст.42 Конституції України...** «Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів». **Ст.50 Конституції України...** «Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена»

Регламентує захист прав споживачів Закон України «Про захист прав споживачів» 1991р., стаття 4 якого визначає права та обов'язки споживачів.

До прав споживачів належать:

- 1) право на захист своїх прав державою;
- 2) право на належну якість продукції та обслуговування;
- 3) право на безпеку продукції;
- 4) право на необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця);
- 5) право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону;
- 6) право на звернення до суду та інших уповноважених державних органів за засистом порушених прав;

7) право на об'єднання в громадські організації споживачів.

Водночас на споживачів покладаються зобов'язання:

- 1) перед початком експлуатації товару кваліфіковано ознайомитися з правилами експлуатації, викладеними в наданій виробником(продавцем, виконавцем) документації;
- 2) у разі необхідності роз'яснення умов та правил використання товару – до початку використання товару звернутися за роз'ясненнями до продавця(виробника, виконавця) або до іншої вказаної експлуатаційної документації особи, що виконує їх функції;
- 3) користуватися товаром згідно з його цільовим призначенням та дотримуватися умов(вимог, норм, правил), установлених виробником товару в експлуатаційній документації;
- 4) з метою запобігання негативним для споживача наслідкам використання товару- застосовувати передбачені виробником засоби безпеки, спеціальні правила, а в разі відсутності таких правил дотримуватися звичайних розумних заходів безпеки, встановлених для товарів такого роду.

Українські споживачі можуть скористатися такими формами захисту прав:самозахист; захист прав споживачів державними організаціями;захист прав споживачів органами місцевого самоврядування;судовий захист прав споживачів;захист прав споживачів неурядовими організаціями.

У 2017р. урядом України прийняв «Концепцію державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року, розроблену Всеукраїнською Федерацією Споживачів «Пульс», а також заходи щодо її реалізації.

Завдання для контролю та самоконтролю

- 1.Які функції домогосподарства?
- 2.Які ви знаєте права споживачів?

Тема 5. Підприємництво.

План.

- 1.Поняття підприємницької діяльності. Мета і соціально відповідальність підприємництва.
- 2.Правовий захист бізнесу.

1.Поняття підприємницької діяльності.

Підприємництво – це ініціативна діяльність направлена на виробництво товарів або створення послуг, з метою отримання прибутку.Поняття «підприємець» і «бізнесмен» не тотожні. Підприємець відзначається творчістю, ініціативністю,пошуком нових можливостей.Поняття «бізнесу» є ширшим, воно включає будь- яку ініціативну діяльність,або вступ в ділові відносини, метою є отримати, вигоду,зиск, прибуток.Відповідно і доходи підприємства можна умовно розділити на дві частини. Перша – дохід від «традиційної» ділової діяльності, другу ж частину підприємець отримує як винагороду за іноваційність, ризикованість, спроможність краще реалізувати виробничі фактори у своїй діяльності. Такий дохід можна назвати *підприємницьким*, *сміє він становити суть підприємницької діяльності.*

Обираючи шлях підприємницької діяльності, особа робить свій вибір, усвідомлюючи можливі ризики.Для того, щоб втілити свої ідеї, підприємець

має ефективно поєднувати фактори виробництва, орієнтуватися в ринковій ситуації, розуміти потреби споживачів, тобто послуги і товари, які їм знадобляться. Для цього підприємець повинен шукати можливості використання новітніх ідей, технологій, способів задоволення потреб споживачів, виходу в нові сфери діяльності.

За визначенням Господарського кодексу України, **підприємництво-самостійна, ініціативна, системна, на власний ризик діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання(підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку**. Законодавство України надає право без обмежень здійснювати підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Водночас, забороняється займатися підприємницькою діяльністю працівникам органів державної влади та місцевого самоврядування, ті хто здійснюють контроль за підприємницькою діяльністю.

Українське законодавство визначає принципи здійснення підприємницької діяльності:

- вільний вибір видів діяльності;*
- самостійне формування програми діяльності, вибір постачальників споживачів продукції, що виробляється, встановлення цін на власну продукцію і послуги;*
- вільний найом працівників;*
- комерційний розрахунок і власний комерційний ризик;*
- вільне розпорядження прибутком, після сплати податків і обов'язкових зборів і платежів, визначених законом;*
- *самостійне здійснення зовнішньоекономічної діяльності.*

Підприємницьку діяльність можуть здійснювати в Україні фізичні(підприємці) і юридичні особи(підприємства), зареєстровані відповідно до законодавства. *Сфери підприємництва: виробниче, комерційне, посередницьке, консультаційне, фінансове та страхове.*

Соціальна відповідальність бізнесу полягає в тому, щоб задовільнити потреби споживачів в товарах і послугах, вирішувати проблеми поставлені перед громадою, країною, людством в цілому. Суспільство від соціальної відповідальності підприємств отримує вигоди як от покращення стану економіки та довкілля, соціальна захищеність населення. Важливим наслідком соціальної відповідальності є репутація підприємства в суспільстві, що спрощує будувати свої стосунки з громадськістю.

Важливим інструментом досягнення цілей соціально-економічного розвитку України є державно- приватне партнерство- співробітництво між державою, територіальними громадами та юридичними особами, або фізичними особами- підприємцями. Державно- приватне партнерство використовується і для вирішення соціальних питань, і для створення інфраструктурних об'єктів, наприклад, будівництво автомагістралей та іригаційних систем.

2.Правовий захист бізнесу.

Держава регулює підприємницьку діяльність нормативно- правовою базою. Державна підтримка підприємницької діяльності є створення правових, економічних, організаційних умов становлення і розвитку підприємництва; заохочення розвитку підприємництва через стимули, пільгові умови, відповідні матеріальні і фінансові ресурси.

Основоположним для здійснення підприємницької діяльності є право

власності. Таке право захищається відповідними документами,свідомство про власність,договори купівлі продажу, договори оренди. У випадку порушення права власності , підприємець має право звернутися до суду з вимогою відновлення порушеного права або позовом про компенсацію.

Особливе значення має захист **інтелектуальної власності**, тобто результатів інтелектуальної діяльності. Це право захищається патентами на винаходи,авторське право на компютерні програми, бази даних або наукові праці, літературні або музичні твори. Іноді власник може передати свої права на патенти іншій стороні в рамках ліцензійної угоди, що дозволяє використовувати ці права на певних умовах та із зазначеними в угоді обмеженнями.Законом захищається також право власності на товарні знаки, фірмове найменування. Важливим засобом захисту підприємництва є підтримання чесної конкуренції та недопущення монополізму.Недобросовісна конкуренція забороняється законом, тобто створення штучних перепон або досягнення неправомірних переваг у конкурентному процесі.До цієї групи порушень належать розголошення комерційної таємниці, неправомірне використання ділової репутації., тобто використання чужих товарних знаків, копіювання товарів іншого виробника або його упаковки.Законом забороняється нав'язування споживачу примусового асортименту товарів або послуг, схиляння до розірвання угоди з конкурентом, схиляння до дискримінації покупця. Отже, правовий захист бізнесу є необхідним для підтримки підприємництва та розвитку економіки.

Завдання для контролю та самоконтролю

- 1.Яка відмінність між підприємництвом і бізнесом?
- 2.Яке правове забезпечення підприємницької діяльності?

Тема6. Ринок праці.

План

- 1.Учасники ринку праці: роботодавці і наймані працівники.
- 2.Поняття професії, спеціальності,кваліфікації працівника.
- 3.Заробітна плата як дохід найманого працівника.

1.Учасники ринку праці: роботодавці і наймані працівники.

Майже все, що оточує , є результатом людських праці. **Людська праця – це свідомо цілеспрямована діяльність людини, докладання нею певних зусиль, спрямованих на здобуття бажаного результату і задоволення певних потреб, перетворення природних ресурсів у блага.** Праця допомагає розкритися потенціалу кожної людини, досягти цілей. Праця є одним з факторів виробництва, що забезпечує створення матеріальних і духовних благ.На ринку праці підприємці купують , а домогосподарства продають товар, який називається «робоча сила» - здатність людини до праці , сукупність фізичних і духовних здібностей, що людина використовує у своїй діяльності. Виникнення ринку робочої сили пов'язане з існуванням вільної конкуренції, а також вільної праці, коли людина може в будь-який момент звільнитися.

Субjekтами (учасниками) ринку праці виступають роботодавці , які винаймають робочу силу, та наймані працівники,які її продають.Роботодавцями виступають підприємства, громадські організації, державні установи, окремі особи, які мають потреби й використовують найману працю, а найманими працівниками – вільні громадяни, здатні

виконувати суспільно - корисну роботу, що пропонують власну робочу силу. Держава виступає в ролі роботодавця. В 2017р. налічується 200тис державних службовців. Держава виконує такі функції:

регулятивна- встановлює правила гри для працівників і працедавців, визначаючи рівень мінімальної заробітної праці, забезпечуючи соціальні гарантії працівників, установлюючи тривалість робочого дня;

- забезпечення нормативно- правової бази функціонування ринку праці та контроль за дотриманням законодавства; розвитком внутрішнього ринку, забезпечення платоспроможності населення; формування системи соціального захисту; підтримка розвитку професійних спілок.

2.Поняття професії, спеціальності,кваліфікації працівника.

Набір кадрів здійснюють відділи кадрів. Основними функціями яких є визначення потреби в кадрах, прийом на роботу та звільнення з роботи, підготовка і перепідготовка. У маленьких підприємствах ці обов'язки виконує сам підприємець. Для того, щоб займати певну посаду , працівникові необхідно мати професійну придатність, тобто сукупність знань, вмінь і навичок, особистих якостей, необхідних для здійснення посадових завдань, володіти професією і кваліфікацією. Професія – це певний вид трудової діяльності , який потребує спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, отриманих у процесі спеціальної підготовки. На сучасному етапі інформатизація й компютеризація суспільства ставлять вимоги до розвитку професій, пов'язаних з обслуговуванням компютерів, розробкою програмного забезпечення, аналізом даних. З внутрішньо – професійним поділом праці пов'язана спеціальність (фах). Наприклад, професія вчителя включає такі спеціальності, як вчитель історії, вчитель математики. Працюючи за спеціальністю, людина оволодіває новими знаннями і навичками, підвищує свою кваліфікацію. Кваліфікація- сукупність професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для виконання професійних обов'язків. Що вищою є кваліфікація працівника, то кращими будуть умови, на які він може розраховувати при укладанні трудового договору. Вищу кваліфікацію можна здобути завдяки досвіду роботи на певній посаді навчаючись на різноманітних курсах, семінарах, тренінгах чи майстер-класах.

3.Заробітна плата як дохід найманого працівника.

Оцінкою праці є заробітна праця. Стаття 1. Закону України «Про оплату праці» дає таке визначення: **заробітна плата – винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану працю.**

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконаної роботи, професійно- ділових якостей працівника, результатів праці, та господарської діяльності підприємств. На конкурентному ринку праці заробітна плата визначається попитом і пропозицією робочої сили. Важливу роль у встановленні попиту на робочу силу визначає рівень технічної оснащеності підприємства: заробітна плата робочої сили буде порівнюватися з витратами на придбання відповідного оснащення. На пропозицію робочої сили впливає: демографічна ситуація, переважання різних вікових груп, система підготовки і перепідготовки кадрів, доступ до професійно-технічної і вищої освіти. На умови оплати праці впливає також система оплати праці,

яка застосовується як погодинна- залежно від відпрацьованих годин, та відрядна, коли до уваги береться вироблений продукт. На заробітну плату найманого працівника впливає досвід, кваліфікація, освіта, що визначають якість праці. Згідно ст. 24 Конституції України існує рівноправність чоловіка і жінки у можливостях доступу до праці і винагороди за неї. Явище нерівності соціальних позицій і життєвих шансів жінок і чоловіків на ринку праці називають гендерною сегрегацією. Вона проявляється в тому, що низькооплачуваних професій та побутових справах переважають жінки, у посадовій ієрархії більшість керівних посад розділені нерівномірно і їх обіймають чоловіки. Існує розподіл професій на «чоловічі» і «жіночі».

Згідно з кваліфікацією Міжнародної організації праці (МОП), усе населення поділяється на три групи: зайнятих, безробітних, незайнятих. Зайняті - це ті, які мають роботу. Безробітні – які не мають роботи, незайняті – які не мають роботи і не шукають. Безробіття виникає через недостатню забезпеченість працездатного населення можливістю працювати і отримувати дохід. Це перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї. Безробіття має певні наслідки для різних верств населення. Воно нижче серед керівних кадрів і вище серед некваліфікованих робітників. Підприємство намагається утримати кваліфікованих працівників, у підготовку яких кладено чимало коштів. Найвразливішими категоріями населення з огляду безробіття залишається молодь і люди з особливими потребами. Із цією метою в Україні працює **державна служба зайнятості** - централізована система державних установ, діяльність якої спрямовується та координується Міністерством соціальної політики. В Україні набули комерційні служби зайнятості, а також неурядові організації.

Економічні наслідки безробіття включають невироблену продукцію, зменшення податкових надходжень до бюджету, а також збільшення навантажень на державний бюджет через необхідність соціальної допомоги безробітним. Тривале безробіття й погіршення матеріального стану можуть призводити до депресії, стресу, підризу здоров'я, розпаду сімей. Неспроможність знайти легальні джерела прибутку штовхає багатьох людей на шлях злочинності. Отже, державі потрібно знаходити шляхи полегшення наслідків безробіття, допомогти у працевлаштуванні та перепідготовці безробітних.

Завдання для контролю та самоконтролю

1. Хто є суб'єктами ринкових відносин?
2. Які правові основи оплати праці в Україні?
3. Які проблеми зайнятості населення в Україні?

Тема 7. Лобіювання інтересів та корупція.

План

1. Поняття лобізму. Сутність корупції та корупціогенних ризиків.
2. Причини та наслідки корупції в економіці та політиці.
3. Шляхи подолання корупції.

1. Поняття лобізму. Сутність корупції та корупціогенних ризиків.

Суспільство складається з великої кількості великих груп з їх потребами і інтересами, які вони можуть реалізувати різними способами. Одним із способів є **лобізм**. **Лобіювання** - це неофіційний вплив на законодавців, а **лобісти** - люди, які здійснюють такий вплив. Сьогодні поняття «лобі» використовують і у широкому розумінні: так називають неформальні групи

, що захищають у законодавчому органі інтереси певних галузей та регіонів. Лобісти використовують різні методи впливу. Це переконання, надання рекомендацій, інформування, і навіть участь у законодавчих проектах. Інколи лобісти вдаються до підкупу впливових осіб, тоді лобіювання перетворюється в **корупцію**. Залежно на кого здійснюється вплив, лобіювання поділяється на парламентський, президентський, урядовий. Тиск збоку влади називають зовнішній лобізм. Багато неурядових організацій займаються соціальним лобіюванням, а деякі політичні партії лобіюють економічні і політичні інтереси певних груп. Лобіювання в Україні є дуже поширеним явищем, але законодавчо його врегулювати не вдалося. Водночас, в Україні діють такі організації громадянського суспільства, як Інститут професійного лобіювання та адвокатів й Українська асоціація професіоналів у сфері GR і лобістів, які намагаються створити в суспільстві краще розуміння ролі та функцій лобіювання. Адвокаси – це діяльність із захисту інтересів певної групи, яка має право на певні блага, але не може це право легалізувати. Інколи лобізм може призводити до виникнення корупції, яка є один із небажаних наслідків такої діяльності.

Слово «корупція» походить від латинського слова «псувати». Сучасна корупція є складним явищем, яке має різні форми і прояви, а її згубність визнають у всьому світі. Тому Конвенція ООН проти корупції, прийнятої 31 жовтня 2003 року, приєдналося 183 держави. Україна ратифікувала Конвенцію 18 жовтня 2006 року. Просто кажучи, **корупція – це зловживання наданими повноваженнями заради наживи (грошей, пільг, переваг).**

Перелік корупційних проявів:

- підкуп національних державних посадових осіб;
 - підкуп іноземних державних посадових осіб;
 - розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою;
 - зловживання службовим становищем;
 - незаконне збагачення та відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом.
- Форми корупції: хабарництво, кумівство, зловживання владою або службовим становищем.*

Міжнародна неурядова організація «Трансперенсі Інтернешнл» багато років досліджує корупцію різних держав. Держави оцінюють за 100-бальною шкалою, від 0-висока корупція, 100- дуже чисті. В 2016р. Україна займає 131 місце серед 176 країн, охоплених дослідженнями. Оцінка 29 із 100 можливих балів – оцінка набагато нижча від середньої.

2. Причини та наслідки корупції в економіці та політиці.

До корупційних чинників можна віднести культуру суспільства, що включає прихильність до корупції; існуючі звичаї; протиставлення родинного зв'язку офіційним правилам, передумання родинних стосунків службовим обов'язкам. На поширеність корупції впливає невиконання наявного антикорупційного законодавства, також важливим є економічний стан у державі. Що вищим є рівень економічного розвитку, то нижчі корупційні ризики. Корупція є результатом багатьох процесів, що відбуваються в суспільстві, тож побороти її можна, лише враховуючи національну специфіку та глибинний аналіз корупційних процесів в Україні.

Причини корупції: використання посадових можливостей для задоволення

приватних інтересів, отримання особистої вигоди; використання повноважень заради наживи чи приватних інтересів; неефективна система антикорупційних засобів та недосконале законодавство у сфері протидії корупції; використання особистих зв'язків для заміщення посад державних службовців; низька громадська свідомість, менталітет, низьке соціальне забезпечення.

Наслідки корупції: загроза демократичному розвитку держави та стабільності й безпеці суспільства, підрив суспільних інститутів і цінностей; підрив довіри громадян до органів державної влади; порушення принципу верховенства права; підрив авторитету держави на міжнародному рівні; зміцнення недобросовісної конкуренції; блокування надходження іноземних інвестицій; розширення тіньової економіки; зменшення податкових надходжень до бюджету.

3. Шляхи подолання корупції.

Сьогодні в Україні діє низька державних органів, покликаних боротися з проявами корупції. Питаннями корупції в межах своїх повноважень опікуються такі органи: Державне бюро розслідувань, Слідчі підрозділи прокуратури, Національна поліція, Служба безпеки України.

Ці організації склали основу платформи Реанімаційний пакет реформ, серед досягнення якої – розробка антикорупційного законодавства та супровід створення ключових антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро України (НАБУ). Національного антикорупційного агентства з питань запобігання корупції НАЗК) Ініціативою громадянського суспільства стала система державних закупівель ProZORRO. Важливим в подоланні корупції є прозорість і відкритість у роботі державних органів. Тому велике значення має законодавство, що забезпечує відкритість інформації про роботу державних органів і службовців. В Україні це Закон України «Про доступ до публічної інформації» та Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015р. №835 «Про затвердження положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних». На вимогу нового закону створено Єдиний державний веб-квартал відкритих даних, який призначено для забезпечення надання доступу до публічної інформації у формі відкритих даних.

Одним із шляхів уникнути корупції на рівні надання адміністративних послуг є унеможливлення особистих контактів між чиновником, що надає дану послугу, та громадянином, який її отримує. Для цього тепер запроваджуються адміністративні послуги в електронній формі, яким можуть скористатися і приватні особи і бізнес. Спеціально для цього був створений Єдиний державний портал адміністративних послуг, який адмініструє Міністерство економічного розвитку та торгівлі України.

Та головним у подоланні корупції є особисте несприйняття її кожним окремих громадянином, незгода давати хабар або приймати «маленькі знаки уваги». Ми самі будемо наше майбутнє, і відмовляючись брати участь навіть в побутовій корупції, ми дбаємо про майбутнє завтра.

Завдання для контролю та самоконтролю

1. Яка сутність корупції та корупціогенних ризиків?
2. Які причини та наслідки корупції в економіці та політиці?

Розділ 7. Україна, Європа, світ.

Тема 1. Інтеграція та глобалізація.

План.

1. Поняття інтеграції та глобалізації.
2. Витоки та процес європейської інтеграції.
3. Міграційні процеси, види, форми. Виклики сучасного світу.

1. Поняття інтеграції та глобалізації.

Нині в умовах розвитку інформаційного суспільства, на регіональному та світовому рівнях спостерігається зближення різних країн і народів через економічну, інформаційну, політичну та інші інтеграції. Відбувається формування так званого єдиного планетарного суспільства, яке ще можна назвати глобальним. Глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції й уніфікації. У широкому розумінні слова – перетворення певного явища в планетарне, таке, що стосується всієї Землі.

Ознаки сучасної глобалізації:

- зростає взаємозалежність економік різних держав; утворення міжнародних виробничих комплексів, корпорацій, що перетинають міжнародні кордони; запровадження єдиних виробничих стандартів;
- інтенсифікація руху товарів, капіталів, робочої сили у міжнародному масштабі;
- зростання технологічної кооперації між різними компаніями;
- розвиток глобальних інформаційних мереж;
- єдність і взаємозалежність фінансових систем різних країн світу;
- створення міжнародних організацій, які опікуються глобальними проблемами.

Позитивні наслідки глобалізації: - збільшує можливості людства, допомагає досягнути гармонії та добробуту для всіх; підвищує ефективність економіки, використання обмежених ресурсів; сприяє ефективному міжнародному поділу праці, зростання конкуренції в міжнародному масштабі, прискорення науково-технічного прогресу, розвитку нанотехнологій.

Негативні наслідки глобалізації: - нерівномірний розподіл матеріальних благ на користь індустріальних країн; загострення протиріч між розвинутими і слаборозвинутими країнами; ще більше зубожіння населення слаборозвинутих країн; погіршення довкілля в разі перенесення найбільш «брудних» підприємств у бідніші країни.

Вплив глобалізації поширюється також на культуру. Завдяки глобалізації формуються спільні цінності, а культурний спадок і традиції різних народів стають надбанням усього людства. Національні культури є спільним ресурсом нації, формують її мислення та дії. А глобалізація через обмін і відкритість робить її доступними для всього людства. Негативною тенденцією є комерціалізація культури, поширення масової культури, втрата високих культурних цінностей, формування споживацького ставлення до життя. Проти наслідків глобалізації виступає рух антиглобалістів. Він спрямований на заперечення зростаючої нерівності в глобальному світі й ставить за мету досягнення соціальних цілей на основі гуманістичних ідеалів, уявлення про необхідність солідарності та

прагнення до справедливості. Одна з найгостріших проблем, яка стоїть перед людством, - збереження екології, що можливо лише завдяки загальнолюдській солідарності, чому і сприяють глобалізація і інтеграція.

2. Витоки та процес європейської інтеграції

Інтеграція – це згуртування, об'єднання політичних, економічних, державних і громадських структур у рамках регіону, країни, світу.

Найбільшим європейським інтеграційним утворенням є Європейський Союз, який розвинувся від зони вільної торгівлі й митного союзу до економічного союзу, що має власні наднаціональні політичні органи. Він виник у 1957 році шляхом об'єднання 6 країн і сьогодні об'єднує 27 країн Європи. Сучасний вигляд ЄС базується на основі Маастрихського договору Від 1992 року. Він визначав завершення формування єдиного внутрішнього ринку та перехід до реалізації економічного і валютного союзу. Договір про створення ЄС стосувався спільної зовнішньої політики й політики безпеки створення «простору свободи, безпеки та правопорядку» й координацію у сфері правосуддя, боротьби з тероризмом та організованою злочинністю.

Сьогодні Європейський Союз – це сім'я демократичних країн, що об'єдналися заради миру та процвітання. Це економічний політичний союз, приєднуючись до якого, держави делегують частину своїх повноважень керівним органам ЄС. Найвищим етапом інтеграції стало введення у 2002 році нової грошової одиниці -євро. Завдяки створенню спільного ринку, єдиної валюти, люди, товари, послуги можуть вільно пересуватися всередині ЄС. З розширенням ЄС у 2004р. було запроваджено європейську політику сусідства. Її метою було створення «кільця друзів» - зоною стабільності, миру, добробуту шляхом налагодження тривалих відносин з сусідніми країнами. Європейську політику сусідства було запроваджено Комюніке Комісія Ради та Європейського Парламенту «Розширена Євropa-Нові сусіди: Нова система стосунків з нашими східними та південними сусідами, опублікованим 2003р., що базується на досвіді співпраці ЄС і країнами Середземномор'я в 1990-х роках, й охоплює країни, з яким ЄС має спільні сухопутні і морські кордони. Нова політика сусідства базується на принципах верховенства права, справедливого управління, дотримання прав людини, прав меншин, принципів ринкової економіки та сталого розвитку.

З 2015 року політика добросусідства посилюється співпрацею з питань безпеки. ЄС надає підтримку своїм партнерам – сусідам через Інструмент Європейського сусідства, фінансування на 2014-2020рр. становила 15млрд. євро. У 2009р. за ініціативою Польщі та Швеції в рамках Європейської політики сусідства було започатковано Політику східного партнерства, метою якого є побудова спільного простору демократії, процвітання, стабільності та співпраці. У 2015р. у м. Рига пройшов Саміт Східного партнерства, де було узгоджено пріоритети: зміцнення демократичних структур і співробітництва в державному будівництві, мобільність і міжособистісні контакти; подальше розширення ринкових можливостей на користь місцевих, регіональних, європейських підприємств малого і середнього бізнесу; відкрита політика з енергетичної безпеки, транспортування і постачання.

3. Міграційні процеси, види, форми. Виклики сучасного світу.

Відповідно до Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948р. , кожна людина має право на вільне пересування та вибору місця проживання , право на громадянство, володіння майном одноособово, та і разом з іншими. Це право реалізується в глобальному світі, що пов'язана з міграційними процесами. За визначенням ООН , міграцією вважається переміщення осіб на термін понад 6 місяців. З одного боку, міграція – це життєво необхідний і неминучий для нормальної життєдіяльності процес, процес пов'язаний з перерозподілом робочої сили, адаптацію та навчання у новому середовищі, відпочинком. З іншого боку міграція носить негативний характер, зокрема, напруженість, проблема житла мігрантів, працевлаштування. Міграція фізичних осіб , пов'язану з перетином кордону, називають міжнародною. Для виокремлення потоків мігрантів, які прямують з конкретної країни, застосовують *еміграція – масове переселення з батьківщини в іншу державу, тривале перебування за межами батьківщини внаслідок переселення , для потоків в країну- міграція- візд у державу іноземця чи особи без громадянства на тривале і постійне проживання.*

Нині посилюються процеси міграції робочої сили. І якщо раніше міграція пов'язувалася з переселенням на інше місце проживання, сьогодні багато мігрантів можуть мати сім'ю в одній країні, а працювати в іншій. Для країн , що розвиваються , гострою залишається проблема «відтоку мізків»- відїзд освічених, кваліфікованих громадян.

Загалом, міграції населення останніх десятиліть сприяли поширенню в Україні європейських цінностей і норм ринкової свідомості, формування відкритого для світу суспільства. Завдяки грошовим переказам мігрантів на Україну зростає її економічний потенціал, рівень добробуту населення.

Завдання для контролю та самоконтролю

1. В чому суть інтеграції та глобалізації в сучасному світі?
2. Які витоки та процеси європейської інтеграції?

Тема 2. Міжнародні відносини і міжнародне право.

План.

1. Поняття міжнародних відносин. Особливості міжнародного права.
2. Система безпеки. Міжнародне гуманітарне право.
3. Урядові і неурядові міжнародні організації.

1 Поняття міжнародних відносин. Особливості міжнародного права. Міжнародними відносинами називають політичні, економічні , дипломатичні та культурні відносини, що виникають між державами або групами держав , їх світовими та регіональними організаціями. Через міжнародні відносини держави реалізують свої національні інтереси: забезпечення міжнародного статусу країни, суверенітету, національної безпеки, суспільної стабільності та цивілізованих стандартів життя.

В основі дипломатичних відносин лежать два принципи: *принцип сили і принцип права.* **Принцип сили** означає здатність держави або групи держав нав'язати іншим свою волю, інтереси, використовуючи переваги у військовій та економічній могутності, дипломатії , технологічного розвитку

Принцип права передбачає пріоритетність правопорядку у міжнародних відносинах. Держава повинна керуватися міжнародними угодами, конвенціями, правилами організацій.

Після проголошення Незалежності України стала активним учасником

міжнародних відносин. Основні засади зовнішньої політики України містяться в Конституції України, Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Законі України «Про основи національної безпеки України».

Міжнародне право- система юридичних приписів і норм , що регулює стосунки між державами та іншими суб'єктами міжнародних відносин у політичній, економічній , культурній та іншій галузях.

Ставлення України до міжнародного права закріплено в Конституції України. Зокрема ст 9 проголошує , що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Міжнародне право має такі особливості:

- воно чинне в системі міжнародних відносин;
- його норми формуються шляхом узгодження позицій суб'єктів міжнародного права й фіксуються підписанням міжнародних угод;
- воно слугує мірилом належної поведінки держав у міжнародних відносинах;
- ратифікація національними державами і узгодження його з національним правом

Предметом міжнародно- правового регулювання є міжнародні економічні, культурні, політичні, освітні, наукові відносини.

Об'єкт міжнародного права – це те, з приводу чого виникають правовідносини. Такими об'єктами можуть бути матеріальні і нематеріальні блага, а також дії або утримання від дій. Це може бути економічне співробітництво, мир, безпека, культурний, і науковий розвиток.

Основні принципи міжнародного права закріплено в документах:

- Статут ООН 1945р.;
 - Декларація про принципи міжнародного права, що стосується дружніх відносин і співробітництва відповідно до Статуту ООН, прийнятої Генеральною Асамблеєю в 1970р.;
 - Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975р.,
- Принципи:- незастосування сили чи загрози силою;
- суверенна рівність держав;
 - рівноправність і самовизначення націй та народів;
 - невторгання у внутрішні справи держав;
 - мирне співробітництво;
 - сумлінне виконання договірних зобов'язань;
 - непорушність кордонів і територіальної цілісності;
 - поваги і захисту прав людини.

2.Система безпеки.Міжнародне гуманітарне право.

Особливим видом міжнародного права є міжнародне гуманітарне право – це система юридичних норм і приписів, що регламентують дії під час збройних конфліктів , забороняють або обмежують використання нових методів і засобів ведення бойових дій , забезпечують дотримання прав людини в цей час і встановлюють відповідальність за їх порушення. Міжнародне гуманітарне право регулює поведінку сторін як під час міжнародних збройних конфліктів, так і під час громадянської війни або державного перевороту. Ці норми зазначено в Женевських конвенціях 1949р., у додаткових документах до них, у багатосторонніх міжнародних

угодах. У них ідеться про захист жертв війни, заборону певних видів зброї масового знищення, режим утримання військовополонених, про поведінку з цивільним населенням під час війни, заборону використання найманців у збройних конфліктах, заборону залучення до бойових дій осіб, які не досягли 15 років, порушення цих норм розцінюється як злочин.

Головні принципи міжнародного гуманітарного права включають:

- *гуманізацію збройних конфліктів;-обмеження воюючих сторін у методах і засобах ведення війни;-міжнародно- правовий захист жертв війни;*
- *охорона культурних цінностей і цивільних об'єктів;*
- *повагу до прав людини в діях військових з'єднань з підтримання громадського порядку.*
- *До суб'єктів міжнародного гуманітарного права належать:*
- *держави, які перебувають у збройному конфлікті;*
- *повстала і воююча сторона, яка бореться і соціальне, національне самовизначення;*
- *-міжнародні організації;*
- *нейтральні держави, які не є сторонами збройного конфлікту;*
- *держави- гаранті, що забезпечують дотримання міжнародно- правових норм і захищають інтереси сторін, які перебувають у конфлікті.*

Учасники збройного конфлікту поділяються на **комбатанти**, ті хто воює, **некомбатанти**-хто не воює (медичний персонал, духовенство)

Тимчасове захоплення території або частини території однієї держави збройними силами без отримання суверенних прав на неї – **називають окупацією**. Відповідно до положень IВГаазької конвенції 1907р., IВЖеневської конвенції 1949р. держава- окупант зобов'язана уживати всіх заходів для забезпечення порядку на захопленій території. Населення окупованої території повинно підкорятися розпорядженням окупаційної влади, проте його забороняється примушувати до складання присяги на вірність держави, що окупує, до участі у воєнних діях, спрямованих проти їхньої країни, а також до надання відомостей про її армію.

Стосовно цивільних осіб забороняється:

- чинити будь-які насильства, залякування або образи;
- застосовувати примусові заходи фізичного і морального порядку, зокрема, з метою одержання відомостей;
- застосування катування, тілесні покарання, проводити медичні дослідження;
- застосовувати колективні покарання;
- захоплювати заручників;
- депортувати цивільне населення з окупованої території.

Система міжнародної безпеки було створено з метою забезпечення та посилення безпеки міжнародної спільноти. Її можна розглядати як: політику, спрямовану на забезпечення міжнародної безпеки та гарантії миру; забезпечення економічних, політичних, соціальних, військових, міжнародних відносин, що сприяють захисту від зовнішніх загроз та виключають можливість виникнення конфліктів.

Сучасна система міжнародної безпеки побудована на таких принципах:

-однаковий рівень безпеки для всіх; розширення міжнародної співпраці для забезпечення безпеки; застосування різних засобів підтримання миру; довіра, прозорість світової політики, системність безпеки.

3.Урядові і неурядові міжнародні організації.

Меті забезпечення миру у всьому світі слугують організації, що сприяють створенню системи колективної безпеки та об'єднанню збройних сил різних держав. Прикладом такої організації є НАТО., миротворчі збройні сили ООН, «блакитні шоломи». Учасниками цього процесу є міжнародні урядові і неурядові організації. Найвпливовішою організацією є ООН. ООН охоплює багато організацій і фондів, які опікуються різними проблемами. МОП (Міжнародна Організація Праці) - сприяти забезпеченню принципів права і рівності в галузі праці. ЮНЕСКО - Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. ЮНІСЕФ - Дитячий фонд ООН. Всесвітня організація охорони здоров'я ВООЗ, МВФ - Міжнародний валютний фонд і Світовий банк, Міжнародний Комітет Червоного Хреста.

Важливою Європейською організацією вважають Раду Європи - міждержавна організація, утворена в 1949 р. в Лондоні. Головними органами є Комітет Міністрів закордонних справ країн - членів Ради Європи та Консультативна Парламентська Асамблея. При Раді Європи функціонують Європейська Комісія з прав людини, Європейський Суд з прав людини, Європейський Цент Молоді, Європейський Молодіжний Фонд, Інформаційний центр охорони природи. У 1995 р. Україна стала 37 членом Ради Європи. Прикладом неурядової міжнародної організації є Римський клуб, заснований в 1968 р. італійським менеджером і громадським діячем Ауреліо Печчеї і шотландським ученим - хіміком Александером Кінгом. Мета організації - стимулювати зміни в житті людства. Клуб намагається визначити найголовніші проблеми, що стоять перед людством.

. Завдання для контролю та самоконтролю

1. Яке значення міжнародного гуманітарного права?
3. Які урядові і неурядові міжнародні організації ви знаєте?

Тема 3. Україна - член європейського та світового співтовариства.

План

1. Європейське і світове співробітництво.

Участь України в ООН, ОБСЄ, Раді Європи, СОТ.

2. Угода про асоціацію Україна - ЄС

1. Європейське і світове співробітництво

Серед політичних реалій було утворення Української незалежної держави. Підписанням Україною на початку 1992 р. Гельсенського заключного акту - документа, що визначав стандарти міжнародної поведінки та врегулював відносини між державами - учасниками, було самовизначення й визнання державності українського народу іншими країнами. Уже у січні 1993 р. Україну як незалежну державу визнали 132 держави світу, з них 106 встановили з нею дипломатичні відносини. Україну обрали до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН в 2016-2017 рр.

Ще однією міжнародною організацією, до якої належить Україна, є СОТ. Світова організація торгівлі (СОТ) - це міжнародна організація, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням. Головними цілями Організації є забезпечення тривалого і стабільного функціонування системи міжнародних торговельних зв'язків, лібералізація міжнародної торгівлі, поступове скасування митних і торговельних обмежень, забезпечення прозорості торговельних процедур.

Україна приєдналася до СОТ у 2008 році, що відкрило нові перспективи для розвитку національної економіки.

У Комітеті міністрів Ради Європи нашу державу представляє Міністр закордонних справ України. Участь України в повсякденній роботі Комітету, його комітетів та експертних груп забезпечується Постійним представником України при Раді Європи. У Парламентській Асамблеї (ПАРЄ) наша країна представлена Постійною делегацією Верховної Ради України у складі 24 народних депутатів. До складу делегації України в Конгресі місцевих і регіональних влад Ради входять 24 представники України – обрані представники органів місцевого самоврядування.

Співробітництво України є Європейською комісією «За демократію через право» (Веніціанська комісія) стала й ефективною формою використання науково-експертного потенціалу Ради Європи з метою удосконалення національного законодавства у відповідності до європейських стандартів. За роки існування Веніціанська комісія підготувала близько 160 висновків та експертних оцінок щодо законопроектів і законів України.

Україна приєдналася до ОБСЄ в січні 1992р., в листопаді 2010р. Рада Міністрів ОБСЄ одностайно ухвалила рішення про головування України в ОБСЄ в 2013р., що стало визнанням нашої країни у зміцненні безпеки і стабільності як у європейському регіоні, так і за його межами.

З березня 2014р. в Україні працює Спеціальна мониторінгова місія ОБСЄ, збирає інформацію та повідомляє країни-учасниці про безпекову ситуацію в зоні відповідальності.

2. Угода про асоціацію Україна - ЄС

У 1994р. між Україною та Європейським Союзом було підписано Угоду про партнерство та співробітництво, яка поклала початок співпраці з різноманітних політичних, економічних, торгових, військових, освітніх та інших питань. У 2002р. Україні надано спеціальний статус сусіда, який передбачав полегшення візового режиму. У 2003р. Леонід Кучма проголосив про прагнення України підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, розпочавши процес євроінтеграції. Наступного року Європейська Комісія прийняла План дій Україна – ЄС, спрямований на поглиблення співпраці в таких сферах, як енергетика, транспорт, навколишнє середовище, полегшення візового режиму. Процес євроінтеграції був визначений пріоритетом для зовнішньої політики України Президентом України Віктором Ющенком, й 2007р. розпочались переговори між Україною і Єврокомісією про підписання нової Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, а в 2008р. – про Поглиблену та всебічну зону вільної торгівлі як частини Угоди про асоціацію. У 2009р. після завершення дії Угоди про партнерство та співробітництво, Україна розпочала діяльність у рамках ініціативи східного партнерства. В 2010р. Україна продовжила рух в рамках євроінтеграції і отримала статус спостерігачів у програмах ЄС та змогла входити до керівних органів комітетів тих програм, яким Україна надавала фінансову підтримку і наступного року приєдналася до Європейського енергетичного співтовариства. У 2012р. було погоджено текст Угоди про асоціацію й про поглиблену та всебічну зону вільної торгівлі. У грудні 2012р. Рада закордонних справ Євросоюзу схвалила висновок щодо України, у якому висловив готовність підписати Угоду про асоціацію між Україною та ЄС на саміті Східного партнерства у Вільнюсі в листопаді 2013р.

Угода про асоціацію була підписана Президентом України Петром

Порошенком у 2014р., але процес її ратифікації завершився лише в 2017р.Ця Угода визначає новий формат відносин між Україною і ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і є стратегічним орієнтиром системних соціально -економічних реформ в Україні.Передбачена Угодою зона вільної торгівлі між Україною і ЄС визначає правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, робочої сили між Україною і ЄС, а також регулярного наближення , спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС.

Це вимагає від України проведення низьки реформ:

- *реформа державної служби для забезпечення успішного проведення інших реформ й уникнення саботажу з боку чиновників;*
- *реформи антикорупційного законодавства;*
- *дерегуляційної реформи , що має на меті покращити бізнес- клімат та заохотити інвестиції;*
- *податкової реформи , спрямованої на спрощення адміністрування податків і зниження податкового тиску на підприємців.*

Переваги євроінтеграції для України:

- політичні- залучення до Спільної європейської політики безпеки і оборони, що гарантує суверенітет і територіальну цілісність України;*
- економічні – скасування мита для українських товарів, відкриття ринку для товарів, щ задовільняють європейські стандарти;*
- підвищення соціальних стандартів і якості освіти- визнання українських дипломів, удосконалення системи первинної медичної допомоги;*
- *посилення науково- технічного співробітництва;*
- боротьба з корупцією;*
- *співпраця щодо охорони довкілля, запровадження нових стандартів якості води і повітря.*

Отже, входження України в ЄС відкриває все нові можливості для економічного політичного, соціального розвитку країни, утвердження високих стандартів життя, забезпечення прав і свобод людини.

Завдання для контролю та самоконтролю

1В чому суть європейського і світового співробітництва?

2.Яка участь України в ООН,ОБСЕ,Раді ЕВРОПИ,СОТ?

2.Які перспективи Угоди про асоціацію Україна -ЄС?

Рекомендована література

Основна:

1. Громадянська освіта: Підручник. Для 10 кл. Рівень стандарту / Т. В. Бакка, Л. В. Марголіна, Т. В. Мелешенко. - К. Оріон, 2018
2. Людина і світ: Підр. Для 11 кл. загальноосвіт. Навч. закл. (рівень стандарту та профільний рівень) / Н. В. Назаренко, О. В. Воронянський та ін.. – Харків: Оберіг, 2012 рік.
3. Людина і світ: Підручник / Л. В. Губерський, В. Г. Кремень, А. О. Приятельчук та ін.; Голов, ред. Л. В. Губерський. — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2001.
4. Людина і суспільство: підручник / Арцишевський Р. А. — К.: Перун, 2002.
5. Ми-громадяни: посібник / За ред. Пометун О. І. — К.: НВФ «Українські технології», 2003.
6. Суспільствознавство у 9-11 класах: посібник / Ладиченко Т. В., Бакка Т. В., Желіба О. В. — К.: Аконт, 2006.

Допоміжна:

1. Громадянська освіта: основи демократії: навч. посіб. / Бакка Т. В. та ін. — К.: Основа, 2010
2. Людина і світ: методичний посібник для вчителя / Ладиченко Т. В., Бакка Т. В., Желіба О. В. — К.: Знання, 2003
3. Людина і суспільство: методичний посібник для вчителя / Арцишевський Р. А. — К.: Перун, 2003.

Інформаційні ресурси:

1. http://coz-zpk.ucoz.ua/index/quotljudina_i_svitquot_z_metodikoju_navchannja/0-26 - "Людина і світ" з методикою навчання
2. <http://almamater.com.ua/modules/smartsection/item.php?itemid> - Завдання для державної підсумкової атестації учнів 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів з курсу "Людина і світ"
3. <http://rudocs.exdat.com> — методичні рекомендації

Громадянська освіта {Текст}: Конспек лекцій для здобувачів
освітньо – професійного ступеня фаховий молодший бакалавр усіх
спеціальностей денної форми навчання/уклад. Петро Коваль.
- Ковель, ВСП «КПЕФК ЛНТУ», 2023р.-92с.

Комп'ютерний набір і верстка: Петро Коваль

Редактор: Петро Коваль

Підп. до друку _____ 2023р.
Формат 60х84/16 Папір офс. Гарн. Таймс
Ум. друк арк..2,25
Тираж _____ прим. Зам. 158

ВСП «Ковельський промислово – економічний фаховий коледж
Луцького національного технічного університету»
45000 м. Ковель, вул. Заводська, 23
Друк – ВСП «КПЕФК Луцького НТУ»

c

